

*Yhteistalouden purkaminen
avoliiton päättyessä*

*Yhteistalouden purkaminen
avoliiton päättyessä*

ISSN 1458-6452
978-952-466-768-5 (nid.)
978-952-466-769-2 (PDF)
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä 10.12.2008

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Työryhmämietintö	
Avoliittotyöryhmä		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
Puheenjohtaja: Salla Lötjönen		Toimielimen asettamispäivä 13.6.2008	
Julkaisun nimi Yhteistalouden purkaminen avoliiton päättyessä			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä Mietinnössä ehdotetaan säädettäväksi laki yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä sekä muutettavaksi eräitä siihen liittyviä lakeja. Laissa yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä säädettäisiin avopuolisoiden omaisuuden jaosta. Ehdotuksen mukaan kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa omaisuuden erottelussa. Avopuolisolla olisi kuitenkin oikeus hyvitykseen yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta, jos hän on auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan omaisuuttaan avoliiton aikana ja omaisuuden erottelu omistussuhteiden perusteella johtaisi hyötymiseen toisen kustannuksella. Ehdotettujen yhteiselämän lopettamista koskevien säännösten mukaan avopuolisolla olisi mahdollisuus hakea käyttöoikeutta yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon kohtuullista korvausta vastaan. Tuomioistuimien voisi myöntää käyttöoikeuden kuuden kuukauden määräajaksi, jota voidaan kerran jatkaa. Käyttöoikeus voitaisiin myöntää vain erittäin painavista syistä, jos avopuoliso ei osaksi omista asuntoa, johon hän hakee käyttöoikeutta. Lisäksi lakiin ehdotetaan säännöksiä pesänjakajan määräämiseksi toimittamaan omaisuuden erottelu avopuolisoiden välillä ja ratkaisemaan hyvitystä koskevat vaatimukset, elleivät avopuolisot tai avopuoliso ja toisen avopuolison perilliset pääse niistä yksimielisyyteen. Perintökaaren 8 luvun avustuksesta ja hyvityksestä annettujen säännösten muutoksilla ehdotetaan avopuolison suojaa täydennettäväksi siten, että avopuoliso voisi saada harkinnanvaraista avustusta toimeentulonsa turvaamiseksi toisen avopuolison kuoleman jälkeen. Lisäksi ehdotetuilla muutoksilla ajanmukaistettaisiin perittävän lapsen elatus- ja koulutusavustusta koskevaa säännöstä sekä yhdenmukaistettaisiin avustusten ja hyvityksen laskemistapaa. Mietintöön sisältyvät ehdotukset myös perintö- ja lahjaverolakiin, oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, asunto-osakeyhtiölakiin, takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin, maistraattien eräistä henkilörekistereistä annettuun lakiin sekä holhoustoimesta annettuun lakiin tehtävistä välttämättömistä seurannaismuutoksista.			
Avainsanat: (asiasanat) avoliitto, omaisuus, yhteisomistus, perintöoikeus, perintövero			
Muut tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 5/41/2005, OM038:00/2008			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2008:10		ISSN 1458-6452	ISBN 978-952-466-768-5 (nid.) 978-952-466-769-2 (PDF)
Kokonaissivumäärä 108	Kieli suomi	Hinta 20,00 €	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Edita Prima Oy		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum 10.12.2008

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Arbetsgruppsbetänkande	
Arbetsgruppen om samboförhållanden Ordförande: Salla Lötjönen		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes 13.6.2008	
Publikation (även den finska titeln) Upplösning av gemensamt hushåll när ett samboförhållande upphör (Yhteistalouden purkaminen avoliiton päätyessä)			
Publikationens delar			
Referat I betänkandet föreslås en lag om upplösning av gemensamt hushåll när ett samboförhållande upphör samt ändringar av vissa lagar som hör samman med detta. I lagen om upplösning av gemensamt hushåll när ett samboförhållande upphör föreslås bestämmelser om hur sambornas egendom ska delas när samboförhållandet upphör. Enligt förslaget behåller vardera sambon sin egendom vid avskiljandet. En sambo ska dock ha rätt till gottgörelse för den insats han eller hon gjort i det gemensamma hushållet, om han eller hon har bidragit till att utöka den andra sambons egendom under samboförhållandet och ett avskiljande enligt ägarförhållandet skulle leda till att den andra sambon skulle profitera på sin partner. Enligt de föreslagna bestämmelserna om samlevnadens upphörande ska en sambo ha rätt att ansöka om nyttjanderätt till det gemensamma hemmet mot skälig ersättning. En domstol ska kunna medge en sex månaders nyttjanderätt, som kan förlängas en gång. Nyttjanderätt ska kunna medges endast av synnerligen vägande skäl om den sambo som söker nyttjanderätten inte har någon äganderätt till bostaden. I lagen föreslås också att en skiftesman ska förordnas för att verkställa avskiljandet av egendom mellan samborna och avgöra yrkanden om gottgörelse, om inte enighet kan uppnås mellan samborna eller mellan en sambo och den andra sambons arvingar. Genom ändringarna i bestämmelserna om bidrag och gottgörelse i 8 kap. i ärvdabalken föreslås komplettering av skyddet för sambor så att en sambo ska kunna få bidrag enligt prövning efter den andra sambons död för att trygga sin försörjning. Genom de föreslagna bestämmelserna blir också bestämmelsen om försörjnings- och utbildningsbidrag till arvlåtarens barn mer tidsenlig och sättet att räkna ut bidrag och gottgörelse mer enhetligt. I betänkandet ingår också förslag till nödvändiga följdändringar i lagen om skatt på arv och gåva, 10 kap. i rättegångsbalken, lagen om bostadsaktiebolag, lagen om återvinning till konkursbo, lagen om vissa personregister vid magistraterna och lagen om förmyndarverksamhet.			
Nyckelord äktenskap, egendom, samägande, arvsrätt, arvsskatt			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren) OM 5/41/2005, OM038:00/2008			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2008:10		ISSN 1458-6452	ISBN 978-952-466-768-5 (nid.) 978-952-466-769-2 (PDF)
Sidoantal 108	Språk finska	Pris 20,00 €	Sekreteressgrad offentlig
Distribution Edita Prima Oy		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 13 päivänä kesäkuuta 2008 työryhmän valmistelemaan säännöksiä avopuolisoiden omaisuuden jaosta avoliiton purkautuessa sekä perintökaaren 8 luvun avustusta ja hyvitystä koskevien säännösten uudistamista. Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotukset laiksi, jossa säädetään avopuolisoiden omaisuuden jaosta avoliiton purkautuessa, sekä laiksi perintökaaren 8 luvun säännösten muuttamisesta. Lisäksi työryhmän tuli tarvittaessa tehdä ehdotukset välttämättömiksi seurannaismuutoksiksi muuhun lainsäädäntöön. Työryhmän tuli perustaa työnsä perintökaaren uudistamistarpeita vuonna 2004 selvittäneen työryhmän ja oikeusministeriössä vuonna 2005 laaditun arviomuistion luomalle pohjalle.

Ehdotukset oli laadittava hallituksen esityksen muotoon. Työryhmän oli suoritettava tehtävänsä 28 päivään marraskuuta 2008 mennessä.

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin lainsäädäntöneuvos Salla Lötjönen oikeusministeriöstä ja jäseniksi lainsäädäntöneuvos Tuomo Antila oikeusministeriöstä, käräjätuomari Tapani Koskimäki Espoon käräjäoikeudesta, oikeusaputoimen johtaja Liisa Vehmas Helsingin oikeusaputoimistosta, asianajaja Tapani Norros Suomen Asianajajaliitosta sekä dosentti Soile Pohjonen Helsingin yliopistosta. Työryhmän puheenjohtaja on toiminut samalla työryhmän sihteerinä. Työryhmä on kokoontunut 13 kertaa. Valmistelun aikana kuultiin 29 päivänä lokakuuta Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n puheenjohtaja Juha Jokelaa sekä ma. professori Terhi-Anna Wilskaa Turun kauppakorkeakoulun markkinoinnin laitokselta.

Työryhmä ehdottaa mietinnössään säädettäväksi lain yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä ja muutoksia perintökaaren 8 luvun avustusta ja hyvitystä koskeviin säännöksiin. Lisäksi työryhmä ehdottaa välttämättöminä seurannaismuutoksina muutoksia perintö- ja lahjaverolakiin, oikeudenkäymiskaaaren 10 lukuun, asunto-osakeyhtiölakiin, takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin, maistraattien eräistä henkilörekistereistä annettuun lakiin sekä holhoustoimesta annettuun lakiin. Työryhmän mietintöön on liitetty Tapani Koskimäen eriävä mielipide.

Työryhmä ehdottaa avopuolisoiden omaisuuden erottelun toimittamisen apuna käytettäväksi pesänjakaja-instituutiota kuten aviopuolisoiden kesken. Pesänjakajan toimivalta on riittäisissä osituksissa ja omaisuuden erotteluissa osoittautunut käytännössä usein riittämättömäksi. Pesänjakajalle tulisi säätää lakiin perustuva oikeus saada viranomaisilta (verohallinto, väestörekisteri ym.) sekä pankeilta tietoja toimituksen osapuolten varallisuudesta. Työryhmä ei ole tietoisesti halunnut ehdottaa avopuolisoiden omaisuuden erottelua toimittavalle pesänjakajalle suurempia toimivaltuuksia kuin pesänjakajalla on aviopuolisoiden ositusta tai omaisuuden erottelua toimittaessaan. Työryhmä ei ole puuttunut tähän ongelmaan ehdotuksessaan, mutta sen toivomuksena on, että pesänjakajan toimivaltaa koskevat ongelmat ratkaistaisiin yhdellä kertaa muuttamalla perintökaaren pesänjakajaa koskevia säännöksiä ja tarvittaessa myös avioliittolakia.

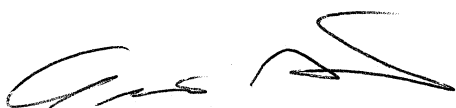
Koska avopuolison oikeusasemaa koskevalla sääntelyllä on merkittäviä vaikutuksia suurelle väestönosalle, työryhmä toivoo, että oikeusministeriö lähettäisi mietinnön laajalle lausuntokierrokselle. Jos työryhmän ehdotukset hyväksytään lainsäädännöksi, työryhmä toivoo lisäksi, että lainsäädännön vaikutuksista suhteessa avioliittoon tiedotetaan tehokkaasti ja luodaan aiheesta selkokielen ohjeistus oikeusministeriön kotisivuille, joka olisi esitteenä jaettavissa esimerkiksi tuomioistuinten kansliassa ja oikeusaputoimistoissa.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittavasti mietintönsä oikeusministeriölle.

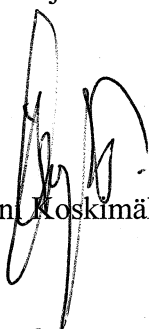
Helsingissä 10 päivänä joulukuuta 2008

Salla Lötjönen

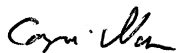
Tuomo Antila

Tapani Koskimäki

Liisa Vehmas

Tapani Norros

Soile Pohjonen

Sisällys

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	15
YLEISPERUSTELUT	17
1 Johdanto	17
2 Nykytila	18
2.1 Avoliittoperheiden yleisyys	18
2.2 Avoliittoperheiden talous ja työnjako	19
2.3 Lainsäädäntö ja käytäntö	23
<i>Omistussuhteet ja niitä koskeva näyttö</i>	<i>23</i>
<i>Yhteisomistustapauksissa sovellettavat säännökset</i>	<i>23</i>
<i>Asumisoikeuden yhteisomistus</i>	<i>24</i>
<i>Huoneenvuokrasuhteet</i>	<i>25</i>
<i>Yhteiselämän lopettaminen ja perheen sisäinen lähestymiskielto</i>	<i>25</i>
<i>Sopimus avoliiton päättymisen varalta</i>	<i>26</i>
<i>Perusteettoman edun palautus ja siihen rinnastettavat korvaukset</i>	<i>26</i>
<i>Omaisuuksien erottelu ja riitakysymysten ratkaisu</i>	<i>26</i>
<i>Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema</i>	<i>27</i>
2.4 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö	27
<i>Euroopan neuvosto</i>	<i>28</i>
<i>Euroopan unioni</i>	<i>28</i>
<i>Ruotsi</i>	<i>28</i>
<i>Norja</i>	<i>30</i>
<i>Tanska</i>	<i>32</i>
<i>Viro ja Venäjä</i>	<i>32</i>
<i>Alankomaat</i>	<i>33</i>
<i>Ranska</i>	<i>33</i>
<i>Saksa</i>	<i>35</i>
<i>Iso-Britannia</i>	<i>36</i>
2.5 Nykytilan arviointi	37
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	38
3.1 Tavoitteet	38
3.2 Keskeiset ehdotukset ja niiden toteuttamisvaihtoehdot	39
<i>Ehdotetun sääntelyn soveltamisala</i>	<i>39</i>
<i>Avopuolisoiden omistussuhteet</i>	<i>40</i>
<i>Yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittäminen</i>	<i>41</i>
<i>Avopuolison asumisen turvaaminen avoliiton päättyessä</i>	<i>41</i>
<i>Pesänjakajan määrääminen</i>	<i>43</i>
<i>Perintökaaren 8 luvun avustus- ja hyvityssäännökset</i>	<i>43</i>
4 Esityksen vaikutukset	44
4.1 Taloudelliset vaikutukset	44
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	45
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset	47

5 Asian valmistelu	48
5.1 Valmisteluvaiheet ja –aineisto	48
5.2 Lausunnot ja niiden huomioonottaminen	49
6 Riippuvuus muista esityksistä	49
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	50
1 Lakiehdotusten perustelut	50
1.1 Laki yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä	50
1 luku. Yleiset säännökset	50
2 luku. Yhteiselämän lopettaminen	51
3 luku. Omaisuuden erottelu	56
4 luku. Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta	58
5 luku. Erinäiset säännökset ja voimaantulo	60
1.2 Laki perintökaaren 8 luvun muuttamisesta	61
1.3 Laki perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta	66
1.4 Laki oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta	66
1.5 Laki asunto-osakeyhtiölain muuttamisesta	67
1.6 Laki takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta	67
1.7 Laki maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta	68
1.8 Laki holhoustoimesta annetun lain muuttamisesta	69
2 Voimaantulo	69
3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	69
LAKIEHDOTUKSET	72
LIITE Rinnakkaistekstit	83
LAGFÖRSLAGEN	93
ERIÄVÄ MIELIPIDE	104

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä ja muutettavaksi perintökaaren 8 luvun avustuksesta ja hyvityksestä annettuja säännöksiä. Lisäksi perintö- ja lahjaverolakiin, oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, asunto-osakeyhtiölakiin, lakiin takaisinsaannista konkurssipesään, lakiin maistraattien eräistä henkilörekistereistä ja holhoustoimesta annettuun lakiin ehdotetaan tehtäviksi tarvittavat seurannaismuutokset.

Ehdotetussa laissa yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä säädettäisiin avopuolisoiden omaisuuden jaosta sekä annettaisiin säännökset enemmän asunnon tarpeessa olevan avopuolison suojaamiseksi erotilanteessa. Lain tarkoituksena ei ole rinnastaa avoliittoja avioliittoihin. Ehdotus kannustaa avopuolisoita sopimaan varallisuussuhteistaan avoliiton päättymisen varalta, mutta luo vähimmäissuojaa heikommassa asemassa olevan avopuolison turvaksi.

Ehdotuksen mukaan kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa omaisuuden erottelussa. Avopuolisolla on kuitenkin oikeus hyvitykseen yhteistalouden hyväksimästä antamastaan panoksesta, jos hän on auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan omaisuuttaan avoliiton aikana ja omaisuuden erottelu omistussuhteiden perusteella johtaisi hyötymiseen toisen kustannuksella. Lisäksi lakiin ehdotetaan säännöksiä pesänjakajan määräämiseksi toimittamaan omaisuuden erottelu avopuolisoiden välillä ja ratkaisemaan hyvitystä koskevat vaatimukset, elleivät avopuolisot tai avopuoliso ja toisen avopuolison perilliset pääse niistä yksimielisyyteen.

Ehdotetut yhteiselämän lopettamista koskevat säännökset antavat avopuolisolle mahdollisuuden hakea tuomioistuimelta määräaikaista käyttöoikeutta yhteiseen kotiin kohtuullista korvausta vastaan. Käyttöoikeuden määräaika on enintään kuusi kuukautta. Määräaikaa voidaan erityisistä syistä kerran jatkaa. Käyttöoikeuden myöntämistä harkitessaan tuomioistuimen on kiinnitettävä huomiota omaisuuden omistussuhteisiin ja avopuolisoiden asunnontarpeeseen. Tuomioistuin voi vain erittäin painavista syistä päättää, että se avopuoliso, joka ei omista yhteistä kotia, saa jäädä sinne asumaan määräajaksi. Tällaisena syynä voidaan pitää erityisesti tarvetta turvata avopuolisoiden yhteisten lasten asumisolot ja niiden pysyvyys.

Ehdotettu laki kattaisi sekä samaa että eri sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet. Avoliitoksi ei katsottaisi parisuhdetta, jonka osapuoli on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Avoliiton syntymiseen tai päättymiseen ei ehdotetussa laissa liitettäisi muotovaatimuksia.

Perintökaaren 8 lukuun ehdotetuilla muutoksilla täydennettäisiin avopuolison suojaa avoliiton päättyttyä siten, että avopuoliso voisi saada harkinnanvaraista avus-

tusta toimeentulonsa turvaamiseksi toisen avopuolison kuoleman jälkeen. Lisäksi ehdotetuilla muutoksilla ajanmukaistettaisiin perittävän lapsen elatus- ja koulutusavustusta koskevaa säännöstä sekä yhdenmukaistettaisiin avustusten ja hyvityksen laskemistapaa.

Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Tilastojen mukaan noin joka viides suomalainen perhe on avoliittoperhe. Kahdes-
sa viidestä avoliittoperheestä on yksi tai useampi lapsi. Avoliittoperhe on siten
merkittävä perhemuoto. Tutkimusten mukaan avopuolisoiden välillä on usein
merkittävässä määrin omaisuuden yhteisomistusta, yhteistä rahankäyttöä ja työn-
jakoa.

Lainsäädännössä ei ole erityissäännöksiä avopuolisoiden keskinäisistä varallisuus-
suhteista. Niihin sovelletaan siten samoja varallisuus oikeudellisia säännöksiä ja
periaatteita, joita sovelletaan toisilleen vieraiden henkilöiden välisiin varallisuus-
suhteisiin. Sovellettaessa näitä säännöksiä avopuolisoiden omaisuuden jakoon
avoliiton päätyttyä ei voida ottaa riittävästi huomioon sitä, että avopuolisoiden
välillä on avoliiton aikana vallinnut taloudellinen yhteisyys.

Jos avoliitto päättyy toisen avopuolison kuolemaan, eloonjääneellä avopuolisolla
ei ole voimassa olevan jäämistöoikeudellisen sääntelyn perusteella oikeutta saada
taloudellista turvaa kumppaniltaan jääneistä varoista, jollei vainaja ollut tehnyt
testamenttia avopuolisonsa hyväksi.

Oikeusministeriössä laadittiin vuonna 2005 arviomuistio, jossa tarkasteltiin avoliit-
ton päättymiseen liittyviä varallisuus oikeudellisia ongelmia ja mahdollisuuksia
ratkaista niitä lainsäädännöllisin keinoin. Arviomuistiossa ehdotettiin sääntelyä
asunnon tarpeessa olevan avopuolison suojaamiseksi avoliiton päättyessä, yhteis-
omistusolettamaa ja hyvitysoikeutta koskevia säännöksiä avopuolisoiden taloudel-
lisen yhteisyyden huomioon ottamiseksi omaisuuden jaossa ja mahdollisuutta
määrätä pesänjakaja toimittamaan omaisuuden erottelu avopuolisoiden välillä,
elleivät avopuolisot pääse yksimielisyyteen omaisuuden jaosta.

Perittävän avopuolison jäämistöoikeudellista asemaa oli tarkasteltu jo aikaisem-
min perintökaaren uudistamistarpeita selvittäneen työryhmän mietinnössä vuonna
2004. Työryhmä ehdotti tuolloin muun muassa, että perittävän avopuolison ja
siihen rinnastettavan henkilön asemaa on tarpeen parantaa antamalla hänelle oike-
us saada harkinnanvaraista avustusta jäämistöstä pehmentämään taloudellista
muutosta, joka kohtaa perhettä perittävän kuollessa. Sillä turvattaisiin erityisesti
asumisen jatkuvuutta ja yhteisen kodin säilymistä esimerkiksi antamalla eloon
jääneelle määräaikainen käyttöoikeus perittävän asuntoon. Työhyvitystä koskeva
säännös olisi työryhmän mukaan ulotettava koskemaan tilanteita, joissa perittävän
avopuoliso tai siihen rinnastettava henkilö on avustanut perittävää ilman kohtuul-
lista korvausta. Lisäksi perintökaaren 8 luvun avustusten laskemistapaa ehdotet-
tiin yhdenmukaistettavaksi.

Tämän esityksen tarkoituksena on selkeyttää ja parantaa avopuolisoiden oikeudel-
lista asemaa avoliiton päättyessä avopuolisoiden eron tai toisen avopuolison kuo-
leman johdosta.

2 Nykytila

2.1 Avoliittoperheiden yleisyys

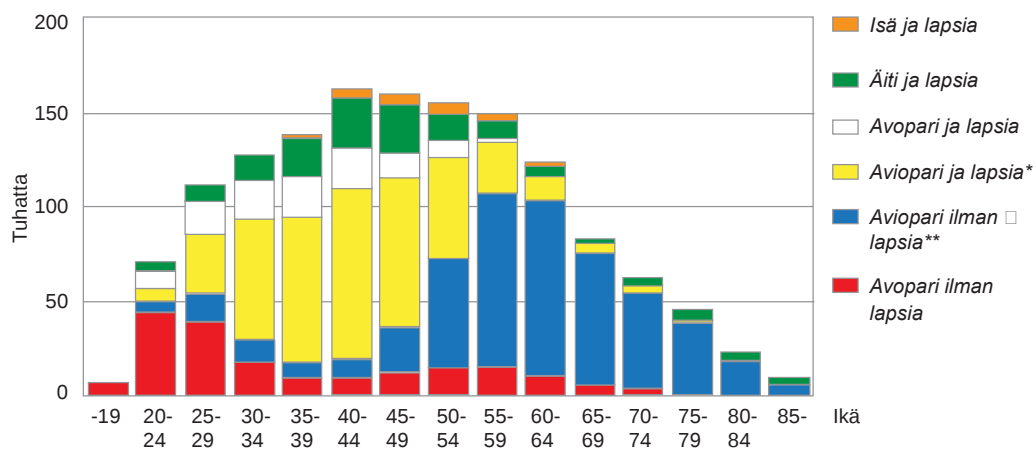
Tilastokeskuksen väestötilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2007 kaikkiaan noin 1 438 000 perhettä, joista 66,3 % oli avioliittoja tai rekisteröityjä parisuhteita, 21,2 % avoliittoperheitä ja 12,5 % yksinhuoltajaperheitä.

Avoliittoperheet ovat yleistyneet nopeasti 1970-luvulta alkaen, ja tämä yleistymiskehitys näyttää yhä jatkuvan. Tilastokeskuksen ”Perheet tyypeittäin” –tilaston mukaan avoliittoperheiden osuus kaikista perheistä on kehittynyt seuraavasti:

1970	2,3 %
1980	8,0 %
1990	13,8 %
2000	18,7 %
2007	21,2 %

Seuraava kuvio kuvaa avoliittojen yleisyyttä eri ikäluokissa:

KUVA 1: Perheet tyypeittäin vaimon/äidin iän mukaan 2007 (Tilastokeskus 2007)

* sis. 149 rekisteröityä paria

** sis 940 rekisteröityä paria

Mustavalkoisessa tekstissä eri perhetyyppojä kuvaamaan käytetyt värit eivät erotu eri sävyinä, mutta perhetyyppit on merkitty palkkeihin samassa järjestyksessä kuin oikealla olevassa värien selitteessä. Kuvioista on havaittavissa, että avoliitossa eläminen on selvästi yleisintä nuorissa ikäluokissa. Kuitenkin huomattava osuus vielä keski-ikäistenkin perheistä on avoliittoperheitä. Tämän voidaan katsoa viittaavan siihen, että osa parisuhteesta elävistä tietoisesti valitsee avoliiton pitkäaikaisen parisuhteen muodoksi. Vuonna 2007 tilastoiduista 300 000:sta avoperheestä 38 %:ssa eli noin 116 000 avoliittoperheessä eli avopuolisoiden ohella yksi tai useampi lapsi.

TAULUKKO 1: Perheet Suomessa siviilisäädyn mukaan jaoteltuna

	Avoliittoperheet	Avoliittoperheet	Yksinhuoltaja-perheet	Rekisteröidyt parisuhteet	Yhteensä
1970	982 563 (85,2 %)	25 900 (2,3 %)	145 415 (12,6 %)	0	1 153 878
1980	1 014 044 (79,3 %)	102 100 (8,0 %)	161 958 (12,7 %)	0	1 278 102
1990	1 004 514 (73,6 %)	189 367 (13,8 %)	171 458 (12,6 %)	0	1 365 339
2000	950 887 (67,8 %)	262 713 (18,7 %)	188 363 (13,5 %)	0	1 401 963
2007	953 049 (66,3 %)	304 032 (21,1 %)	179 539 (12,5 %)	1089 (0,1 %)	1 437 709

2.2 Avoliittoperheiden talous ja työnjako

Avoliittoja koskeneessa, vuonna 1978 tehtyyn kyselyyn perustuneessa tutkimuksessa (Aromaa – Cantell – Jaakkola 1981, 24 – 26) erilaiset parisuhteet luokiteltiin jatkuviksi avoliitoiksi, avoliitolla alkaneiksi avoliitoiksi ja jatkuviksi avoliitoiksi. Tutkimuksessa todettiin, että auton, asunnon ja kesäasunnon omistamisen suhteen erilaiset liitot poikkesivat toisistaan hyvin vähän. Huomattavin poikkeus oli se, että omistusasunto oli selvästi yleisempi avoliitoissa kuin avoliitoissa tai avoliitolla alkaneissa avoliitoissa. Jossakin määrin myös autojen ja kesäasuntojen omistus näytti olevan avoliitoissa yleisempää. Tulojen käyttöä tutkittaessa havaittiin, että kaikissa liitoissa liittotyypistä riippumatta kumpikin näytti maksavan omat menonsa nuorissa liitoissa ja tulojen käyttö muodostui yhteisemmäksi liiton vanhetessa. Toinen havainto oli se, että liittotyypistä riippumatta naisen tuloja näytettiin käytettävän kodin sisäpuolisiin menoihin, niin kuin lapsista aiheutuviin menoihin, ja miehen tuloja kodin ulkopuolisiin menoihin, kuten autoon, huveihin ja alkoholiostoihin.

Lapsiperheiden taloutta ja perheiden sisäistä työnjakoa koskeneessa tutkimuksessa (Raijas – Wilska 2007) vuonna 2006 selvitettiin muun muassa perheiden sisäistä tulonjakoa, kotitöiden jakamista sekä ajan ja rahan käyttöön liittyvää päätöksentekoa. Vaikka kyselyn pääasiallisena tutkimuskohteena olivat lapsiperheet siviilisäätyn katsomatta ja suurin osa vastanneista perheistä oli avoliittoperheitä, tuotti tutkimus myös avoliittoperheiden taloutta ja perheiden sukupuolten välistä työnjakoa koskevaa tietoa.

Ensinnäkin tutkimus viittaa siihen, että vuonna 1978 saadut kyselytulokset perheiden tulojen käytöstä pitävät edelleen paikkansa. Nainen kantaa edelleen useimmiten päävastuun esimerkiksi kotiin ostettavasta ruoasta koituvista kustannuksista. Mies maksaa useammin ravintolassa syönnistä aiheutuvat kustannukset,

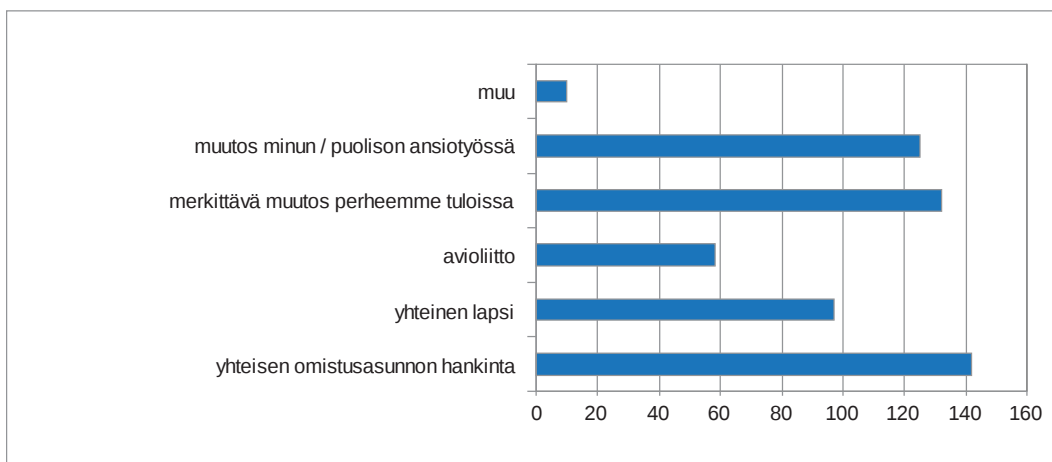
autoista ja muista moottoriajoneuvosta aiheutuvat kustannukset, asumismenot ja kodin elektroniikan. Varallisuuden kertymisen kannalta merkittävää on, että mies rahoittaa kyselyn mukaan myös naista useammin lainojen koroista ja lyhennyksistä aiheutuvat kustannukset.

TAULUKKO 2: Perheen yhteisten menojen rahoittaminen, %-osuudet menoryhmittäin (N = 833) (Raijas – Wilska 2007, 27)

	Mies	Nainen	Molemmat yhdessä	Vaihtelevasti	Yhteensä
Kotiin ostettava ruoka	11	28	57	4	100
Ravintolassa syöminen	20	7	59	9	100
Auto ja muut moottoriajoneuvot	41	3	53	1	100
Vuokra, vastike ja muut asumismenot	27	12	58	2	100
Lomamatkat ja risteilyt	11	7	71	7	100
Elokuvat, teatteri, konsertit, urheilukilpailut	8	8	64	14	100
Muut huvitukset (mm. huvipuistot, kylpylät)	9	7	69	13	100
Kodinkoneet ja huonekalut	13	9	71	6	100
Kodin elektroniikka	26	6	62	6	100
Lainojen korot ja lyhennykset	24	9	54	2	100

Kysyttäessä vastaajilta syitä taloudellisten asioiden hoitamisen muuttumiselle ilmoittivat vastaajat yhteisen omistusasunnon hankkimisen tai yhteisen lapsen syntymisen merkittävästi useammin muutoksen syyksi kuin esimerkiksi avioliiton solmimisen. Lähes yhtä usein kuin yhteisen omistusasunnon hankintatilanteessa taloudellisten asioiden hoitamiseen vaikuttaneen muutoksen syynä oli kuitenkin muutos yhden puolison tai perheen tuloissa muutoin. Tulos viittaa siihen, että merkittäväillä yhteisillä hankinnoilla tai yhteisen lapsen saamisella on isompi tosiasiainen vaikutus perheiden taloudellisiin asioihin kuin parisuhteen virallistamisella.

KUVA 2: Tutkimusperheiden ilmoittamia syitä (N = 285) taloudellisten asioiden hoitamisen muuttumiselle (Raijas – Wilska 2007, 20)

Joitakin tietoja avioliittoperheiden taloudesta ilmenee myös uusperheitä koskevasta tutkimuksesta, joka perustuu vuonna 1997 tehtyyn kyselyyn. Tutkimuksen mukaan raha-asioiden hoitaminen erityyppisissä uusperheissä jakautui seuraavasti:

TAULUKKO 3: Raha-asioiden hoitaminen erityyppisissä uusperheissä (Jaakkola – Sääntti 2000, 57)

	Uusperheen vanhemmat avioliitossa	Uusperheen vanhemmat avioliitossa
Kumpikin hoitaa omat raha-asiansa	25 %	48 %
Yhteinen pankkitili yhteisiä menoja varten	21 %	14 %
Raha-asiat hoidetaan yhdessä ilman yhteistä pankkitiliä	7 %	8 %
Miehellä ja vaimolla oikeus käyttää toistensa pankkitiliä	44 %	24 %
Ei tietoa	3 %	6 %
YHTEENSÄ	100 %	100 %

Taulukosta on havaittavissa, että raha-asioiden hoitaminen yhdessä oli avioliittoperheissä selvästi yleisempää kuin avioliittoperheissä. Silti lähes puolet avioliittoperheistäkin ilmoitti hoitavansa raha-asiansa yhdessä.

Asunnon omistaminen erityyppisissä uusperheissä jakautui tutkimuksen mukaan seuraavasti:

TAULUKKO 4: Asunnon omistuksen jakautuminen erityyppisissä uusperheissä (Jaakkola - Sääntti 2000, 58)

	Omistaa asun- tonsa	Vaimo omistaa asunnon	Mies omistaa asunnon	Puolisot omis- tavat yhdessä	Yhteensä
Uusperheen vanhemmat avioliitossa	70 %	9 %	15 %	76 %	100 %
Uusperheen vanhemmat avoliitossa	64 %	23 %	32 %	45 %	100 %

Taulukosta on havaittavissa, että asunnon yhteisomistus avoliittoperheissä on varsin yleistä, vaikkakin selvästi harvinaisempaa kuin avioliittoperheissä.

On syytä huomauttaa, että vuonna 1997 tehtyyn kyselyyn perustuvat tutkimustulokset koskevat vain uusperheitä eli tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaan sellaisia kotitalouksia, joissa joko avioliitossa tai avoliitossa asuvien naisen ja miehen kanssa asuu myös toisen 18 vuotta nuorempi lapsi, joka siis ei ole heidän yhteinen lapsensa. Tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan sellaisinaan kaikkia avoliittoperheitä eivätkä varsinkaan nuorten, lapsettomien henkilöiden avoliittoja.

Edeltä ilmenevin tavoin merkittävä osuus – noin 40 prosenttia – avoliittoperheistä on lapsiperheitä. Lapsen saaminen johtaa usein perheen sisäiseen työnjakoon siten, että toinen vanhemmista on ansiotyössä ja toinen ainakin jonkin aikaa äitiys-, isyys-, vanhempain- tai hoitovapaalla. Suurimman osan näistä vapaista käyttävät äidit. Kansaneläkelaitoksen tilastotietojen mukaan esimerkiksi vuonna 2007 maksettiin vanhempainpäivärahaa äideille yhteensä noin 15 miljoonalta päivältä ja isille yhteensä noin 975 000 päivältä. Äidit käyttivät siten noin 94 prosenttia kaikista vanhempainpäivärahapäivistä.

Tilastoista ei ilmene päivärahaa saaneiden vanhempien siviilisäät. Ei kuitenkaan ole syytä olettaa, että vanhempainvapaan käytön jakautumisessa vanhempien kesken olisi merkittäviä eroja riippuen siitä, elävätkö he avioliitossa vai avoliitossa.

Johtopäätöksenä edellä esitetyistä tutkimuksista ja tilastotiedoista voidaan todeta, että ainakin suuressa osassa avoliittoperheistä on merkittävässä määrin omaisuuden yhteisomistusta, yhteistä rahankäyttöä ja työnjakoa.

2.3 Lainsäädäntö ja käytäntö

Suomessa on vakiintuneesti katsottu, että avoliitossa eläviin henkilöihin ei voida soveltaa analogisesti avioliittolakia (234/1929). Vastaavasti rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia ei voida soveltaa analogisesti sellaisiin samaa sukupuolta oleviin pareihin, jotka eivät ole rekisteröineet parisuhdettaan (ks. eduskunnan lausuma EV 95/2001 vp – HE 200/2000 vp). Meillä ei myöskään ole voimassa erityislainsäädäntöä, joka nimenomaisesti sääntelisi avoliiton päättymiseen liittyviä varallisuusosoikeudellisia kysymyksiä. Niihin sovelletaan siten jäljempänä selostettavin tavoin samoja yleisiä varallisuusosoikeudellisia säännöksiä ja periaatteita, joita sovelletaan myös toisilleen vieraiden henkilöiden välisiin varallisuussuhteisiin.

Jos avoliitto päättyy toisen avopuolison kuolemaan, eloonjääneellä avopuolisolla ei ole voimassa olevan jäämistöoikeudellisen sääntelyn perusteella oikeutta saada taloudellista turvaa kumppaniltaan jääneistä varoista, jollei vainaja ollut tehnyt testamenttia avopuolisonsa hyväksi.

Omistussuhteet ja niitä koskeva näyttö

Lähtökohtana avoliiton päättymiseen liittyvässä omaisuuden jaossa on, että kumpikin osapuoli saa pitää oman varallisuutensa. Keskeinen merkitys on siis sillä, miten omistussuhteet osapuolten välillä jakautuvat.

Ratkaistaessa avopuolisoiden omistuskysymyksiä noudatetaan yleisiä siviilioikeudellisia sääntöjä. Todistusoikeudellisena lähtökohtana on niin sanottu nimiperiaate. Sen mukaan omaisuus kuuluu sille, jonka nimiin se on hankittu. Nimiperiaatteesta on oikeuskäytännössä poikettu, jos on selvitetty osapuolten tarkoituksena hankintahetkellä olleen, että osapuolet omistavat omistuskohteen yhteisesti (KKO 1988:85, KKO 1992:48).

Avioliittolain 89 §:ssä on erityissäännös aviopuolisoiden omaisuuden erottelussa noudatettavasta yhteisomistusolettamasta. Sen mukaan, jos puolisojen omaisuutta eroteltaessa jonkin irtaimen esineen suhteen ei käy olosuhteista selville eikä myöskään voida näyttää, kumman puolison omaisuuteen se kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta, puolisojen on katsottava saaneen sen yhteisesti yhtäläisin oikeuksin. Tätä säännöstä ei voida soveltaa avoliiton päättyessä, vaan tällöin sovelletaan tavanomaisia todistustaakkasääntöjä. Omaisuutta itselleen vaativalla on siis näyttövelvollisuus omistusoikeudestaan omaisuuteen.

Yhteisomistustapauksissa sovellettavat säännökset

Jos avopuolisot omistavat yhteisesti kiinteistön, irtaimen esineen tai muuta tavaraa, yhteisomistussuhteeseen sovelletaan eräistä yhteisomistussuhteista annettua lakia (180/1958, jäljempänä yhteisomistuslaki).

Lain mukaan kunkin yhteisomistajan katsotaan omistavan määräosuuden yhteisestä esineestä. Jollei muuta ilmene, osuudet ovat samansuuruiset. Yhteisomistajien osuudet määräytyvät siten pääluvun mukaan, jollei tästä lähtökohdasta ole sopimuksen tai muun perusteen vuoksi poikettava (KKO 1985 II 167). Yhteiseen esineeseen ja sen tuottoon kohdistuvat yhteisomistajan oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät heidän osuuksiensa mukaisesti.

Yhteisomistajalla on oikeus toisia yhteisomistajia kuulematta luovuttaa osuutensa ja muutenkin määrätä siitä. Hän saa myös käyttää yhteistä esinettä hyväkseen sellaisella tavalla, että hänen toimenpiteensä eivät loukkaa muiden yhteisomistajien vastaavia etuja ja oikeuksia. Yhteisomistaja, joka omalla käytöllään estää toista käyttämästä yhteistä omaisuutta omistusosuuttaan vastaavassa määrässä, voi joutua maksamaan tästä loukkauksesta korvausta (KKO 1992:48, KKO 2000:114).

Avoliiton päättyessä syntyy usein tarve purkaa osapuolten väliset yhteisomistussuhteet. Yhteisomistuslain mukaan kullakin yhteisomistajalla on oikeus saada yhteisomistussuhde puretuksi.

Ensisijaisena yhteisomistussuhteen purkamistapana yhteisomistuslaissa mainitaan se, että yhteisomistajalla on oikeus saada osuutensa yhteisestä esineestä jakamalla erotetuksi. Tällaisen jaon kohteena voi olla ennen muuta tila, joka useimmiten voidaan halkoa. Useat esineet eivät kuitenkaan ole jaettavissa pienempiin, keskenään samanarvoisiin osiin. Näiden tapausten varalta laissa on säännökset yhteisomistussuhteen purkamisesta myynnin avulla. Esineen myyminen yhteisomistussuhteen purkamiseksi voi tulla kysymykseen, jos esineen jakaminen ei ole mahdollista taikka se aiheuttaisi suhteettoman kalliita kustannuksia tai alentaisi huomattavasti esineen arvoa. Yhteisomistaja voi tällöin vaatia tuomioistuimessa, että esine määrätään myytäväksi yhteisomistussuhteen purkamista varten.

Asumisoikeuden yhteisomistus

Asumisoikeusasunnoista annetun lain (650/1990) 35 §:ssä on erityissäännös asumisoikeuteen kohdistuvan yhteisomistussuhteen purkamisesta. Säännös koskee tapauksia, joissa asumisoikeus kuuluu yhteisesti kahdelle tai useammalle henkilölle ja joku heistä haluaa saada yhteisomistuksen lakkaamaan. Jos osuuden luovutuksesta toiselle osaomistajalle tai muulle luovutuksensaajaksi lain mukaan kelpoiselle henkilölle ei tällöin päästä osaomistajien kesken sopimukseen, tuomioistuin voi osaomistajan hakemuksesta määrätä, että koko asumisoikeus on luovutettava lain 23 §:n mukaisesti. Luovutuksensaajaksi voidaan tällöin valita osaomistaja tai, jos kaksi tai useampi heistä haluaa luovutuksensaajaksi, heidät yhdessä. Yhteisomistussuhteen purkamisen yhteydessä osaomistajilla on oikeus tulla luovutuksensaajaksi ennen muuta henkilöä.

Huoneenvuokrasuhteet

Asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain (481/1995) 48 §:n 2 momentissa säädetään yhteisen asumisen lopettamisen vaikutuksesta asuinhuoneiston vuokrasuhteeseen. Säännös koskee tapauksia, joissa muut kuin aviopuolisot ovat vuokranneet huoneiston käytettäväksi yhteisenä asuntonaan. Tuomioistuimien voi jonkun heistä sitä vaatiessa yhteisen asumisen päätyttyä määrätä huoneistoa eniten tarvitsevan tai tarvitsevat jatkamaan vuokrasuhdetta sekä vapauttaa toisen tai muut vuokrasuhteesta taikka vapauttaa heidät kaikki vuokrasuhteesta. Esitöiden mukaan säännös koskee usein avopuolisoita, mutta se voi koskea myös muita asukaskokoonpanoja kuten opiskelijaryhmää, joka on vuokrannut huoneiston yhteiseksi kodikseen (HE 304/1994 vp).

Yhteiselämän lopettaminen ja perheen sisäinen lähestymiskielto

Aviopuolisoiden osalta tuomioistuin voi päättää yhteiselämän lopettamisesta avioliittolain 24 §:n nojalla. Tällöin tuomioistuin voi muun muassa päättää, että se puolisoista, joka on enemmän asunnon tarpeessa, saa jäädä asumaan yhteiseen kotiin, ja velvoittaa toisen puolison muuttamaan yhteisestä kodista. Päätös ja velvoitus ovat pääsääntöisesti voimassa siihen saakka, kun puolisoitten välillä on toimitettu omaisuuden ositus tai erottelu ja se on saanut lainvoiman, kuitenkin enintään kaksi vuotta päätöksen antamisesta.

Avopuoliso ei voi vaatia tuomioistuimelta erillistä päätöstä yhteiselämän lopettamisesta. Jos asunnon omistaa toinen avopuoliso yksin, hän voi nostaa tuomioistuimessa kanteen toisen avopuolison velvoittamiseksi muuttamaan asunnosta hädän uhalla. Jos avopuolisot omistavat asunnon yhdessä eivätkä he pääse sopimukseen asunnon hallinnasta, heidän käytettävissään on vain edellä selostettu mahdollisuus yhteisomistussuhteen purkamiseen.

Jos avopuolisot ovat yhdessä vuokranneet huoneiston käytettäväksi yhteisenä asuntonaan, huoneistoa enemmän tarvitseva voi edellä selostetuilla tavoin hakea tuomioistuimessa toisen vapauttamista vuokrasuhteesta. Jos vuokrasopimuksen on tehnyt vain toinen avopuolisoista, toisella avopuolisolla ei ole oikeutta saada tuomioistuimelta määräystä siitä, että hänet oikeutettaisiin jatkamaan vuokrasuhdetta.

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskeva sääntely toteuttaa osaksi samoja tavoitteita kuin yhteiselämän lopettamista koskevat säännökset. Avopuoliso voi hakea perheen sisäistä lähestymiskieltoa toista avopuolisoa vastaan. Lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998) mukaan tilanteessa, jossa itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa, lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan torjumiseksi.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytyksenä on, että henkilön, jota vastaan kieltoa pyydetään, uhkauksista, aiemmista rikoksista tai muusta

käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen. Lisäksi edellytetään, ettei kiellon määrääminen ole kohtuutonta ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saa palata asuntoon. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Kielto voidaan uudistaa. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan uudistettaessa määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi.

Sopimus avoliiton päättymisen varalta

Sopimusvapauden vallitessa avopuolisot voivat tehdä erilaisia sopimuksia taloudellisesta suhteestaan ja myös pyrkiä ennalta järjestämään muun muassa omaisuutensa jaon avoliiton mahdollista päättymistä silmällä pitäen. Avoliiton päättymisen varalta laadittavassa sopimuksessa voidaan esimerkiksi täsmentää sopimuksen piiriin kuuluva omaisuus sekä sopia omistussuhteista, irtaimen omaisuuden jaossa noudatettavista periaatteista, velkasuhteista ja yhteisen asunnon käytöstä avoliiton päättymisen jälkeiseltä ajalta maksettavasta korvauksesta.

Jos avoliiton päättymisen varalta tehdyn sopimuksen ehto on kohtuuton tai jos sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, sitä voidaan sovitella varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 36 §:n nojalla vastaavasti kuin muitakin varallisuus oikeudellisia sopimuksia.

Tutkimustietoa avoliiton päättymisen varalta tehtyjen sopimusten yleisyydestä ei ole.

Perusteettoman edun palautus ja siihen rinnastettavat korvaukset

Jos sopimusta avoliiton päättymisen varalta ei ole tehty, oikeuskäytännössä avoliiton päättymiseen liittyviä korvauskysymyksiä on ratkaistu lähinnä perusteettoman edun palautusta koskevan yleisen siviilioikeudellisen periaatteen nojalla. Korvausta on määrätty maksettavaksi esimerkiksi toisen avopuolison omaisuuden kohdistuneesta työpanoksesta (KKO 1988:27), toisen avopuolison omaisuuden sijoitetuista varoista (KKO 1988:28) sekä perheen elatukseen käytettyjen ansiotulojen sekä kotityön muodossa annetusta panoksesta toisen avopuolison omaisuuden kartuttamiseen (1993:168).

Omaisuu den erottelu ja riitakysymysten ratkaisu

Avoliiton tai rekisteröidyn parisuhteen purkautumiseen liittyvää omaisuuden ositusta varten tuomioistu in voi määrätä pesänjakajan. Pesänjakaja on mahdollis-

ta määrätä myös pelkästään omaisuuden erottelua varten, toisin sanoen tilanteessa, jossa aviopuolisoilla tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen (KKO 1990:5).

Avoliiton päättyessä pesänjakajan määrääminen ei sitä vastoin ole mahdollista. Omistusoikeutta koskevat riidat ja muut varallisuusoikeudelliset riitakysymykset on siten saatettava kanteilla käräjäoikeuden ratkaistaviksi. Avoliittoon liittyvää oikeuskäytäntöä Helsingin hovioikeudessa vuosina 1986 – 1992 ja vuosina 1993 – 1998 koskevien tutkimusten mukaan Helsingin hovioikeudessa käsitellyt avopuolisoiden keskinäiset riita-asiat ovat jakautuneet ensisijaisen kanneperusteen mukaan seuraavasti:

	1986 - 1992	1993 - 3/1998
Velkomus	7	13
Perusteettoman edun palautus	19	9
Omistusoikeuden vahvistaminen/kumoaminen	7	6
Hallinnan palautus	3	2
Vahingonkorvaus	1	2
Sopimuksen kohtuullistaminen	1	1
Oikeustoimen pätemättömyys	1	1
YHTEENSÄ	39	34

Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema

Kun aviopuoliso kuolee, perintökaari pyrkii monin eri tavoin pehmentämään leskeä kohtaavaa muutosta. Aviopuolisoilla on oikeus toisen kuoltua pitää yleensä hallinnassaan perheen yhteisenä kotina käytetty asunto. Vainajan kuoltua lapsettomana leski myös perii puolisonsa, jollei häntä ole testamentilla sivuutettu. Avoliitossa eläneellä saattaa kumppaninsa kuollessa olla vastaavanlainen tarve saada taloudellista turvaa. Avopuolisolla ei kuitenkaan ole aviolesken tavoin oikeutta pitää hallinnassaan perheen yhteistä asuntoa eikä perintöoikeutta avopuolisonsa kuoleman jälkeen. Hän ei myöskään ole oikeutettu puolisolle tai kihlakumppanille annettavaan harkinnanvaraiseen avustukseen perintökaaren 8 luvun mukaan.

2.4 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Avopuolisoiden varallisuussuhteiden sääntelyn osalta omaksutut ratkaisut eri maissa poikkeavat huomattavasti toisistaan. Yleisenä piirteenä voidaan todeta, että rekisteröimättömiä avoliittoja koskeva sääntely on useimmissa Euroopan maissa

melko vähäistä. Vain Ruotsissa avoliittoja koskeva sääntely on kattava. Lakiuudistusten tarpeesta on kuitenkin käyty keskustelua useimmissa maissa.

Euroopan neuvosto

Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 1988 hyväksynyt suosituksen No R(88)3 avopuolisoiden välisten sopimusten ja testamenttien pätevyydestä. Suosituksen mukaan avopuolisoiden välisiä sopimuksia ja testamenttimääräyksiä ei tulisi pitää pätemättöminä yksinomaan sillä perusteella, että ne ovat avopuolisoiden laatimia.

Euroopan unioni

Euroopan unionissa ei ole voimassa avopuolisoiden varallisuussuhteisiin liittyvää aineellisoikeudellista yhteisölainsäädäntöä. Avopuolisoiden varallisuus oikeudellisia suhteita koskeviin kansainvälisyksityisoikeudellisiin kysymyksiin sovelletaan neuvoston asetusta (EY) N:o 44/2001 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla. Aviopuolisoiden aviovarallisuussuhteet on suljettu asetuksen 1 artiklassa soveltamisalan ulkopuolelle, mutta avopuolisoihin sovelletaan asetuksen säännöksiä kuten minkä tahansa siviili- tai kauppaoikeudellisen oikeussuhteen osapuoliin.

Komissio on julkaissut vuonna 2006 vihreän kirjan aviopuolisoiden aviovarallisuussuhteisiin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä ja muiden yhteiselämän muotojen varallisuus oikeudellisista vaikutuksista kansainvälisissä yhteyksissä (KOM(2006) 400). Vihreä kirja ei koske aineellista perhelainsäädäntöä, vaan siinä rajoitutaan kansainvälisyksityisoikeudellisiin kysymyksiin. Vihreän kirjan pohjalta järjestetyn laajan kuulemismenettelyn pohjalta on julkaistu lausuntoyhteenveto helmikuussa 2008. Siinä todetaan useiden lausunnonantajien suhtautuneen kielteisesti avopuolisoiden varallisuussuhteita koskevan yhteisölainsäädännön valmisteluun samassa yhteydessä avoliittoja ja rekisteröityjä parisuhteita koskevan sääntelyn kanssa. Komission säädösehdotus asiassa on tarkoitus antaa vuonna 2011.

Ruotsi

Ruotsissa avopuolisoiden välisiä suhteita sääntelee avoliittolaki (Sambolag 2003:376), joka koskee avopuolisoiden yhteisen asunnon ja asuntoirtoaimiston jakoa avoliiton päättyessä. Avoliittolain 1 §:n mukaan avopuolisoilla tarkoitetaan kahta henkilöä, jotka vakinaisesti asuvat yhdessä parisuhteessa ja joilla on yhteinen talous. Avopuolisoiden ei tarvitse virallistaa suhdettaan esimerkiksi rekisteröimällä, vaan tosiasialliset olosuhteet ratkaisevat, katsotaanko avopuolisoiden täyttävän lain soveltamisen edellytykset. Tosiasialliset kriteerit, joita yhdessä asumiselta edellytetään, ovat yhdessä asumisen jatkuvuus sekä se, että kysymys

on parisuhteesta eli suhteesta, johon normaalisti kuuluu seksuaalista kanssakäymistä. Yhteistalous osapuolten kesken taas muodostuu päivittäisten tehtävien jakamisen ja taloudellisen yhteistyön kautta. Lain soveltaminen edellyttää lisäksi, että kumpikaan osapuolista ei ole avioliitossa eikä rekisteröidyn parisuhteen osapuoli. Laki koskee sekä samaa että eri sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteita, mutta ei muita yhteistaloudessa eläviä henkilöitä.

Laki koskee ainoastaan ”avoliitto-omaisuutta” (samboegendom) eli yhteistä asuntoa ja siellä olevaa tavanomaista asuntoirtoimistoa, joka on hankittu yhteiseen käyttöön. Avosuhteen kestäessä molemmat osapuolet omistavat omaisuutensa ja hoitavat sitä itsenäisesti sekä vastaavat itsenäisesti omista veloistaan. Lain 23 §:ssä on kuitenkin rajoitettu omistajan määräysvaltaa omaan omaisuuteensa avopuolison suojaksi siten, että avopuoliso ei pääsääntöisesti saa ilman toisen avopuolison suostumusta luovuttaa tai pantata lain piiriin kuuluvaa asuntoa ja asuntoirtoimistoa.

Lain 2 §:n mukaan avoliiton katsotaan purkautuvan silloin, kun avopuolisot tai toinen heistä solmii avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen, kun avopuolisot muuttavat erilleen tai kun toinen avopuolisoista kuolee. Näiden tapausten lisäksi avoliitto katsotaan purkautuneeksi, mikäli toinen avopuolisoista hakee tuomioistuimelta pesänjakajan määräämistä tai lupaa jäädä asumaan yhteiseen kotiin taikka nostaa kanteen saadakseen asunnon kokonaan itselleen. Pesänjako tulee suoritettavaksi parisuhteen osapuolen sitä vaatiessa. Mikäli kumpikaan parisuhteen osapuolista ei vaadi jakoa, molemmat pitävät oman omaisuutensa. Lain mukaan jakoa tulee vaatia viimeistään vuoden kuluessa siitä, kun avosuhde päättyi. Mikäli avoliitto päättyy toisen kuolemaan, tulee jakoa vaatia viimeistään silloin, kun perunkirjoitus toimitetaan. Oikeus jakovaatimuksen esittämiseen kuolemantapauksessa on lain mukaan ainoastaan eloonjääneellä avopuolisolla.

Pääsääntöisesti liiton purkautuessa avoliitto-omaisuuden arvo jaetaan tasan avopuolisoiden kesken. Tästä pääsäännöstä voidaan kuitenkin lain mukaan poiketa, mikäli olisi kohtuutonta, että enemmän omistava joutuu luovuttamaan omaisuutta toiselle. Tätä arvioitaessa kiinnitetään huomiota erityisesti suhteen kesto aikaan, avopuolisoiden taloudellisiin tilanteisiin ja olosuhteisiin muutoin.

Avoliittolaissa on säädetty avopuolison oikeudesta saada itselleen asunto ja asuntoirtoimistoa, mikäli hän on enemmän näiden tarpeessa ja tämä katsotaan kohtuulliseksi. Mikäli toinen avopuoliso ei saa tällöin omaisuutta pesästä samanarvoisesti, tulee toisen avopuolison maksaa hänelle samanarvoinen hyvitys rahassa. Laissa on lisäksi säädetty enemmän asuntoa tarvitsevan osapuolen oikeudesta jäädä asumaan sellaiseen asumisoikeus- tai vuokra-asuntoon, joka ei kuulu jakosäännösten alaisuuteen. Tällöin sillä osapuolella, joka tarvitsee asuntoa enemmän, on oikeus ottaa asunto haltuunsa rahallista korvausta vastaan. Laki kuitenkin edellyttää tällaisissa tilanteissa, että pariskunnalla on tai on ollut yhteinen lapsi. Muutoin vaaditaan erityisiä syitä, jotta tällainen asunnon haltuunotto voitaisiin toteuttaa.

Avopuolisoilla on avoliittolain 9 §:n mukaan mahdollisuus sopia, että lakia ei sovelleta heihin lainkaan tai että lakia ei sovelleta johonkin tiettyyn omaisuuteen.

Sopimuksen tulee olla kirjallinen ja molempien avopuolisoiden allekirjoittama. Sopimusta on mahdollista myöhemmin sovittelaa tai jättää se kokonaan huomiotta, mikäli sopimus on kohtuuton. Tällainen sopimus ei kuitenkaan estä sitä, että avopuolisolla voi olla oikeus ottaa haltuunsa vuokra-asunto tai asumisoikeusasunto.

Avopuolisilla ei ole oikeutta periä toisiaan. Avopuolisot voivat kuitenkin testamentata toisilleen omaisuutta joko käyttö- tai omistusoikeuksin.

Norja

Norjassa yhteisasumista sääntelee vuodesta 1991 lähtien voimassa ollut yhteisasumislaki (Lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører 1991:45), joka sisältää säännökset yhteisen asunnon ja asuntoirtoimiston jaosta. Lakia sovelletaan, kun kaksi tai useampia naimattomia ja yli 18-vuotiaita henkilöitä asuu yhdessä samassa taloudessa ja yhteistalous purkautuu joko yhden osapuolen kuoleman johdosta tai muusta syystä. Lain soveltaminen edellyttää lisäksi, että osapuolet ovat asuneet yhdessä vähintään kaksi vuotta tai että heillä on tai on ollut yhteinen lapsi tai että he odottavat lasta yhdessä.

Jos yhteistaloudessa asunut henkilö kuolee, eloonjäävä voi erityisestä syystä saada lain nojalla oikeuden lunastaa itselleen tai ottaa haltuunsa yhteisen asunnon tai asuinkiinteistön sekä ottaa haltuunsa tavanomaista asuinoirtoimistoa. Jos yhteistalous purkautuu muusta syystä kuin osapuolen kuoleman johdosta, voi yksi osapuolista painavista syistä saada oikeuden tulla toisen henkilön sijaan huoneenvuokrasopimukseen, lunastaa itselleen tai ottaa haltuunsa yhteisen asunnon tai asuinkiinteistön sekä ottaa haltuunsa tavanomaista asuinoirtoimistoa.

Norjassa ei ole tällä hetkellä voimassa yksinomaan avoliittoja koskevaa lainsäädäntöä. Avoliiton purkautuessa kumpikin pitää oman omaisuutensa ja yhteisomaisuus jaetaan avopuolisoiden kesken ja yhteisasumislain säännökset huomioiden. Oikeuskäytännössä on kuitenkin kehittynyt yhteisen omaisuuden kartuttamista koskeva periaate, jonka mukaan puolisoita on pidetty muodollisesta omistuksesta huolimatta tietyn omaisuuden yhteisomistajina, jos toisen puolison on katsottu riittävästi osallistuneen tämän omaisuuden hankintaan liiton aikana. Puoliso on yleensä suorittanut osuutensa kotitöillä tai maksamalla juoksevia menoja, jolloin toinen on vapautunut työhön ja hänen työansioillaan on hankittu yhteistä omaisuutta, esimerkiksi asunto tai asuinoirtoimistoa. Tällaisissa tilanteissa puoliso on myös voitu velvoittaa maksamaan omaisuuden kartuttamisessa auttaneelle puolisolleen hyvitystä perusteettoman edun palautuksena. Oikeuskäytäntö on koskenut niin avio- kuin avoliittojakin.

Avopuolisot voivat järjestellä taloudellisia suhteitaan sopimuksin avoliiton aikana tai erovaiheessa. Myös yhteisasumislaisissa on säännös, jonka mukaan osapuolten välillä tehdyt sopimukset on otettava huomioon harkittaessa, mitä oikeuksia osapuoli lain nojalla saa.

Nykyisen lainsäädännön mukaan avopuoliso ei voi periä kumppaniaan. Avoparit voivat määrätä omaisuudestaan toisen avopuolison hyväksi testamentilla, mutta toisin kuin aviopareilla, rintaperillisen lakiosa menee testamentilla määrätyn omaisuuden edelle. Testamentilla ei ole myöskään mahdollista määrätä eloonjäävän avopuolison yhteistä asuntoa ja asuntoirtaimistoa koskevasta jakamattomuussuojasta, joka avioliitosta leskeksi jääneillä on suoraan lain nojalla.

Avopuolisoiden asemaa koskevaa uutta lainsäädäntöä on Norjassa valmisteltu jo kauan. Kesäkuussa 2008 annettiin lakiehdotus perintökaareen tehtävistä muutoksista (Ot prp nr 73, 2007 - 2008). Ehdotuksessa esitetään, että avopuolisoilla olisi oikeus periä toisensa silloin, kun heillä on yhteinen lapsi. Avopuolisoilla olisi perintöoikeus myös silloin, kun heillä on ollut yhteinen lapsi tai kun he odottavat yhteistä lasta. Lain nojalla perittävän omaisuuden määrä olisi sidottu sosiaalivakuutuslain (Folketrygdloven 1997:19) 1 - 4 §:n mukaiseen ns. perusmäärään (grunnbeløp), ja se olisi samansuuruinen kuin mitä aviopuoliso saa leskeksi jäädessään. Tätä suuremmasta perinnöstä avopuolisoiden tulisi määrätä testamentilla. Avopuolison oikeus lakisääteiseen perintöön menisi rintaperillisen lakiosan edelle.

Lakiehdotuksessa ehdotetaan lisäksi, että jos avoparilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai jos he odottavat yhdessä lasta, eloonjääneellä olisi yhteistä asuntoa ja asuntoirtaimistoa koskeva jakamattomuussuoja (uskifte). Eloonjääneellä ei kuitenkaan olisi tätä oikeutta, jos edesmenneellä on avoliiton ulkopuolisia lapsia ja nämä vastustavat pesän säilyttämistä tältä osin jakamattomana. Sääntely olisi samanlainen kuin aviopuolisoita koskeva sääntely.

Avopuolisoilla, joilla ei ole yhteisiä lapsia, mutta jotka ovat asuneet yhdessä vähintään viisi vuotta, ei olisi ehdotuksen mukaan perintöoikeutta suoraan lain nojalla, mutta heillä olisi oikeus määrätä testamentilla, että eloonjääneellä on oikeus perintöön vastaavasti kuin niillä avopareilla, joilla on yhteinen lapsi. Tämä perintöoikeus menisi rintaperillisen lakiosaoikeuden edelle. Lapsettomia avopareja koskevaa sääntelyä on perusteltu sillä, että avoliitossa eläminen on usein myös elämäntapavalinta, ja että tällöin avopareilla tulisi säilyä vapaus päättää itse taloudellisista asioistaan.

Perintökaaren ehdotettujen säännösten soveltamisen edellytyksenä olisi, että avopari elää parisuhteessa, joka on luonteeltaan riittävän vakiintunut, ja että avoparilla on yhteinen koti ja talous. Lisäksi avopuolisoiden olisi oltava yli 18-vuotiaita ja he eivät saisi olla naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Sääntelyn ehdotetaan koskevan sekä samaa että eri sukupuolta olevia pareja.

Perintökaaren uudistamista koskevassa ehdotuksessa ei esitetä avoliittojen rekisteröintiä, vaan tosiasialliset olosuhteet olisivat ratkaisevat. Yhteinen osoite ei olisi välttämätön edellytys perintökaaren säännösten soveltamiselle, mitä on perusteltu sillä, että tällainen vaatimus voisi johtaa virheellisiin väestörekisteritietoihin. Yhteinen osoite olisi kuitenkin vahva näyttö siitä, että pari asuu yhdessä. Väliaikainen keskeytys yhdessä asumiseen esimerkiksi opintojen, työolosuhteiden tai sairaalassaolon johdosta ei katkaisisi avoliittoa.

Tanska

Tanskassa ei ole avopuolisoiden välisiä varallisuussuhteita koskevaa erityislainsäädäntöä. Oikeuskäytännössä niihin on sovellettu yleisiä yksityisoikeudellisia periaatteita. Oikeuskäytännön merkitys avopuolisoiden varallisuussuhteita järjestettäessä onkin Tanskassa erittäin suuri. Avopuolisoilla on myös mahdollisuus keskinäisin sopimuksin järjestellä keskinäisiä varallisuus oikeudellisia suhteitaan.

Avosuhteen päättyessä pääsääntönä on, että molemmat osapuolet pitävät oman omaisuutensa. Avopuolisolla on oikeuskäytännön mukaan mahdollisuus kanteella vaatia korvausta toisen avopuolison hyväksi antamastaan panoksesta, mikäli toinen osapuoli on hyötynyt siitä taloudellisesti. Korvausta on mahdollista saada myös silloin, kun avoliitto päättyy toisen osapuolen kuolemaan. Korvauksella on haluttu varmistaa se, että enemmän omaisuutta omistava avopuoliso ei jätä toista osapuolta kohtuuttomaan taloudelliseen tilanteeseen suhteen päättyessä. Korvaus on harkinnanvarainen arvio siitä hyödystä, joka toiselle osapuolelle katsotaan panoksesta syntyneen.

Tanskassa avopuolisot rinnastetaan aviopuolisoihin huoneenvuokralainsäädännössä. Tanskan huoneenvuokralain (Lov om leje 2007:188) 72 §:n mukaan sillä avosuhteen osapuolista, joka ei ole vuokrasuhteessa vuokranantajaan, on oikeus suhteen päättyessä ottaa asunto hallintaansa ilman vuokranantajan suostumusta. Edellytyksenä on, että avopari on asunut asunnossa yhdessä vähintään kaksi vuotta. Avopuolisoiden ollessa erimielisiä siitä, kumpi osapuolista jää asumaan vuokra-asuntoon, asia voidaan viedä tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Avopuolisoilla ei ole oikeutta periä toisiaan lain nojalla eikä oikeutta yhteistä asuntoa tai asuntoirtaimistoa koskevaan jakamattomuussuojaan. Avopuolisolla on kuitenkin oikeus jatkaa yhteisen asunnon vuokrasopimusta omissa nimissään, jos hän on asunut vuokralaisen kanssa asunnossa vähintään kaksi vuotta ennen tämän kuolemaa. Avopuolison perintöoikeutta koskevasta lainsäädännöstä tehtiin ehdotus vuonna 2006 (Betænkning nr 1473), mutta ehdotus ei toteutunut. Vuoden 2008 alussa voimaan tulleessa perintökaaren uudistuksessa (Arveloven 2007:515) on kuitenkin lisätty avopuolisoiden mahdollisuuksia testamentata toisilleen omaisuutta. Asuttuaan yhdessä kaksi vuotta avopuolisot voivat tehdä avopuolisotestamentin, jossa he voivat määrätä, että eloonjäävä perii puolet pesästä, eli saman verran omaisuutta kuin aviopuolisollakin on oikeus periä.

Viro ja Venäjä

Virossa tai Venäjällä ei ole avoliittoja koskevaa lainsäädäntöä. Myöskään avoliittoa koskevia lainsäädäntöhankkeita ei ole käynnissä.

Alankomaat

Alankomaissa avopuolisoilla on mahdollisuus liittää parisuhteeseensa varallisuus-oikeudellisia vaikutuksia kahdella eri tavalla. Avopuolisot voivat solmia yhteiselämäänsä koskevan sopimuksen tai vaihtoehtoisesti he voivat rekisteröidä parisuhteensa (Burgerlijk Wetboek, Book 1, Title 5A, 80a - 80e artiklat). Nämä vaihtoehdot koskevat yhtäläisesti niin samaa kuin eri sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteita.

Näillä kahdella vaihtoehdolla on kuitenkin merkittävät eronsa. Yhteiselämää koskevaa sopimusta ei ole säännelty laissa. Osapuolet voivat tehdä sopimuksen vapaamuotoisesti keskenään tai notaari voi laatia sopimuksen osapuolille. Notaarien laatimat sopimukset ovat varsin suosittuja, sillä niihin liitetään käytännössä paljon erilaisia varallisuus-oikeudellisia vaikutuksia. Lisäksi nämä sopimukset voivat olla hyödyksi selvitetessä varallisuus-oikeudellisia suhteita osapuolten välillä parisuhteen päättyessä eroon tai toisen kuolemaan. Kolmansiin osapuoliin ulottuvaa vaikutusta yhteiselämää koskevilla sopimuksilla ei ole, vaikka sopimus voi joissakin tilanteissa toimia todisteena siitä, että henkilöt tosiasiallisesti elävät avioliitossa.

Avopuolisoilla on ollut vuodesta 1998 lähtien mahdollisuus rekisteröidä parisuhteensa. Parisuhteen rekisteröintiin liittyvät pitkälti samanlaiset vaikutukset kuin avioliittoon. Suurimmat erot avioliiton ja rekisteröidyn parisuhteen välillä koskevat lapsen aseman järjestämistä. Lähtökohtana rekisteröidyssä parisuhteessa on omaisuuden yhteisyys kuten aviopareilla. Parisuhteen purkautuessa sovelletaan samoja sääntöjä kuin avioliitossa. Puolisoiden omaisuus jaetaan tasan, ellei puolisoiden välisistä sopimuksista muuta johdu. Toisaalta puolisoilla on mahdollisuus sopia omaisuutensa jakamisesta haluamallaan tavalla.

Rekisteröity parisuhde katsotaan päättyneeksi, kun osapuolten ilmoitus siitä on saapunut väestörekisterinpitäjälle. Mikäli osapuolet eivät pääse sopimukseen suhteensa loppumisesta, tuomioistuim voi purkaa rekisteröidyn parisuhteen.

Ranska

Ranskassa kaikki siviilioikeudellinen lainsäädäntö on koottu yhteen kokoelmaan (Code Civil). Avioliittojen sääntelyssä erotetaan kaksi erilaista ryhmää: sopimuksella rekisteröidyt avioliitot ja muut avioliitot.

Sopimuksella rekisteröityjä avioliittoja (le pacte civil de solidarité) käsitellään Code Civil:n 515-1 - 515-7 §:ssä. Sopimus voidaan solmia kahden samaa tai eri sukupuolta olevan täysi-ikäisen henkilön välillä heidän yhteisen elämänsä järjestämiseksi. Sopimuksen solmiminen on kielletty, jos osapuolet ovat läheisessä sukulaisuhteessa keskenään tai jos toinen osapuoli on avioliitossa tai solminut avioliittosopimuksen jonkun toisen henkilön kanssa. Sopimuksen osapuolilla tulee olla yhteinen asunto, mutta henkikirjojen ei välttämättä tarvitse sijaita samassa kunnassa.

Avoliittosopimus tulee rekisteröidä. Rekisteröinti osoittaa avoliittosopimuksen alkamishetken, jonka jälkeen sopimuksella on oikeusvaikutuksia myös kolmansiin nähden. Sopimuksen muuttaminen tulee rekisteröidä samalla tavoin kuin alkupe-
räinen sopimus.

Code Civil:n 515-4 §:n mukaan avoliittosopimukseen liittyy velvollisuus keski-
näiseen huolenpitoon ja avunantoon. Huolenpitovelvollisuuden määrä on suh-
teessa kunkin osapuolen kykyihin, elleivät he ole sopineet toisin avoliittosopi-
muksessa. Avoliittosopimuksen osapuolet vastaavat yhteisvastuullisesti kotitalou-
den elinkustannuksista syntyneistä veloista, jotka eivät ole määrältään kohtuutto-
mia.

Sopimukseen perustuvassa avoliitossa kumpikin osapuoli omistaa henkilökohtai-
sen omaisuutensa, ellei avoliittosopimuksessa ole toisin sovittu. Omaisuuden,
jonka omistuksesta ei voida esittää näyttöä, katsotaan kuuluvan yhteisomistuksen
piiriin. Yhteisomistuksen piiriin eivät kuulu henkilökohtaiset tavarat, itse valmis-
tetut tavarat tai avopuolisoiden sopimuksen solmimisen jälkeen saamat varat, joita
ei ole käytetty yhteiseen tarpeeseen. Yhteisomistuksen piiriin ei myöskään kuulu
omaisuus, jonka toinen osapuoli on hankkinut ennen sopimuksen solmimista
omistamillaan varoilla, jos avoliittosopimuksessa on näin sovittu, taikka omai-
suus, jonka toinen sopimuksen osapuolista on saanut lahjana tai perintönä. Ostet-
taessa tällaisilla varoilla omaisuutta on toisen osapuolen yksinomainen omistus
kuitenkin vahvistettava omaisuuden hankinnan yhteydessä laadittavissa asiakir-
joissa. Jos näin ei ole tehty, omaisuuden katsotaan kuuluvan yhteisomistuksen
piiriin.

Avoliittosopimus voi päättyä osapuolten yhteisellä tai toisen osapuolen yksipuoli-
sella päätöksellä, toisen osapuolen solmiessa avioliiton tai toisen osapuolen kuol-
lessa. Avoliiton päättyttyä osapuolet ensisijaisesti sopivat keskenään omaisuuden
jaosta avoliittosopimuksen mukaisesti. Jos sopiminen ei onnistu, asia voidaan
saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Varallisuuden jaossa otetaan huomioon,
mitä sopimuksessa on sovittu keskinäisestä huolenpidosta. Avoliittosopimuksen
osapuoli voi vaatia vahingonkorvausta sopimuksen toiselta osapuolelta sillä perus-
teella, että sopimukseen liittyviä velvoitteita ei ole täytetty.

Avoliittosopimus ei synnytä perintöoikeutta. Avopuolison kuoleman jälkeen eloon
jääneellä on oikeus jatkaa vuokrasopimusta omissa nimissään silloin, kun vuokra-
sopimus oli ollut kuolleen avopuolison nimissä.

Sopimukseen perustumattomasta avoliitosta (concubinage) säädetään Code Ci-
vil:n 515-8 §:ssä. Sopimukseen perustumattoman avoliiton muodostavat samaa tai
eri sukupuolta olevat henkilöt, jotka elävät pariskuntana ja joiden yhteistä elämää
kuvaava pysyvyys ja jatkuvuus. Sopimukseen perustumaton avoliitto ei edellytä
minkäänlaisia muodollisuuksia. Avoliiton käsite perustuu oikeuskäytännössä hy-
väksyttyyn määritelmään. Lailla on kuitenkin säädetty, että myös samaa suku-
puolta olevat parit voivat olla avoliitossa, sillä oikeuskäytännössä avoliittokäsit-
teen on aikaisemmin katsottu rajoittuvan eri sukupuolta oleviin pareihin.

Rekisteröimättömän avoliiton osapuolten välisiin oikeussuhteisiin sovelletaan yleisiä varallisuus oikeudellisia säännöksiä. Tällaiseen avoliittoon ei liity keskinäistä huolenpito velvollisuutta, avopuolisoiden yhteisvastuuta kotitalouden veloista eikä yhteisomistusolettamaa. Sen purkautumiseen ei myöskään liity minikäänlaisia muodollisuuksia. Omaisuuden jakamisesta avoliiton purkautuessa ei ole erityisiä säännöksiä. Toisen avopuolison kuollessa toisella avopuolisolla on kuitenkin oikeus jatkaa asunnon vuokrasopimusta omissa nimissään siinä tapauksessa, että vuokrasopimus oli kuolleen avopuolison nimissä ja että avoliitto kesti vähintään vuoden ajan ennen toisen avopuolison kuolemaa.

Saksa

Saksassa ei ole erityisesti avoliittoja koskevaa lainsäädäntöä. Avopuolisoi- ja koskevat kuitenkin muutamat lain säännökset ja oikeuskäytännössä kehittyneet periaatteet.

Avoliittoa ei ole lainsäädännössä erityisesti määritelty. Tästä huolimatta parisuh- teessa olevien henkilöiden tietyn ajan kestäneellä yhdessä asumisella voi joissain tilanteissa olla oikeusvaikutuksia. Usein avoparina on pidetty vain yhdessä asuvia eri sukupuolta olevia avopuolisoi- ja. Viimeaikaisessa kehityksessä on tosin pyritty suojaamaan yhdessä asuvien henkilöiden välistä suhdetta heidän sukupuolensa katsomatta.

Avopuolisoiden välisiin varallisuus oikeudellisiin suhteisiin sovelletaan yleisiä varallisuus oikeudellisia säännöksiä. Jos avopuolisoiden yhteisen talouden hyväksi antamat taloudelliset panostukset ovat epäsuhdassa, toisella avopuolisoi- ja on oikeus saada toiselta hyvitystä perusteettoman edun palautuksena.

Avopuolisot saavat vapaasti sopia keskinäisistä varallisuus oikeudellisista suhteis- taan. Avopuolisot voivat sopia esimerkiksi avopuolison elatus velvollisuudesta tai omaisuuden jaosta mahdollisessa erotilanteessa. Avopuolisot eivät kuitenkaan voi sopimuksella luoda samanlaisia oikeusvaikutuksia kuin mitä avioliitolla on: he eivät esimerkiksi voi vaikuttaa omistussuhteiden määräytymiseen normaalista poikkeavasti. Jos avopuolisot haluavat tulla tietyn omaisuuden yhteisomistajiksi, heidän täytyy soveltaa yleisiä yhteisomistusta koskevia säännöksiä.

Avopuolisot eivät voi periä toisiaan lain nojalla. Avopuoliso voi kuitenkin määrä- tä omaisuudestaan toisen puolison hyväksi testamentilla. Eloönjääneellä avopuo- lisolla on myös oikeus saada edesmenneen puolison pesästä elatusta ensimmäisten 30 päivän ajan edesmenneen puolison kuoleman jälkeen (Bürgerliches Gesetz- buch, BGB, 1969 §). Avopuoliso voi myös tulla edesmenneen puolisonsa sijaan pariskunnan yhteistä asuntoa koskevaan vuokrasopimukseen. Avopuoliso ei voi etukäteen luopua sopimuksella tästä oikeudestaan (BGB, 563 II §).

Iso-Britannia

Iso-Britanniassa ei ole erityisiä säännöksiä avoliitosta. Muutamat lain säännökset ja oikeustapaukset ovat kuitenkin laajentuneet koskemaan myös avopareja.

Avopuolisot voivat sopimuksin järjestellä keskinäisiä varallisuus oikeudellisia suhteitaan. Sopimukset ovat täytäntöönpanokelpoisia, mikäli tuomioistuin katsoo, että sopimuksilla on ollut tarkoitus luoda oikeudellisia velvoitteita. Esimerkiksi sopimus perheen yhteisessä kodissa asumisesta avoliiton jälkeen on mahdollinen. Muun kaltaisista sopimusehdoista ei ole oikeuskäytäntöä. Käytännössä tällaiset sopimukset ovat harvinaisia.

Avopuolisoiden välisiin varallisuus oikeudellisiin suhteisiin sovelletaan yleisiä sopimus oikeudellisia periaatteita. Yhteistaloutta purettaessa tuomioistuin voi antaa vahvistustuomion (declaratory judgement) siitä, kenelle omaisuus kuuluu. Tuomioistuimilla ei kuitenkaan ole toimivaltaa jakaa omaisuutta tai antaa muita taloudellislouhteisia määräyksiä.

Perheväkivalta- ja häirintätapauksissa tuomioistuin voi antaa määräyksen (occupation order), joka oikeuttaa toisen avopuolison asumaan parin yhteisessä kodissa, vaikka vain toinen avopuoliso omistaa kyseisen omaisuuden (Family Law Act 1996, 36 §). Harkinnassa otetaan huomioon mm. avopuolisoiden ja heidän hoidossaan olevien lasten asunnon tarve, avoliiton kesto sekä heidän välisensä suhteen laatu. Harkinnassa otetaan kuitenkin huomioon, että he eivät ole sitoutuneet toisiinsa samassa määrin kuin aviopuolisot (Family Law Act 1996, 36 ja 41 §). Sääntely koskee vain eri sukupuolta olevia pareja. Määräys voidaan antaa kuudeksi kuukaudeksi ja tämän jälkeen aikaa voidaan pyynnöstä vielä jatkaa kuudella kuukaudella.

Avopuolisoilla ei ole oikeutta periä toisiaan. Perimystä koskevan lain (Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act 1975) mukaan eloonjääneellä avopuolisolla on kuitenkin oikeus saada kuolinpesästä avustusta. Edellytyksenä on, että eloonjäänyt ja edesmennyt ovat eläneet yhteisessä taloudessa avioliitonomaista elämää ja että avoliitto on kestänyt vähintään kaksi vuotta välittömästi ennen edesmenneen kuolemaa. Avopuoliso on aviopuolisoa huonommassa asemassa, sillä hänen oikeutensa vaatia pesästä omaisuutta rajoittuu summaan, joka riittää hänen elatukseensa (1(1A) ja 1(2)(b) §). Avustuksen määrää harkittaessa otetaan huomioon mm. hakijan omat varat ja tarpeet, muiden avustuksen hakijoiden ja edunsaajien varat ja tarpeet ja edesmenneen jättämän pesän koko ja laatu (3(1) §). Sääntely koskee vain eri sukupuolta olevia pareja. Edesmenneen kanssa samaa sukupuolta oleva avopuoliso voi kuitenkin hakea kuolinpesästä avustusta, jos edesmennyt on elättänyt häntä ennen kuolemaansa. Elatuksen tulee olla luonteeltaan merkittävää (1(3) §).

Avopuolisolla on oikeus tulla edesmenneen puolisonsa sijaan huoneenvuokrasopimukseen. Oikeuskäytännössä tämä oikeus on ulotettu koskemaan myös samaa sukupuolta olevia pareja.

Iso-Britanniassa on käyty keskustelua avopareja koskevan lainsäädännön kehittämistä. Merkittäviä lainsäädäntöhankkeita valmisteleva Law Commission harkitsi lakiuudistusta yhteistaloudessa asuville ja julkaisi asiaa koskevan mietinnön kesällä 2002. Asiaa koskevaa lakiuudistusta ei ole toistaiseksi saatu aikaan. Uudessa vuonna 2007 julkaistussa lakiehdotuksessa Law Commission ehdottaa kuitenkin avoparien yhteistalouden purkamista koskevia säännöksiä. Ehdotettu sääntely koskisi avopareja, joilla on yhteisiä lapsia tai jotka ovat asuneet tietyn määräjän yhdessä. Avoliitto ei edellyttäisi rekisteröintiä. Yhteistalouden purkautuessa toinen osapuoli voisi saada hyvitystä parin yhteiseksi hyväksi antamiensa panosten johdosta. Hyvityksen edellytyksenä olisi, että toinen osapuoli on hyötynyt taloudellisesti annetuista panoksista, ja että niiden antaminen on ollut toisen osapuolen kannalta taloudellisesti epäedullista. Osapuolilla säilyisi lakiehdotuksen mukaan laaja sopimusvapaus poiketa lain säännöksistä.

2.5 Nykytilan arviointi

Nykyiset säännökset yhteiselämän lopettamisesta ja omaisuuden jakamisesta parisuhteen päättyessä koskevat ainoastaan aviopuolisoita ja rekisteröidyn parisuhteen osapuolia. Avioliittolain ositusta koskevat normit ottavat huomioon parisuhteen osapuolten välillä vallinneen taloudellisen yhteisyyden. Yhteisen talouden hyväksi annetut panokset koituvat osituksessa molempien hyväksi. Avoliitossa tilanne on toinen. Omaisuuden jakoa koskevien erityissäännösten puuttuessa omistuskysymykset muodostuvat ratkaiseviksi. Suhteen päättyessä kummallakin on oikeus pitää se omaisuus, jonka hän omistaa.

Omistuksen perusteella tapahtuva jako ei kaikissa tapauksissa johda oikeudenmukaiseen tulokseen. Omistaja on lain mukaan se, jolla on esineeseen saanto. Sillä seikalla, että toinen osapuoli on koti-, hoiva- tai rakennustyöllä taikka muunlaisella panoksella ratkaisevasti myötävaikuttanut siihen, että omaisuus on voitu hankkia, ei ole merkitystä omistuksen määräytymisen kannalta. Omistava osapuoli saa siten usein hyötyä toisen kustannuksella, kun omaisuus erossa jaetaan nimiperiaatteen mukaisesti.

Toimivaa parisuhdetta leimaa osapuolten keskinäinen solidaarisuus. Tällöin ei ole luontevaa olettaa, että kumpikin hankintoja tehtäessä valvoisi omia etujaan. Usein voi päinvastoin olla niin, että omistuskysymyksiin ei tuolloin kiinnitetä lainkaan huomiota, koska osapuolille riittää, että esine tulee heidän yhteiseen käyttöönsä. Toisaalta parisuhteessa elämiselle tyypillisestä osapuolten talouksien yhteenkuuluvuudesta seuraa sekin, että erityisesti irtaimen omaisuuden osalta erotilanteessa voi olla käytännössä mahdotonta selvittää, kumpi osapuoli omaisuuden alun perin on hankkinut.

Avopuolisoilla ei ole käytettävissään avioliittolain 24 §:ssä säädettyä mahdollisuutta saada tuomioistuimen päätöstä yhteiselämän lopettamisesta. Avopuolisoiden asuinkumppanuus tai yhteisomistussuhde otetaan huomioon vain huoneenvuokrasuhteista, asumisoikeusasunnoista ja perheen sisäistä lähestymiskiellosta annettussa lainsäädännössä. Jos avopuolisot asuvat omistusasunnossa, parisuhteen päät-

tyessä enemmän asunnon tarpeessa oleva osapuoli ei siten useinkaan voi saada suojaa asumisen jatkumiselle edes omaisuuden jakoon saakka. Poikkeuksen muodostaa vain tilanne, jossa enemmän asunnon tarpeessa oleva osapuoli omistaa asunnon yksin, jolloin hän voi vaatia toisen osapuolen velvoittamista muuttamaan asunnosta hädän uhalla. Parisuhteen osapuolten tarve saada tuomioistuimen päätös asunnon käyttöoikeudesta siihen saakka kun omaisuus on jaettu, ei kuitenkaan tosiasiallisesti riipu siitä, onko parisuhdetta virallistettu vai ei.

Yhteisesti omistetussa asunnossa asuva avopuoliso ei saa asumiselleen lainsäädännöllistä suojaa, ellei todennäköisyyskynnys itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvasta rikoksesta ylity. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevat säännökset eivät riitä kattamaan kaikkia niitä tilanteita, joissa yhteiselämän lopettamista koskevaa sääntelyä tarvittaisiin avoliiton päättyessä.

Pesänjakajan määrääminen toimittamaan avopuolisoiden välistä omaisuuden jakoa ei nykyisin ole mahdollista. Jollei jaosta päästä sopimukseen, kysymykset omaisuuden omistussuhteista, oikeudesta hyvitykseen yhteistalouden hyväksi annetuista panoksista ja muista osapuolten taloudellisista seikoista on ratkaistava riita-asiana käräjäoikeudessa. Oikeudenkäynti on kuitenkin raskas ja epätarkoituksenmukainen menettely tilanteessa, jossa saatetaan tarvita ratkaisua lukuisiin riitakysymyksiin ja riidan ratkaisemiseen vaikuttava aineisto voi muodostua periaatteessa kaikista osapuolten taloutta koskevista seikoista koko yhdessä asumisen ajalta. Prosessikynnyksen korkeus johtaa tällöin helposti vahvemman oikeuteen.

Avoliitto voi päättyä avopuolisoiden avioitumiseen tai eroon, mutta avoliitto voi päättyä myös avopuolison kuolemaan. Perintökaaren nykyiset säännökset eivät ota avopuolisoihin huomioon jäämistöoikeudellisten etuuksien saajana. Avopuolisolla ei ole perintöoikeutta, hän ei saa suojaa asumiselleen, eikä hänellä ole oikeutta harkinnanvaraisiin avustuksiin. Avopuolison asema voidaan nykyisen lainsäädännön mukaan turvata vain siten, että perittävä on tehnyt testamentin avopuolison hyväksi.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on luoda avopuolisoihin koskeva vähimmäissuojasääntely avoliiton päättyessä. Säännöksillä pyritään suojaamaan enemmän asunnon tarpeessa olevan avopuolison ja avopuolisoiden yhteisten lasten asumista parisuhteen päättymisestä tai toisen avopuolison kuolemasta johtuvassa muutoksessa, edistämään oikeudenmukaisen lopputuloksen toteutumista omaisuuden jaossa ottaen huomioon avopuolisoiden välillä avoliiton aikana vallinnut taloudellinen yhteisyys sekä tarjoamaan tarkoituksenmukainen riidanratkaisumenettely tilanteissa, joissa avopuolisot eivät pääse keskenään yhteisymmärrykseen yhteiselämän päättämiseen liittyvistä varallisuusoikeudellisista kysymyksistä. Lisäksi sääntelyn

tavoitteena on ajanmukaistaa ja yhdenmukaistaa perintökaaren 8 luvun avustusta ja hyvitystä koskevia säännöksiä.

Sääntelyllä ei pyritä rinnastamaan avopuolisoihin aviopuolisoihin tai luomaan avoliitosta avioliiton kaltaista instituutiota. Avoliittoon menemiseltä tai avoliiton päättymiseltä ei edellytetä viranomaisen päätöstä, rekisteröintiä tai muunlaisten muutovaatimusten täyttymistä. Ehdotettavissa säännöksissä on pyritty löytämään oikea tasapaino avopuolisoiden valinnanvapauden ja heikomman suojan välillä. Avioliiton oikeusvaikutusten soveltaminen parisuhteeseen perustuu osapuolten nimenomaisiin tahdonilmaisuihin. Avopuolisot saattavat elää avoliitossa nimenomaa välttääkseen ne oikeusvaikutukset, jotka avioliiton solmiminen tuo mukanaan. Tämä vapaus katoaisi, jos avoliittoihin alettaisiin liittää liian pitkälle meneviä avioliiton kaltaisia oikeusvaikutuksia. Ehdotettu sääntely kannustaa avopuolisoihin käyttämään sopimusvapauttaan laatimalla keskinäisiä sopimuksia varallisuussuhteiden selkeyttämiseksi riitatilanteiden varalta.

Heikomman osapuolen suojaamisen tavoite on väistämättä ristiriidassa valinnanvapautta painottavien tavoitteiden kanssa. Suojan antamiseksi yksilön valinnan- ja tahdonvapautta on jossain määrin rajoitettava. Samasta syystä sääntelyä on ulotettava yksityisyyden alueelle niistä vaikeuksista huolimatta, jotka tämä saattaa aiheuttaa esimerkiksi avoliiton alkamis- ja päättymisajankohtaa määritettäessä. Nämä ristiriitaiset tavoitteet voidaan parhaiten sovittaa yhteen käyttämällä sellaista vähimmäissuojasääntelyä, jolla estetään parisuhteen osapuolen perusteeton taloudellinen hyötyminen toisen kustannuksella ja turvataan taloudellisesti tai sosiaalisesti heikommassa asemassa olevan osapuolen asumista parisuhteen päättyessä.

3.2 Keskeiset ehdotukset ja niiden toteuttamisvaihtoehdot

Ehdotetun sääntelyn soveltamisala

Ehdotettu sääntely keskittyy avopuolisoiden välisten varallisuus oikeudellisten kysymysten ratkaisuun avoliiton päättyessä. Avopuolisoiden oikeuteen sosiaalipalveluihin ja –etuuksiin tai avopuolisoiden yhteisten lasten isyyden vahvistamisesta, elatusta, huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeviin säännöksiin ei ehdoteta muutoksia. Ehdotetun sääntelyn ulkopuolelle jäävät myös sukunimeä, adoptiota ja perintöoikeutta koskevat kysymykset muutoin kuin jäämistöstä maksettavien avustusten ja hyvityksen osalta.

Keskeisiä ehdotetun sääntelyn soveltamiselle ovat avoliiton ja avopuolison käsitteet. Avoliitolla tarkoitetaan ehdotuksen mukaan parisuhdetta, jonka osapuolet asuvat yhdessä ja jonka osapuolilla on osittain tai kokonaan yhteinen talous. Avoliiton osapuolia kutsutaan avopuolisiksi.

Ehdotetut säännökset soveltuvat samalla tavoin niin samaa kuin eri sukupuolta oleviin avopuolisoihin. Avopuolisoihin koskevilla säännöksillä ei kuitenkaan pyritä suojaamaan muita kuin parisuhteeseen perustuvia suhteita. Näin ollen säännöksiä ei sovelleta esimerkiksi ystävyys-, sukulaisuus- tai opiskelutoveruuteen pe-

rustuvaan asumiseen yhdessä. Osapuolten suhteen luonteeseen parisuhteena vetoava osapuoli kantaa todistustaakan avoliiton edellytysten täyttymisen osoittamisesta.

Avopuolisoiden omistussuhteet

Ehdotuksen lähtökohtana on, että kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa avoliiton aikana sekä sen jälkeen. Todistusosoikeudellisena lähtökohtana ovat vallitsevat yleiset varallisuussuhteita koskevat periaatteet, joihin kuuluu niin sanottu nimiperiaate. Sen mukaan omaisuus kuuluu sille, jonka nimiin se on hankittu. Kiinteistöjen, asunto-osakkeiden sekä moottorikulkuvälineiden rekisteröinti helpottaa niiden omistussuhteiden selvittämistä, koska se, kenen nimiin omaisuus on rekisteröity, muodostaa oletuksen omaisuuden omistajasta.

Myös muun irtaimiston osalta noudatetaan ensi sijassa vakiintuneita oikeusperiaatteita. Mikäli ei voida selvittää, onko omaisuus yksin toiselle avopuolisolle kuuluvaa vai heidän yhteistä omaisuuttaan, ehdotetaan sovellettavaksi yhteisomistusolettamaa. Kun on kyse yhteisessä taloudessa eläneistä henkilöistä, yhteisomistusolettaman voidaan arvioida johtavan useammin aineellisoikeudellisesti oikeaan lopputulokseen kuin tavanomaisten todistustaakkasääntöjen soveltamisen. Sitä kuitenkin sovellettaisiin vain, jos avopuolisoiden välisestä sopimuksesta tai olosuhteista muutoin ei käy selville, kumman avopuolison omaisuuteen jokin irtain esine kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta. Yhteisomistussuhteet voidaan purkaa eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (180/1958) mukaisesti.

Ehdotetulle sääntelylle on säännösten valmisteluvaiheessa pohdittu erilaisia toteuttamisvaihtoehtoja. Oikeuskirjallisuudessa on ehdotettu esimerkiksi omaisuuden omistussuhteiden selvittämisen helpottamiseksi nimiperiaatteesta poikkeamista yhteiseen käyttöön hankitun omaisuuden osalta. Ratkaisuvaihtoehto kuitenkin hylättiin, koska yleisistä omistussuhteita koskevista periaatteista ei ole poikettu edes aviopuolisoiden kesken, eikä katsottu perustelluksi, että avopuolisoita koskeva sääntely tuottaa pidemmälle meneviä oikeusvaikutuksia kuin avioliitto. Samasta syystä hylättiin ajatus omaisuuden erottelun yhteydessä yhdessä omistetun asunnon antamisesta asuntoa enemmän tarvitsevalle avopuolisolle. Tätä koskevia säännöksiä ei ole edes aviopuolisoiden välisiä oikeussuhteita sääntelevässä avioliittolaissa.

Ruotsin avoliittolaki asettaa lähtökohdaksi yhteiseen käyttöön hankitun asunnon ja asuntoirtaimiston jakamisen tasan osapuolten kesken. Malli muistuttaa Suomen aviovarallisuusjärjestelmään keskeisesti kuuluvaa avio-oikeutta, mutta rajoitettuna asuntoon ja asuntoirtaimistoon. Malliin liittyy kuitenkin se epäkohta, että se saattaa toisinaan johtaa liian pitkälle menevään taloudelliseen tasoitukseen osapuolten välillä. Edes yhteiseen käyttöön hankitun asunnon ja asuntoirtaimiston osalta tasajako ei vaikuta oikeudenmukaiselta lopputulokselta, jos parisuhde on ollut lyhytaikainen ja osapuolten panokset omaisuuden kartuttamisessa ovat olleet erisuuruiset.

Yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittäminen

Toimivassa yhteistalouteen perustuvassa parisuhteessa molemmat avopuolisot työskentelevät tasaveroisesti yhteisen talouden hyväksi kykyjensä mukaan. Yleiseen elämäkokemukseen kuuluu myös panosten kausittainen vaihtelu. Jos toinen avopuoliso on kuitenkin työskennellyt tai panostanut varallisuudellaan yhteistalouden hyväksi siten, että hän on toimillaan kartuttanut toisen avopuolison omaisuutta, tilanne voi johtaa perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella omaisuutta eroteltaessa avoliiton päättyessä. Ehdotuksen mukaan avopuoliso voi tällaisessa tilanteessa vaatia hyvitystä antamastaan panoksesta. Hyvityksestä voidaan sopia tai sitä voidaan vaatia kanteella. Ennen omaisuuden erottelua tehty sopimus hyvitysoikeudesta luopumisesta ei sido avopuolisoita, koska avopuolisoiden antamien panosten välinen suhde tai niiden arvostus ovat voineet muuttua merkittävästi sopimuksenteon jälkeen. Hyvitysoikeuden lopullisella arvioinnilla vasta omaisuuden erottelun yhteydessä on haluttu suojata heikomman osapuolen asemaa neuvottelutilanteessa. Hyvitysvaatus voidaan tehdä myös omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle, ellei asiaa ole saatettu tuomioistuimen ratkaistavaksi. Hyvitystä voidaan vaatia myös avopuolison kuoleman jälkeen.

Avopuolison asumisen turvaaminen avoliiton päättyessä

Hyvitysoikeuden lisäksi avopuolison asunnontarve avoliiton päättyessä painottuu ehdotuksessa sellaisena heikomman osapuolen asemaan keskeisesti liittyvänä suojaamiskohteenä, josta avopuolisot eivät voi sopia toisin ennen omaisuuden erottelua. Avopuolison asunnontarpeen suojaamisvaihtoehtoja on useita. Yhtenä vaihtoehtona on avioliittolain 24 §:n kanssa yhdenmukainen yhteiselämän lopettamispäätösmalli. Malli perustuu puhtaaseen tarvehankintaan asunnon omistussuhteisiin katsomatta. Aviopuoliso voi saada käyttöoikeuden aviopuolisoiden yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon ja laissa eriteltyyn irtaimistoon enimmillään kahdeksi vuodeksi. Mallin mukaan asuntoon jäävän puolison ei myöskään tarvitse maksaa korvausta käyttöoikeudesta niin kauan kuin puoliset ovat avioliitossa keskenään, vaan asumisen katsotaan sisältyvän aviopuolisoiden välisen elatusvelvollisuuden piiriin. Muita vaihtoehtoja avioliittolain 24 §:n kaltaiselle sääntelylle ovat avioliittolain mukaisen mallin toteuttaminen sen edellytyksiä tai kestoa vaihdellen.

Ehdotettu sääntelyvaihtoehto avopuolison asunnontarpeen turvaamiseksi perustuu avioliittolain yhteiselämän lopettamissäännöksen tarjoamalle pohjalle, mutta merkittävästi rajoitetummassa muodossa. Käyttöoikeuden myöntämisedellytykset eroavat omaisuuden omistussuhteiden mukaan. Jos avopuolisot omistavat yhteisenä kotina käytetyn asunnon yhdessä, tuomioistuin ratkaisee käyttöoikeuden sen avopuolison hyväksi, joka tarvitsee asuntoa enemmän. Jos toinen avopuoliso omistaa yhteisen kodin yksin, tuomioistuin voi vain erittäin painavista syistä päättää, että se avopuoliso, joka ei omista kotia, saa jäädä asumaan yhteiseen kotiin. Samassa yhteydessä se avopuoliso, jolle asunnon käyttöoikeutta ei myönnetä, voidaan velvoittaa muuttamaan yhteisestä kodista. Sama omistussuhteisiin perustuva ero on tehty irtaimiston käyttöoikeusedellytysten osalta.

Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeuden myöntämisedellytykset avopuolisoiden välillä poikkeavat avioliittolain vastaavista säännöksistä. Koska avopuolisoiden välillä ei ole avioliittolain 46 §:n mukaista elatusvelvollisuutta, ei käyttöoikeuden myöntämistä toisen yksin omistamaan omaisuuteen ole katsottu perusteluksi kuin poikkeuksellisesti. Tällaiseksi erittäin painavaksi syyksi on katsottu erityisesti tarve turvata avopuolisoiden yhteisten lasten asumisolot ja niiden pysyvyys.

Muita eroja avioliittolain yhteiselämän lopettamissäännöksiin ovat käyttöoikeuden määräaikaisuus, joka on rajattu kuuteen kuukauteen, ja käyttöoikeudesta aiheutuva korvausvelvollisuus. Määräaikaista käyttöoikeutta voidaan kerran jatkaa erityisistä syistä. Ehdotetuilla säännöksillä ei luoda avioliittolain 38 ja 39 §:n mukaisia omaisuuden vallintarajoituksia yhteisenä kotina käytetylle asunnolle tai irtaimistolle avoliiton aikana, mutta avoliiton päättyessä ehdotetaan rajoituksia sivullisten kanssa tehtyihin sopimuksiin, jottei avopuolison hakemaa asunnon käyttöoikeutta tehdä tyhjäksi. Ehdotuksella ei perusteta avopuolisolle oikeutta elatukseen avoliiton aikana tai sen päättyessä. Asunnon tai irtaimiston käyttöoikeuden saajan tulee sen vuoksi maksaa käyttöoikeudestaan korvausta, jonka perusteet on määritelty laissa.

Asunto-osakeyhtiölakiin (809/1991) ehdotettavalla muutoksella mahdollistetaan yhteiselämän lopettamishakemuksen vireilletulon merkitseminen avopuolison pyynnöstä asunto-osakeyhtiön isännöitsijäntodistukseen, jolloin vallintarajoitus tulee julkiseksi myös sivullisille. Avopuoliso voi myös nykyisen maakaaren (540/1995) 12 luvun 5 §:n nojalla saada pyynnöstä vallintarajoitusta koskevan merkinnän lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin hakemansa oikeuden suojaksi. Talon omistajalla ei asumisoikeusasunnoista annetun lain (650/1990) nojalla ole lakiin perustuvaa velvollisuutta pitää rekisteriä asumisoikeuden haltijoista, mutta lain 23 §:n 5 momentin mukaan asumisoikeuden luovutukseen sovelletaan, mitä avioliittolain 39 §:ssä säädetään puolison suostumuksesta ja sen merkityksestä. Näin ollen talon omistaja on velvollinen ottamaan huomioon asumisoikeuden haltijoiden luovutus-oikeutta koskevat rajoitukset. Asumisoikeuden haltijan avopuolisolla on mahdollisuus saattaa yhteiselämän lopettamishakemuksen vireilletulo talon omistajan tietoon. Koska nykyinen kiinteistöjä ja asumisoikeusasuntoja koskeva lainsäädäntö mahdollistaa vallintarajoitusten huomioon ottamisen, ei näiltä osin ehdoteta lainsäädäntömuutoksia.

Avopuolison asumisen jatkuvuuden turvaamiseksi ehdotetaan säännöksiä myös toisen avopuolison kuoleman jälkeen. Perintökaaren 8 luvun puolisoavustusta koskevalla säännösmuutoksella mahdollistettaisiin avopuolison harkinnanvarainen avustaminen. Yhtenä mahdollisena avustusmuotona voi olla esimerkiksi määräaikaisen tai poikkeuksellisesti elinikäisen käyttöoikeuden myöntäminen avopuolisoiden yhteiseen kotiin. Väliaikaisratkaisuna voidaan käyttää yhteiselämän lopettamissäännöksiä, jolloin yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeuden myöntämisedellytyksiä arvioitaessa käytetään perintökaaren 8 lukuun sijoitettuja avopuolison avustusta koskevia säännöksiä yhteiselämän lopettamissäännösten sijaan.

Pesänjakajan määrääminen

Jolleivät avopuolisot pääse sopimukseen omaisuuden jaosta, heillä ei tähän mennessä ole ollut mahdollisuutta turvautua muuhun kuin tuomioistuinmenettelyyn varallisuus oikeudellisten kiistojen ratkaisemiseksi. Oikeudenkäynti on kuitenkin raskas ja epätarkoituksenmukainen menettely monia yksittäisiä kiistakysymyksiä käsittävissä tilanteissa. Ehdotettavalla lainsäädännöllä pyritään edelleen korostamaan avopuolisoiden keskinäisten tai toisen avopuolison kuoltua avopuolison ja perillisten keskinäisten sopimusten merkitystä niin avoliiton aikana kuin omaisuutta eroteltaessa. Omaisuuden erottelua ja avopuolison avustusvaatimuksen käsittelyä varten voidaan tuomioistuimelta hakea pesänjakajan määräämistä. Pesänjakaja voi ratkaista myös hyvitysvaatimusta ja käyttöoikeuskorvausta koskevan vaatimuksen, ellei sitä koskevaa vaatimusta ole aiemmin tehty tuomioistuimelle. Yhteiselämän lopettamista koskevan kanteen voi kuitenkin nostaa vain tuomioistuimessa, jonne osoitetaan myös mahdollinen pesänjakajan toimittaman jaon moitekanne.

Perintökaaren 8 luvun avustus- ja hyvityssäännökset

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi myös eräitä perintökaaren 8 luvun harkinnanvaraisia avustusta ja hyvitystä koskevia säännöksiä. Avopuolison aseman kannalta merkittävin ehdotus on 8 luvun 2 §:n muutos, jolla lisätään avopuoliso niin sanottuun puolisoavustukseen oikeutettujen tahojen joukkoon. Avopuoliso voi olla samankaltaisen tuen tarpeessa kuin aviopuoliso perittävän kuoleman jälkeen. Avopuolisolle ei kuitenkaan ehdoteta perintöoikeutta tai oikeutta hallita jäämistöä jakamattomana lesken tavoin. Ehdotetun muutoksen yhteydessä poistetaan säännöksen soveltamisalasta kihlakumppanit vanhentuneena. Kihlauksen oikeusvaikutukset on poistettu myös avioliittolaista jo vuoden 1987 lakiuudistuksessa (411/1987).

Säännökseen lisätään avustuksen harkintaperusteet, joihin kuuluu eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuus turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat. Muutoksen pääasiallisena tarkoituksena on pehmentää eloonjääneen avopuolison toimeentulon äkillistä muutosta erityisesti siinä tapauksessa, että eloonjäänyt avopuoliso on ollut taloudellisesti riippuvainen kuolleesta avopuolisosta. Avopuolison asumisen turvaamisella on keskeinen merkitys eloonjääneen avopuolison toimeentulon kannalta. Toimeentulon turvaamismuoto on ehdotuksessa kuitenkin jätetty yksittäistapauksellisen harkinnan ja oikeuskäytännön varaan.

Muina perintökaaren 8 lukuun tehtävinä muutoksina ehdotetaan perittävän lapsen elatusta ja koulutusta koskevan avustuksen ikärajojen ajanmukaistamista vastaamaan lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) ikärajoja sekä 8 luvun perusteella maksettavien avustusten ja hyvitysten laskemistavan yhdenmukaistamista. Avustusten ja muiden jäämistöoikeudellisten etuuksien saajien etusijajärjestykseen ehdotetaan rajoitettua harkinnanvaraisuutta. Lesken asumissuojaa ei saisi

edelleenkin loukata muutoin kuin erityisen painavista syistä. Avustus tai hyvitys ei lisäksi saa ehdotuksen mukaan loukata toimeentulokyvyttömän rintaperillisen perintöosaa kuin erityisen painavista syistä, ja jos siihen muulloin on erityisen painavia syitä, muullakin rintaperillisellä on oikeus saada lakiosansa puolisoavustuksen tai työhyvitysvaatimuksen estämättä. Avustuksen tai hyvityksen suorittamistapoihin on lisäksi lisätty selvyden vuoksi myös käyttöoikeus omaisuuteen, minkä arvioidaan olevan käyttökelpoinen väline erityisesti perittävän opiskeleluikäisen lapsen tai avopuolison avustusmuotona.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksen yksi pääasiallinen tarkoitus on vaikuttaa avopuolisoiden taloudellisiin suhteisiin siten, että avopuolisoiden yhteistaloutta purettaessa molempien osapuolien yhteistalouteen sijoittamat panokset voidaan ottaa oikeudenmukaisesti huomioon. Esityksen luonne toisaalta vähimmäisoikeuksia luovana ja toisaalta avopuolisoiden sopimusvapautta suojaavana lainsäädäntönä vaikeuttaa sen tosiasiallisten taloudellisten vaikutusten arviointia. Kuten edellä on todettu, avoliittoon perustuvia perheitä oli vuonna 2007 noin 21 prosenttia kaikista perheistä eli noin 300 000. Yksilötasolla tämä tarkoittaa yli 600 000:ta avopuolisoa, jonka taloudellisiin ratkaisuvaihtoehtoihin ehdotetuilla säännöksillä on merkitystä. Ehdotuksen taloudellisia vaikutuksia yksityistalouksiin ei siis ole syytä aliarvioida, vaikka euromääräistä arviota sen suorista kokonaisvaikutuksista on mahdoton antaa.

Avoliitossa asuvien henkilöiden ikärakenne, koulutus, varallisuus ja asumismuoto vaihtelevat merkittävästi. Osalla avopuolisoista on myös avopuolison kanssa yhteisesti hankittuja lapsia tai lapsia aiemmista parisuhteista. Osa on todennäköisesti jo ennen ehdotettuja säännöksiä pyrkinyt järjestelemään varallisuusoikeudelliset suhteensa toisen avopuolison kanssa tekemillään sopimuksilla. Koska tutkimustietoa avopuolisoiden välisten nykyisten sopimusten sisällöstä tai yleisyydestä ei ole, ei voida myöskään luotettavasti arvioida ehdotetun lainsäädännön vaikutusta avopuolisoiden ennalta tekemiin sopimuksiin.

Edellä mainituista varauksista huolimatta voidaan kuitenkin todeta, että koska ehdotetut yhteisen kodin käyttöoikeutta koskevat säännökset soveltuvat pääsääntöisesti tilanteisiin, jossa avopuolisot asuvat omistusasunnossa, suurimmat taloudelliset vaikutukset kohdistuvat omistusasunnossa asuviin avopuolisoihin. Yhteiselämän lopettamishakemus on tällä hetkellä mahdollinen vain aviopuolisoille. Jos arvioidaan, että avopuolisot käyttävät tätä suojamuotoa yhtä usein kuin aviopuolisot (noin 350 hakemusta vuosittain), avoliittojen vähäisemmästä lukumäärästä avoliittoihin verrattuna johtuu, että siitä koituvat taloudelliset vaikutukset jäävät vähäisiksi. Käytännössä vaikutukset koituvat etuna yhteiseen kotiin jäävälle avopuolisolle ja väliaikaisista asumisjärjestelyistä koituvina kustannuksina kodista pois muuttavalle avopuolisolle noin kuuden kuukauden ajan. Asumismuodosta ja paikkakunnan hintatasosta riippuen tämä voi tarkoittaa pois muuttavalle avopuo-

lisolle lisäkustannuksia, mitä kompensoi asuntoon jäävän avopuolison maksama korvaus asunnon käyttöoikeudesta.

Omaisuuuden erottelusta ei koidu erityisiä taloudellisia kustannuksia, jos avopuoliset sopivat asiasta ilman ulkopuolista apua. Pesänjakajan hakemisesta omaisuuden erottelun toimittamiseksi tai puolisoavustuksen saamiseksi koituu kustannuksia asianajopalkkioiden ja tuomioistuinmaksujen muodossa.

Toiselle avopuolisolle maksettavan hyvityksen suuruus on suoraan liitännäinen yhteistalouden hyväksi annetun panoksen suuruuteen. Tästä syystä ei voida esittää ennakoivia euromääräisiä arvioita hyvityksestä aiheutuvien taloudellisten vaikutusten suuruudesta.

Ehdotuksella arvioidaan olevan vain hyvin vähäisiä vaikutuksia julkiseen talouteen. Ehdotuksen yhteydessä muutetaan perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 11 §:ää siten, että avopuolisoa verotetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettuna avustuksen saajana ensimmäisen veroluokan mukaan kihlakumppanin sijaan. Perintökaaren 8 luvussa tarkoitettuja avustusmahdollisuuksia on perinteisesti käytetty kokonaisuudessaan hyvin vähän. On odotettavissa, että avustusten antaminen ehdotetun lain myötä hieman lisääntyy ja näin ollen niistä johtuva verokertymä hieman kasvaa. Toisaalta perintöosuudet ja niistä peritty vero-osuus vastaavasti pienenevät, joten muutokset korvaavat toisiaan. Pääasiallinen keino turvata avopuolison taloudellinen asema on kuitenkin edelleen testamentin tekeminen avopuolison hyväksi. Tällöin avopuoliso joutuu maksamaan perintöveron kalliimman veroluokan mukaisesti. Tältä osin verokertymä säilyy suurin piirtein samana kuin aiemmin, koska veron suuruutta tai perustetta ei ole ehdotettu muutettavaksi. Osa testamentinsaajista voi verotussyistä vaatia kuitenkin myös puolisoavustusta, jolloin testamentilla saatava osuus ja siitä kertyvä verokertymä pienenee. Perintöveron yksityiskohtaisia kertymiä ei tilastoida, mutta Verohallinnosta saadun tiedon mukaan muutoksella olisi vain erittäin pieni taloudellinen vaikutus julkiseen talouteen.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Verovaikutuksia merkittävämmät julkistaloudelliset vaikutukset aiheutuvat mahdollisesti tuomioistuinten ja maistraattien työn lisääntymisestä. Ehdotetulla lainsäädännöllä luodaan uudenlainen oikeudellinen mahdollisuus tasapainottaa avopuolisoiden välisiä varallisuussuhteita avoliiton päättyessä ja on arvioitavissa, että tätä koskevia kysymyksiä arvioidaan myös tuomioistuimissa. Tuomioistuinten kuormittumista tasoittaa kuitenkin ehdotuksella luotu mahdollisuus käyttää pesänjakajaa omaisuuden erottelun toimittajana, mikä saattaa ohjata myös tuomioistuinten nykyisin käsittelemiä tapauksia pesänjakajien ratkaistaviksi.

Arviopohjaa voidaan hakea avioliittolain nojalla haetuista pesänjakajahakemuksista. Hakemusten lukumäärä vuosina 2001-2007 oli keskimäärin 723 vuosittain. Oletettavissa on, että avoliitoissa omistussuhteiden erillisyyys ja omaisuuden jako on avioliittoja selkeämmin järjestettävissä, joten pesänjakajahakemusten arvioitu

lukumäärä jäänee huomattavasti tuota lukua pienemmäksi. Näin myös siksi, että avoliittoperheiden lukumäärä jää kolmannekseen avioliittoperheiden yhteislukumäärästä. Pesänjakajahakemuksia arvioidaan tulevan käsiteltäväksi noin sata hakemusta vuodessa.

Pesänjakajat eivät kuitenkaan voi ratkaista yhteiselämän lopettamista koskevia kysymyksiä, vaan näiden osalta tuomioistuinten toimivalta on yksinomainen. Tällä hetkellä yhteiselämän lopettamishakemus on mahdollinen vain aviopuolisoiden kesken. Näitä koskevien hakemusten yhteislukumäärää on vaikea arvioida, koska avioerohakemusten yhteydessä jätettyjä yhteiselämän lopettamishakemuksia ei tilastoida erikseen.

Satunnaisotanta vuonna 2000 Helsingin käräjäoikeudessa tuomituista avioeroista osoitti, että aviopuoliso tai aviopuolisot olivat liittäneet alle 2 %:ssa kaikista avioerohakemuksista hakemukseensa yhteiselämän lopettamista koskevan vaatimuksen (Litmala 2001). Suhteutettuna vuonna 2007 kaikissa Suomen käräjäoikeuksissa loppuun käsiteltyihin avioerohakemuksiin yhteiselämän lopettamispäätösten lukumäärä olisi reilut 300. Näiden lisäksi oli tilastoitu erillishakemuksena tehdyt yhteiselämän lopettamishakemukset, joita vuonna 2001-2007 oli keskimäärin 38 vuosittain. Yhteensä yhteiselämän lopettamispäätöksiä aviopuolisoiden kesken haetaan siis vuosittain noin 350. Edellä mainitulla tavalla tilastoitujen tai arvioitujen lukujen suora soveltaminen avoliittoihin ja ehdotetun lainsäädännön mahdollisesti aiheuttamiin hakemuksiin tuomioistuimelle on haasteellista, mutta avioeroihin perustuvien tilastotietojen pohjalta on arvioitavissa, että hakemusten lukumäärä jää verrattain alhaiseksi, noin sadaksi vuodessa.

Ehdotetut yhteistalouden hyvityssäännökset tulevat korvaamaan nykyiset perusteettoman edun palautuskanteet avopuolisoiden välillä. Perusteettoman edun palautuskanteita tehtiin vuosina 2001-2007 keskimäärin noin 220 vuosittain. Kanteita rekisteröitäessä ei ole tilastoitu, kuinka suuri osa kanteista koski avopuolisoiden välisiä varallisuussuhteita. On mahdollista, että uusi laki tulee alentamaan prosessikynnystä avopuolisoiden välillä. On kuitenkin lähes mahdotonta arvioida, kuinka suuri osa avopuolisoista tulee ylipäänsä käyttämään hyvitysmahdollisuutta ja kuinka suuri osa tapauksista päätty tuomioistuihin, koska myös pesänjakajalla on toimivalta ratkaista hyvitysvaatus omaisuuden erottelua toimittaessaan. Suuruusluokaltaan hyvityskanteiden määrä lienee joitakin kymmeniä.

Ehdotukseen liittyy avopuolison tai avopuolison perillisten mahdollisuus luovuttaa omaisuuden erottelukirja tai hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja maistraatin rekisteröitäväksi takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) muutosehdotuksen nojalla. Mahdollisuus on uusi, joten sen tulevaa tosiasiallista käyttötaajuutta on vaikea arvioida. Toisaalta avioliittolain 104 §:n mukaisen osituskirjan rekisteröinti on ollut mahdollista jo pitkään. Tilastotietojen mukaan osituskirjan rekisteröintihakemuksia on kirjattu valtakunnallisesti vuosina 2002-2007 keskimäärin alle 150 vuosittain. Avoliittojen erottelua tai hyvitystä koskevien asiakirjojen rekisteröinnin arvioidaan jäävän noin 50 rekisteröintiin vuodessa. Rekisteröintimahdollisuudesta aiheutuva lisätyön määrä maistraateille on siis vähäinen. Suuremmat kustannukset koituvat uuden avoliittoasiakirjojen

rekisterin perustamiskuluista, joiksi arvioidaan noin 30 000 euroa. Kustannus on kuitenkin kertaluonteinen.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotuksen merkittävimmät vaikutukset ovat yleisellä yhteiskunnallisella tasolla. Vaikka yhteiselämän lopettamista koskevat säädökset on muotoiltu avioliittolain 24 §:ää merkittävästi rajoitetummassa muodossa, mahdollistavat ne silti avopuolison omistamaan omaisuuteen kajoamisen toisen avopuolison hyväksi ja puuttuvat näin perusoikeutena turvattuun omaisuuden suojaan. Toisaalta suoraan säädösta-solla on merkittävästi kavennettu säännöksen soveltamisalaa ja rajoitettu asumis-oikeuden kestoa.

Vaikka ehdotettu lainsäädäntö ei suoraan koske lapsia vaan näiden vanhempia, on ehdotetulla lainsäädännöllä merkittäviä välillisiä vaikutuksia lapsille. Edellä mai-nittu mahdollisuus hakea yhteiselämän lopettamista on niistä merkittävin. Yhteis-elämän lopettamissäännöksen avulla voidaan turvata heikommassa asemassa ole-van avopuolison asumista ja tarjota hänelle paremmat mahdollisuudet järjestellä elämänsä uudelleen väliaikaisen asunnon käyttöoikeuden turvin. Usein enemmän asuntoa tarvitseva avopuoliso on se, joka kantaa päävastuun myös yhteisistä lap-sista. Tätä kautta ehdotetulla lainsäädännöllä on merkittävä vaikutus lasten turval-lisuuteen ja fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin sekä esimerkiksi koulunkäynnin ja ystävyys-suhteiden jatkuvuuteen.

Yhtenä merkittävänä yhteiskunnallisena vaikutuksena on syytä mainita ehdotetun lainsäädännön sukupuolivaikutukset. Vaikka mikään ehdotetuista säännöksistä ei ole sidottu avopuolison tiettyyn sukupuoleen, on arvioitavissa, että ehdotetulla lainsäädännöllä on merkittävä vaikutus lähinnä naisten taloudellisten mahdolli-suuksien parantumiseen. Tutkimusten mukaan taloudellisen päätöksenteon jakau-tuminen perheissä noudattaa usein edelleen perinteistä mallia, jossa kustannukset perheen sisällä jaetaan niin, että naiset vastaavat pääasiassa perheen elatuksesta ja lasten kasvatuksesta aiheutuvista kustannuksista, kun mies vastaa kodin elektro-niikkaa, moottoriajoneuvoja ja lainan lyhennyksiä koskevista kustannuksista. Jos omaisuuden jako avoliiton päättyessä tehdään puhtaasti nimiperiaatteen mukaan vailla hyvitysmahdollisuutta naisen kotitalouteen laittamista panoksista, on loppu-tuloksena usein se, että mies saa pitää suurimman osan perheen yhteiseen talou-teen kuuluvasta varallisuusarvoltaan merkittävästä omaisuudesta.

Kansaneläkelaitoksen vanhempainrahaa koskevien tilastotietojen perusteella nai-nen jää myös merkittävästi useammin kotiin hoitamaan lapsia ja pois ansiotyöstä kuin mies. Perheen yhteiseksi hyväksi tehty päätös kartuttaa silloin lähinnä mie-hen varallisuutta. Ehdotettu lainsäädäntö tarjoaa yhteistalouden hyväksi annettu-jen panosten hyvittämissäännösten kautta mahdollisuuden tasapainottaa avopuo-lisoiden taloutta tosiasiallisten panosten mukaisessa suhteessa. Tilastollisesti mie-het myös kuolevat naisia varhaisemmin, joten avopuolison avustusta koskeva pe-rintökaaren 8 lukuun ehdotettava muutos koskee käytännössä useammin naisia.

On kuitenkin huomattava, että hyvitysmahdollisuus yhteistalouden hyväksi annetuista panoksista soveltuu myös miesten tekemän työn korvaamiseen. Naisia useammin miehet vastaavat esimerkiksi isojen rakennus- ja korjaustöiden toteuttamisesta. Ehdotuksen toteutuessa mies voi saada naisen omaisuuden hyväksi tekemästään työstä hyvitystä avoliiton päättyessä edellyttäen, että muut hyvityksen edellytykset täyttyvät.

5 Asian valmistelu

5.1 Valmisteluvaiheet ja –aineisto

Perittävän asuinkumppanin jäämistöoikeudellista asemaa tarkasteltiin eduskunnassa viimeksi vuoden 1983 perintökaaren uudistuksen yhteydessä (209/1983 - HE 225/1982 vp). Tuolloin ehdotettiin, että perittävän kihlakumppanille, puolisolle avio- tai asumuseron vireilläoloaikana tai henkilölle, joka on asunut samassa taloudessa perittävän kanssa, voidaan antaa jäämistön säästöstä kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos se on hänen toimeentulonsa kannalta tarpeen. Eduskuntakäsittelyn aikana ehdotusta muutettiin kuitenkin siten, että vain perittävän puoliso tai kihlakumppani olisi oikeutettu avustukseen. Eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön mukaan säännöksen väljä sanamuoto olisi voinut johtaa perintöoikeuden tarpeettomaan laajentumiseen ja oikeusriitoihin (LaVM 12/1982 vp).

Perittävän kanssa avioliitonomaisessa suhteessa eläneen tai siihen rinnastuvan henkilön asemaa pohdittiin uudelleen perintökaaren uudistamistarpeita selvittäneen työryhmän mietinnössä vuonna 2004 (Perintökaaren uudistamistarpeet – työryhmämietintö 2004:6). Työryhmä ehdotti tuolloin muun muassa, että perittävän avopuolison ja siihen rinnastettavan henkilön asemaa on tarpeen parantaa antamalla hänelle oikeus saada harkinnanvaraista avustusta jäämistöstä pehmentämään taloudellista muutosta, joka kohtaa perhettä perittävän kuollessa. Sillä turvattaisiin erityisesti asumisen jatkuvuutta ja yhteisen kodin säilymistä esimerkiksi antamalla eloon jääneelle määräaikainen käyttöoikeus perittävän asuntoon. Työhyvitystä koskeva säännös olisi työryhmän mukaan ulotettava koskemaan tilanteita, joissa perittävän avopuoliso tai siihen rinnastettava henkilö on avustanut perittävää ilman kohtuullista korvausta. Lisäksi perintökaaren 8 luvun avustusten laskemistapaa ehdotettiin yhdenmukaistettavaksi.

Oikeusministeriössä laadittiin vuonna 2005 arviomuistio, jossa tarkasteltiin avoliiton päättymiseen liittyviä varallisuus oikeudellisia ongelmia ja mahdollisuuksia ratkaista niitä lainsäädännöllisin keinoin. Arviomuistiossa ehdotettiin sääntelyä asunnon tarpeessa olevan avopuolison suojaamiseksi avoliiton päättyessä, yhteisomistusolettamaa ja hyvitysoikeutta koskevia säännöksiä avopuolisoiden taloudellisen yhteisyyden huomioon ottamiseksi omaisuuden jaossa ja mahdollisuutta määrätä pesänjakaja toimittamaan omaisuuden erottelu avopuolisoiden välillä, elleivät avopuolisot pääse yksimielisyyteen omaisuuden jaosta.

Vuoden 2004 perintökaaren uudistamistarpeita pohtineen työryhmän ehdotuksesta pyydytystä lausunnoista koottu lausuntotiivistelmä on julkaistu oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä –sarjan numerossa 2005:10. Valtaosa lausunnonantajista kannatti harkinnanvaraisen avustuksen antamista avopuolisille ja siihen rinnastuvalle henkilölle. Vuonna 2005 laaditun arviomuistion pohjalta pyydytystä lausunnoista tehty lausuntotiivistelmä on myös julkaistu oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä –sarjassa (No 2005:22). Valtaosa lausunnonantajista kannatti muistiossa ehdotettuja uudistuksia.

Oikeusministeriö asetti 13 päivänä kesäkuuta 2008 työryhmän valmistelemaan säännöksiä avopuolisoiden omaisuuden jaosta avoliiton purkautuessa sekä perintökaaren 8 luvun avustusta ja hyvitystä koskevien säännösten uudistamista. Työryhmän tuli perustaa työnsä perintökaaren uudistamistarpeita vuonna 2004 selvittäneen työryhmän ja oikeusministeriössä vuonna 2005 laaditun arviomuistion luomalle pohjalle. Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin lainsäädäntöneuvos Salla Lötjönen oikeusministeriöstä ja jäseniksi lainsäädäntöneuvos Tuomo Antila oikeusministeriöstä, käräjätuomari Tapani Koskimäki Espoon käräjäoikeudesta, oikeusaputoimen johtaja Liisa Vehmas Helsingin oikeusaputoimistosta, asianajaja Tapani Norros Suomen Asianajajaliitosta sekä dosentti Soile Pohjonen Helsingin yliopistosta. Valmistelun aikana kuultiin 29 päivänä lokakuuta Seksuaalinen tasa-arvoisuus ry:n puheenjohtaja Juha Jokelaa sekä ma. professori Terhi-Anna Wilskaa Turun kauppakorkeakoulun markkinoinnin laitokselta.

5.2 Lausunnot ja niiden huomioonottaminen

...

6 Riippuvuus muista esityksistä

Eduskunnan käsittelyssä on parhaillaan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamista koskeva hallituksen esitys (HE 70/2008 vp). Oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamista koskeva ehdotus on tehty siitä lähtökohdasta, että hallituksen esitys hyväksytään esitetyssä muodossa.

Asunto-osakeyhtiölain muutosehdotus on tehty voimassaolevan lainsäädännön mukaiselle pohjalle. Asunto-osakeyhtiölain uudistusta koskeva hallituksen ehdotus annettaneen eduskunnalle tammikuussa 2009, minkä johdosta muutosehdotukset tulevat tarkistettaviksi keväällä 2009.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Laki yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. Soveltamisala. Soveltamisalaa koskevalla säännöksellä korostetaan lain soveltuvuutta avopuolisoiden yhteistalouden purkamista koskeviin tilanteisiin. Lain tarkoituksena ei ole säännellä avoliittoja kokonaisvaltaisesti avioliittolain tavoin. Laissa ei myöskään oteta kantaa esimerkiksi muiden perheoikeudellisten, sosiaalioikeudellisten tai vero-oikeudellisten kysymysten ratkaisemiseen.

2 §. Tahdonvaltaisuus. Ehdotettu pykälä tuo esiin lain luonteen heikompaa osapuolta suojaavana lainsäädäntönä. Ehdotettu säännös toisaalta kannustaa avopuolisoita tekemään keskinäisiä sopimuksia avoliiton päättymisen varalta, mutta rajoittaa sopimusten sisältöä heikompaa osapuolta suojaten.

Säännöksen tarkoituksena on ollut varmistua siitä, että avopuoliso ei sitoudu esimerkiksi asumistaan koskeviin sopimuksiin ennen kuin hänellä on mahdollisuus arvioida tilanteensa kokonaisvaltaisesti. Esimerkkinä voidaan ajatella tilannetta, jossa maahanmuuttaja allekirjoittaa sopimuksen, jossa hän sitoutuu vaateitta työskentelemään jatkuvasti kotona yhteisen talouden hyväksi, mutta jää ristiriitojen ilmaannuttua ilman väliaikaistakaan asuntoa tai hyvitystä järjestelläkseen elämänsä uudelleen. Säännös ei rajoita omaisuuden erottelun yhteydessä tehtyjen sopimusten sisältöä.

3 §. Avoliiton määritelmä. Pykälässä tarkennetaan ehdotetun lain keskeisimmät käsitteet. Avoliitolla tarkoitetaan parisuhdetta, jonka osapuolet asuvat yhdessä ja joilla on osittain tai kokonaan yhteinen talous. Avoliiton osapuolia kutsutaan avopuolisoiksi. Avoliiton osapuolet eivät voi olla naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa keskenään tai kolmannen osapuolen kanssa.

Avopuolisot voivat olla samaa tai eri sukupuolta. Laki soveltuu yhteistaloudessa eläviin parisuhdekumppaneihin seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Parisuhde-edellytys kuitenkin viestii suhteen luonteesta. Parisuhteeseen liittyy tyyppillisesti tunnepitoinen sitoutuminen parisuhdekumppaniin, joten ystävyteen, taloudelliseen välttämättömyyteen tai sukulaisuuteen perustuva asuminen yhdessä ei perusta avoliittoa.

Näyttökysymykset suhteen luonteen tai yhdessä asumisen osoittamisesta jäävät väistämättä oikeuskäytännön varaan. Seksuaalinen kanssakäyminen ei ole välttämätön, vaikkakin tosiasiallisesti usein esiintyvä piirre parisuhteessa. Osoittaakseen olevansa tai olleensa avoliitossa avopuolison ei edellytetä esittävän näyttöä suhteen seksuaalisesta luonteesta. Suhteen luonnetta parisuhteena voi kuvata myös esimerkiksi yhdessä vietetyn vapaa-ajan ja loma-aikojen aste. Yhdessä asumisen osoittamiseen voidaan käyttää apuna esimerkiksi väestörekisterimerkintöjä.

Avoliiton määritelmä ei aseta avopuolisoille vähimmäisikärajaa. Avopuoliso voi siis olla myös alle 18-vuotias. Jos alaikäinen haluaa tehdä sopimuksia, jotka vaikuttavat hänen taloudelliseen asemaansa, hän voi tarvita pätevän oikeustoimen tekemiseksi edunvalvojaa (ks. holhoustoimesta annettu laki 442/1999).

Jotta parisuhteen osapuolet ovat tämän lain tarkoittamassa avoliitossa, tulee heillä olla osittain tai kokonaan yhteinen talous. Tämä voi ilmetä arkielämän monimuotoisuudesta johtuen monella eri tavalla. Yhteinen talous voi selkeimmillään tarkoittaa omaisuuden yhteisomistussuhteita (esimerkiksi yhteisen kodin omistamista), yhteistä pankkitiliä tai pankkitilejä, osallistumista tietyssä suhteessa yhteisiin jokapäiväisiin hankintoihin tai yhteistyötä ja työnjakoa yhteiseen talouteen kuuluvissa askareissa.

Koska avoliitolta edellytetään yhteistä taloutta, lyhyet tilapäisjärjestelyt eivät yleensä muodosta avoliittoa. Arkielämän monimuotoisuuteen kuuluu, että yhteistä asumista voidaan kokeilla tilapäisesti hyvinkin lyhyen tuttavuuden jälkeen. Vaikka lakiin ei ole ehdotettu erityistä määräaika, jonka jälkeen parisuhde täyttää avoliiton määritelmän, lain tarkoituksena ei ole ollut, että hyvin lyhyen yhdessäolon perusteella asuinkumppani katsottaisiin olevan oikeutettu niihin oikeussuojakeinoihin, joita laki tarjoaa. Toisaalta esimerkiksi yhteisen lapsen syntyminen tai lapsen kasvattaminen yhdessä muodostaa oletuksen myös taloudellisesta yhteisyydestä.

Lainsäädännössämme on säännöksiä, joissa käytetään avopuolison, avoliiton tai avioliitonomaisen parisuhteen käsitteitä. Tässä pykälässä tarkoitettua avoliiton ja avopuolison määritelmää ei voi käyttää selittämään muussa lainsäädännössä tarkoitettuja käsitteitä, ellei kyseisessä lainsäädännössä ole tehty tähän lakiin nimenomaista viittausta.

2 luku. Yhteiselämän lopettaminen

4 §. Yhteisen kodin käyttöoikeus. Pykälän 1 momentissa ehdotetaan avopuolisoille uutta oikeussuojakeinoa avoliiton päättymistilanteisiin. Säännös tekee mahdolliseksi tuomioistuimen määräykseen perustuvan yhteiselämän lopettamisen esimerkiksi tilanteissa, joissa se on toisen avopuolison väkivaltaisen käyttäytymisen tai muun vastaavanlaisen syyn vuoksi muun perheen turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Avopuoliso voi hakea tuomioistuimen päätöstä siitä, kumpi avopuolisoista voi jäädä asumaan yhteiseen kotiin. Samalla päätöksellä tuomioistuin voi velvoittaa toisen avopuolison muuttamaan yhteisestä kodista. Hakemusta ei voi tehdä sen jälkeen, kun avopuolisot ovat muuttaneet erilleen. Erilleen muuttamisena ei pidetä sitä, että kärjistyneen tilanteen vuoksi toinen avopuolisoista on joutunut oleskelemaan väliaikaisesti kodin ulkopuolella.

Jotta suoja olisi riittävän tehokas, määräyksen antamisen muodolliseksi edellytykseksi ei ole asetettu sitä, että toinen avopuolisoista on syyllistynyt väkivaltaisuuteen taikka muutoin moitittavaan käyttäytymiseen, esimerkiksi alkoholin väärinkäyttöön. Tällaisista seikoista ei useinkaan ole esitettävissä riittävästi todisteita

eikä suojan tarpeessa oleva avopuoliso ole usein halukas tuomaan oikeuden käsiteltäväksi perheen elämänpiiriin kuuluvia arkaluontoisia ja koko perheen olosuh-teita leimaavia asioita.

Yhteisen kodin käyttöoikeutta koskeva säännös muistuttaa avioliittolain (234/1929) 24 §:n yhteiselämän lopettamissäännöstä. Ehdotetut säännökset eroa-vat kuitenkin merkittävästi avioliittolain 24 §:stä sekä rakenteellisesti että sisällöl-tään. Rakenteellisenä erona avioliittolain 24 §:ään on se, että yhteisen kodin käyt-töoikeus ja irtaimiston käyttöoikeus on erotettu toisistaan eri pykäliin. Tällä on haluttu selkeyttää säännösten sisällön ymmärrettävyyttä. Ehdotetun lain 4 §:ssä säädetään yhteisen kodin käyttöoikeudesta.

Sisällöllisesti ehdotetun lain 4 § eroaa avioliittolain 24 §:stä muun muassa siinä, että yhteisen kodin omistussuhteilla on vaikutusta käyttöoikeuden myöntämisedel-lytyksiin 2 ja 3 momenteissa kuvatulla tavalla. Pykälän 2 momentin mukaan tilan-teessa, jossa avopuolisot omistavat yhteisen kodin yhdessä, tuomioistuimen on tehtävä päätös yhteisen kodin käyttöoikeudesta sen perusteella, kumpi tarvitsee asuntoa enemmän. Peruste muistuttaa läheisesti avioliittolain 24 §:ää. Yhteisomis-tussuhde on usein helposti todennettavissa joko kiinteistörekisteristä tai asunto-osaakeyhtiön osakerekisteristä.

Jos avopuolisot haluavat riitauttaa rekisteristä ilmenevän omistussuhteen, voi tuomioistuin antaa ehdotetun lain 7 §:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen yhti-sen kodin käyttöoikeudesta siiheksi, kunnes omistussuhdetta koskeva asia on käsi-telty. Yhteiselämän lopettamispäätöksen esikysymyksenä tehdyllä omistusoikeus-ratkaisulla ei ole yleisten prosessioikeudellisten periaatteiden mukaan oikeusvoi-mavaikutusta pesänjakajan toimittaessa omaisuuden erottelua.

Jos toinen avopuolisosta omistaa yhteisen kodin yksin, tuomioistuin voi ehdote-tun pykälän 3 momentin mukaan vain erittäin painavista syistä päättää, että se avopuoliso, joka ei omista yhteistä kotia, saa jäädä sinne asumaan. Suurempi asunnon tarve ei tässä tapauksessa yksin vielä riitä määräaikaisen käyttöoikeuden perusteeksi. Säännöksellä halutaan suojata avopuolison omistusoikeuteen liittyvää käyttöoikeutta omaan omaisuuteensa.

Omaisuuden suoja on kuitenkin murrettavissa erityisen painavista syistä. Tällaise-na syynä voidaan ehdotetun pykälän 3 momentin toisen lauseen mukaan pitää erityisesti avopuolisoiden yhteisten lasten asumisolojen ja niiden pysyvyyden tur-vaamista. Yhteisiin lapsiin rinnastuisivat esimerkiksi samaa sukupuolta olevien avopuolisoiden yhteisesti hankkimat lapset. Säännöstä ei ole tarkoitettu ulottaa esimerkiksi sellaisiin uusperhetilanteisiin, joissa asunnon omistavalla avopuolisol-la ei ole virallisasemaa tai vankkaa tosiasiallista kasvatusvastuuta toisen avopuoli-son lapsiin nähden. Muutoin lyhytaikainenkin yhdessä asuminen esimerkiksi yk-sinhuoltajajäidin tai –isän kanssa saattaisi saada aikaan sellaisia omaisuuden suo-jaan kajoavia oikeusvaikutuksia, joita ei ole katsottu toivottaviksi.

5 §. Irtaimiston käyttöoikeus. Pykälä on sisällöltään ja edellytyksiltään samankal-tainen kuin 4 §, mutta käyttöoikeuden kohteena on irtain omaisuus, joka kuuluu

avopuolisoiden yhteisesti käytettäväksi tarkoitettuun asuntoirtaimistoon taikka on avopuolison työväline tai tarkoitettu avopuolison tai lasten henkilökohtaista käyttöä varten. Irtaimisto on kuvailtu pykälän 1 momentissa samalla tavalla kuin avioliittolain 24 §:ssä.

Irtaimiston 2 ja 3 momenteissa luetellut käyttöedellytykset ovat samalla tavalla riippuvaisia omistussuhteista kuin 4 §:ssä. Pykälän 1 ja 3 momenteissa luetellut irtainluettelot eroavat toisistaan, koska kaikki 1 momentissa lueteltu irtaimet esi-
neet eivät ole liitännäisiä yhteisen kodin käyttöoikeuteen. Harkinta käyttöoikeuden antamisesta voidaan eri irtainryhmien osalta siis erottaa toisistaan.

Tosiasiallisena näyttökysymyksiin liittyvänä erona on, että autoja lukuun ottamatta tällaisen käyttöirtaimiston omistussuhteet on harvoin rekisteröity samalla tavalla kuin asunnon omistussuhteet. Omistussuhteita koskevat riidat voidaan kuitenkin ratkaista lopullisen päätöksen yhteydessä ja käyttöoikeudesta päättää 7 §:n mukaisella väliaikaismääräyksellä samalla tavoin kuin 4 §:ssä kuvatuissa tilanteissa.

6 §. Sivullisen kanssa tehty sopimus. Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeutta koskeva päätös jäisi merkityksettömäksi, jos omaisuuden omistava avopuoliso voisi luopua omaisuudestaan tai siirtää sen kolmannelle ennen yhteiselämän lopettamista koskevan päätöksen antamista. Vaikka avioliittolain 38 ja 39 §:n omaisuuden vallintarajoitukset eivät pääsääntöisesti koske avopuolisoiden omaisuutta, ehdotetaan 6 §:n 1 momentissa niiden soveltamista myös avopuolisoiden omaisuuteen siitä lähtien, kun avopuoliso on saanut tiedon yhteiselämän lopettamista koskevasta hakemuksesta. Tiedonsaannilla tarkoitetaan ehdotetussa pykälässä paitsi oikeudenkäymiskaaren 11 luvun mukaista hakemuksen tiedoksiantoa avopuolisolle myös tosiasiallisesti saatua tietoa yhteiselämän lopettamishakemuksen vireilletulosta. Hakemuksen tehnyt avopuoliso voi esimerkiksi itse kertoa toiselle avopuolisolle tehneensä hakemuksen tuomioistuimelle. Se, joka haluaa vedota tosiasiallisesti saatuu tietoon vireilletulosta, on velvollinen esittämään siitä näyttöä. Jos avopuolisot ovat tehneet yhteiselämän lopettamishakemuksen yhdessä, katsotaan molempien tulevan hakemuksen vireilletulohetkellä tietoiseksi hakemuksesta. Avioliittolain 38 § käsittelee kiinteän omaisuuden ja 39 § irtaimen omaisuuden luovutusrajoituksia ilman aviopuolison suostumusta.

Kuten avioliittolain 24 §:ssä, avopuoliso ei voi vapautua tuomioistuimen määräämän käyttöoikeuden rajoitteista sillä, että hän esimerkiksi myy tai lahjoittaa yhteisen kodin tai irtaimiston kolmannelle. Tällainen sopimus ei rajoita pykälän 2 momentin mukaan avopuolison käyttöoikeutta, vaan avopuolison käyttöoikeus säilyy. Toiselle avopuolisolle myönnetty käyttöoikeus ei sen sijaan estä omaisuuteen kohdistuvaa pakkotäytäntöönpanoa, jos omaisuus ulosmitataan omistajapuolison velasta. Toisen puolison käyttöoikeus ei myöskään saa suojaa esimerkiksi silloin, kun asunto-osakkeet ovat panttina velkojalla, joka myy ne saadakseen maksun saatavastaan. Näin on myös silloin, kun panttioikeus on syntynyt myöhemmin kuin puolison käyttöoikeus.

7 §. Väliaikainen määräys. Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeutta koskeva päätös on usein parisuhteen tulehtuneen tilanteen ratkaisemiseksi ja perheen turvallisuuden suojaamiseksi kiireellinen. Jos avopuolisot ovat erimielisiä esimerkiksi yhteisen kodin tai irtaimiston omistussuhteista, ei ole suojan tavoitteen kannalta tarkoituksenmukaista, että tuomioistuimen päätös asiassa viivästyy omistussuhteiden tarkempaa selvittelyä varten. Tästä syystä tuomioistuimella on mahdollisuus antaa väliaikainen määräys, johon osapuolet eivät saa hakea muutosta. Väliaikainen määräys voidaan antaa sen selvityksen perusteella, mikä tuomioistuimella on käytettävissään päätöksentekotilanteessa esimerkiksi erilaisten rekisterimerkintöjen perusteella.

8 §. Päätöksen täytäntöönpano. Säännöksessä ehdotetaan, että tuomioistuimen antama päätös yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeudesta voidaan panna heti täytäntöön, vaikka toinen avopuolisista olisi valittanut päätöksestä, ellei päätöksessä ole määrätty toisin. Yhteiselämän lopettamista koskevan säännöksen tarkoituksena on avopuolison tarveharkintaisen asumisen turvaaminen yhteisessä kodissa, eikä säännöksen tarkoitus toteudu, jos toinen avopuoliso voi omilla toimillaan viivyttää sen toteuttamista. Päätöksen täytäntöönpanoa koskevaa säännöstä sovelletaan myös väliaikaisen määräyksen täytäntöönpanoon.

9 §. Päätöksen voimassaolo. Tuomioistuimen 4 ja 5 §:een perustuva päätös yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeudesta on voimassa tuomioistuimen määräämän määräajan, joka voi olla enintään kuusi kuukautta. Erityisistä syistä määräaika voidaan jatkaa kerran erillisestä hakemuksesta enintään kuudella kuukaudella. Asiassa mahdollisesti annetun väliaikaismääräyksen ja tuomioistuimen antaman päätöksen välistä aikaa ei oteta huomioon määräaika laskettaessa. Ehdotettu määräaika on huomattavasti rajoitetumpi verrattuna avioliittolain 24 §:n yhteiselämän lopettamispäätökseen, joka raukeaa kahden vuoden kuluttua, ellei ositusta tai erottelua ole siihen mennessä toimitettu. Määräajan jatkamista ensimmäisen kuuden kuukauden jälkeen voidaan perustella esimerkiksi lasten koulutukseen liittyvien kysymysten ratkaisemisella tai erityisillä vaikeuksilla järjestää korvaava asunto.

Avopuolison vaatimuksesta päätöstä voidaan muuttaa tai se voidaan peruuttaa tuomioistuimen päätöksellä määräajan kuluessa, jos olosuhteet ovat päätöksen jälkeen muuttuneet. Lisäksi päätös ja velvoitus raukeavat viimeistään silloin, kun avopuolisoiden välillä on toimitettu omaisuuden erottelu ja se on saanut lainvoiman. Sopimukseen perustuva erottelu tulee lainvoimaiseksi heti. Vaikka 13 §:ssä tarkoitettulle omaisuuden erottelulle ei ole asetettu muotovaatimusta silloin kun se tehdään sopimuserotteluna, on näyttökysymysten kannalta suositeltavaa laatia erottelusta molempien osapuolten allekirjoittama asiakirja. Se joka väittää, että omaisuuden erottelu on lainvoimaisesti suoritettu, on velvollinen näyttämään väitteensä todeksi.

Jos omaisuuden erottelun on tehnyt pesänjakaja, voidaan sitä moittia perintökaaren säännösten nojalla. Tällöin yhteiselämän lopettamisesta annettu päätös raukeaa vasta kun moiteaika pesänjaolle on kulunut umpeen tai kun sitä koskeva kanne on lainvoimaisesti ratkaistu.

10 §. Korvauksen suorittaminen. Pykälän 1 momentissa säädetään korvauksesta, jota käyttöoikeuden saanut avopuoliso on velvollinen maksamaan omaisuuden omistavalle avopuolisolle. Korvauksen suorittamisvelvollisuus on yksi lisäero avioliiton ja avoliiton yhteiselämän lopettamissäännösten välillä. Avioliittolain 24 §:n mukaisella yhteiselämän lopettamispäätöksellä käyttöön saadusta omaisuudesta ei tarvitse maksaa käyttökorvausta. Oikeuskäytännössä käyttökorvausvelvollisuuden on kuitenkin katsottu syntyvän avioeron jälkeiseltä ajalta. Ratkaisu perustuu avioliittolain 46 §:n mukaisen elatusvelvollisuuden päättymiseen. Avoliitossa vastaavaa elatusvelvollisuutta ei ole.

Erityisistä syistä tuomioistuimien voi myös avoliiton päättyessä määrätä, että korvausta ei ole suoritettava. Erityisenä syynä voi olla esimerkiksi se, että toinen avopuoliso omistaa niin pienen osuuden yhteisestä kodista, että käyttökorvauksen määrääminen katsotaan merkityksettömäksi.

Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen on vaadittaessa ratkaistava kysymys korvauksesta, jota avopuolison on maksettava toiselle avopuolisolle kokonaan tai osittain kuuluvan omaisuuden käyttämisestä yhteiselämän lopettamispäätöstä antaessaan. Ratkaisemisella tarkoitetaan sekä päätöstä korvauksen määräämisestä että päätöstä siitä, että korvausta ei ole suoritettava. Käyttökorvauksen suuruudesta määrättäessä otetaan huomioon käyttöoikeuden käypä arvo, omaisuuden ikä ja kunto, omaisuuden omistussuhteet sekä muut näihin verrattavat seikat. Jos käyttöoikeuden omistussuhteet ovat epäselvät, ei käyttökorvauksen suuruutta voida määritellä ennen kuin omaisuuden omistussuhteet on selvitetty. Tämän vuoksi korvauksen suuruuden määrittäminen voidaan luotettavasti tehdä vasta varsinaisen käyttöoikeuspäätöksen yhteydessä, vaikka korvausvelvollisuus alkaa väliaikais määräyksen antopäivästä.

Pykälän 3 momentin mukaan korvausvaatimus voidaan esittää myös omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle tai sitä voidaan vaatia erikseen kanteella, ellei korvauskysymystä ole ratkaistu yhteiselämän lopettamishakemuksen käsittelyn yhteydessä.

11 §. Oikeudenkäynti. Yhteiselämän lopettamishakemuksen käsittelyyn ja sen yhteydessä esitettävistä vaatimuksista on soveltuvien osin voimassa, mitä avioliittolain (234/1929) 28, 31 ja 32 §:ssä on säädetty. Näissä säädöksissä säädetään muun muassa tuomioistuimen velvollisuudesta varata toiselle avopuolisolle tilaisuus tulla kuulluksi ennen yhteiselämän lopettamista koskevan päätöksen antamista sekä tuomioistuimen velvollisuudesta omasta aloitteestaan ottaa käsiteltäväksi kysymys siitä, miten avopuolisoiden mahdollisten yhteisten lasten huolto ja tapamisoikeus olisi lapsen etua silmällä pitäen järjestettävä.

12 §. Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeus avopuolison kuoltua. Pykälässä käsitellään tilannetta, jossa avopuoliso hakee käyttöoikeutta yhteiseen kotiin ja irtaimistoon toisen avopuolison kuoltua. Säännös on tarpeen, koska avopuolisolla ei ole lakisääteistä oikeutta pitää kuolleen avopuolison jäämistöä jakamattomana kuten eloonjääneellä aviopuolisolla perintökaaren (40/1965) 3 luvun 1 a §:n 1 momentin mukaan. Avopuoliso voi hakea toimeentulonsa turvaamiseksi avus-

tusta perintökaaren 8 lukuun ehdotetun säännösmuutoksen nojalla, mutta sitä ennen hän voi tarvita väliaikaista yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeuden suoja perillisiä kohtaan.

Ehdotetun säännöksen 1 momentin toisen lauseen mukaan käyttöoikeuden myöntämistä harkittaessa on tällöin 4 §:n 2 ja 3 momentissa ja 5 §:n 2 ja 3 momentissa mainittujen perusteiden sijasta otettava huomioon perintökaaren ehdotettu 8 luvun 2 §:n 3 momentti, jonka mukaan puolison tai avopuolison avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat.

Ehdotetun 2 momentin mukaan tuomioistuimen päätös olisi voimassa toistaiseksi 9 §:n 2 momentista poiketen. Tuomioistuimen päätöstä voidaan ehdotuksen mukaan kuitenkin muuttaa tai se voidaan peruuttaa uudella päätöksellä, jos olosuhteet ovat päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet.

Lisäksi käyttöoikeus raukeaisi 3 momentin mukaan silloin, kun avopuolison ja kuolleen avopuolison perillisten välillä on toimitettu omaisuuden erottelu ja se on saanut lainvoiman. Koska erottelun toimittamiselle ei ole annettu erillistä määräaikaa, ehdotetaan, että yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeus 12 §:n perusteella joka tapauksessa raukeaa vuoden kuluttua perunkirjoituksen toimittamisesta kuolleen avopuolison jälkeen. Raukeamisaika on sidottu perunkirjoituksen toimitamisajankohtaan, koska etenkin tapauksissa, joissa on useita perillisiä, perillistaho on yleensä selvitetty ja järjestäytynyt vasta perunkirjoitusvaiheessa. Ehdotetun 12 §:n mukainen käyttöoikeus avopuolison kuoltua on tarkoitettu antamaan väliaikaista suojaa, kunnes avopuolison mahdollinen avustusvaatimus perintökaaren 8 luvun 2 §:n mukaan on käsitelty.

Selvyyden vuoksi ehdotetun säännöksen 4 momentissa säädetään, että sivullisen kanssa tehtyjä sopimuksia, väliaikaismääräystä, päätöksen täytäntöönpanoa ja korvauksen suorittamista koskevat säännökset koskevat myös avopuolison kuoleman jälkeistä tilannetta.

3 luku. Omaisuuden erottelu

13 §. Omaisuuden erottelu. Koska avopuolisoilla ei ole avio-oikeuteen rinnastettavaa oikeutta toistensa omaisuuteen, toimitetaan avoliiton päättyessä osituksen sijaan omaisuuden erottelu. Se kuitenkin toimitetaan vain, jos avopuoliso tai avopuolison perillinen sitä vaatii. Lakiin perustuvaa velvoitetta omaisuuden erottelulle ei ole.

14 §. Avopuolisoiden omaisuus. Ehdotetun lain lähtökohtana on, että avoliitolla ei ole suoria oikeusvaikutuksia avopuolisoiden omistussuhteisiin tai omistussuhteiden selvittämisessä käytettyjen periaatteiden soveltamiseen. Tämän lähtökohdan selventämiseksi lakiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan avoliiton päättyessä kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa. Omaisuuden omistussuhteiden

selvittämiseen sovelletaan tavanomaisia varallisuus oikeudellisia periaatteita. Avopuolisoiden omaan omaisuuteen kuuluu lähtökohtaisesti niin ennen avoliittoa, avoliiton aikana kuin avoliiton päättymisenkin jälkeen hankittu, peritty tai lahjana saatu omaisuus. Jos avopuolisilla on yhteistä omaisuutta, yhteisomistussuhde on vaadittaessa purettava noudattaen eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (180/1958) säännöksiä.

15 §. Yhteisomistusolettama. Vaikka ehdotetun lain lähtökohtana on, että avopuolisot pitävät oman omaisuutensa myös avoliiton päättyessä, on mahdollista, että erityisesti kodin irtaimistoon kuuluvan omaisuuden omistussuhteet eivät ole helpposti selvitettävissä esimerkiksi pitkään kestäneen avoliiton päättyessä. Omaisuuden erottelun helpottamiseksi ehdotetaan, että lakiin otetaan avioliittolain 89 §:ää vastaava yhteisomistusolettama.

Säännöksessä viitataan avopuolisoiden välisiin sopimuksiin, muihin olosuhteisiin tai avopuolisoiden esittämään näyttöön omaisuuden omistussuhteista. Säännöksen tarkoituksena on asettaa avopuolisoiden tekemät keskinäiset sopimukset ja avopuolisoiden esittämä näyttö yhteisomistusolettaman edelle, jolloin yhteisomistusolettamaa käytettäisiin vasta, kun omistussuhteet eivät olisi muutoin selvitettävissä.

16 §. Omaisuuden erottelun toimittaminen. Ehdotetussa pykälässä säännellään omaisuuden erottelun toimittamistavoista. Pykälän 1 momentissa tuodaan esiin omaisuuden erottelun kaksi vaihtoehtoista toimittamistapaa: omaisuuden erottelusta voidaan joko sopia tai erottelun toimittamiseksi voidaan hakea tuomioistuimelta pesänjakajan määräämistä. Avopuolisoiden tai avopuolison ja toisen avopuolison perillisten kesken tehtävälle omaisuuden erottelulle ei ole ehdotettu muotovaatimuksia.

Todistelusyistä on kuitenkin suositeltavaa, että omaisuuden erottelusta tehty sopimus laaditaan kirjallisesti. Tämä on tarpeen myös, jos halutaan käyttää ehdotetun lain 21 §:ssä tarkoitettua mahdollisuutta rekisteröidä omaisuuden erottelukirja maistraattiin ja suojautua näin toisen avopuolison velkojien mahdollisilta erottelun peräyttämisvaateilta.

Pesänjakajan määrääminen ja hänen toimittamansa omaisuuden erottelu tehdään siinä järjestyksessä kuin perinnönjaosta on säädetty. Säännös viittaa perintökaaren (40/1965) 23 lukuun, josta ilmenevät perinnönjaon eri vaiheet ja pesänjakajan velvollisuudet.

Perintökaaren 23 luvun 9 §:stä käy ilmi, että pesänjakajan toimittama perinnönjako eli tässä tapauksessa omaisuuden erottelukirja on laadittava kirjalliseen muotoon, jonka allekirjoittaa pesänjakaja. Toisin kuin perinnönjakoa, sovintoerottelua ei voi moittia muotovirheen perusteella, sillä avopuolisoiden kesken sovitulta omaisuuden erottelulta ei edellytetä muotovaatimuksia.

Ehdotetun pykälän 2 momentti koskee pesänjakajan toimittaman omaisuuden erottelun moittimista. Omaisuuden erottelua moititaan kuten pesänjakoa perittä-

vän kuoleman jälkeen. Ehdotetussa 2 momentissa viitataan tältä osin perintökaaren 23 luvun 10 §:ään, jonka mukaan pesänjakoa on moitittava kanteella muita osakkaita eli tässä tapauksessa toista avopuolisoa tai kuolleen avopuolison perillisiä vastaan kuuden kuukauden kuluessa jaon toimittamisesta.

Omaisuuksien erottelu voidaan tehdä joko silloin, kun avopuolisot asuvat yhdessä tai avopuolisoiden jo muutettua erilleen.

4 luku. Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta

17 §. *Hyvityksen edellytykset.* Pykälässä säädetään edellytyksistä, joiden tulee täytyttyä, jotta avopuoliso olisi oikeutettu hyvitykseen yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta. 1 momentissa säädetään hyvityksen taustalla olevasta pääperiaatteesta. Yhteistalouteen panostaminen sinällään ei riitä oikeuttamaan hyvitykseen, vaan panoksen tulee olla sen kaltainen, että se johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella omaisuutta eroteltaessa ilman hyvitystä. Sellainen yhteistalouden hyväksi annettu panos, joka johtaa avoliiton päättyessä omaisuuden jakoon panosten mukaisessa suhteessa, ei oikeuta hyvitykseen.

Pykälän 2 momentissa luetellaan esimerkinomaisesti yhteistalouden hyväksi annettavia panosmuotoja. Yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan 1) työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi; 2) varojen käyttö yhteiseen talouteen; 3) varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen; tai 4) muu näihin verrattava toiminta. Panos voi yhtä hyvin olla niin työnä kuin taloudellisena sijoituksenakin annettu panostus yhteiseen tai toisen avopuolison talouteen. Omaan omaisuuteen sijoitettu työ tai varallisuus ei ole panos yhteisen talouden hyväksi.

Esimerkkinä yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta on taloustyö kotona toisen avopuolison kartuttaessa omaisuuttaan työelämässä. Jäämällä kotiin ja huolehtimalla kotitaloudesta sekä mahdollisista yhteisistä lapsista avopuoliso antaa toiselle avopuolisolle mahdollisuuden keskittyä työelämään ja kartuttaa omaisuuttaan. Yhteisenä kotina käytetty asunto voi tällöin myös olla työssä käyvän avopuolison nimissä. Jos avoliiton päättyessä kotona pitkään työskennellyt avopuoliso ei saisi hyvitystä panoksestaan yhteisen talouden hyväksi, kodin ulkopuolella työssä käynyt avopuoliso on voinut saada perusteetonta etua toisen avopuolison kustannuksella.

Muita esimerkkejä mahdollisista hyvitykseen oikeuttavista panoksista ovat merkittävä rakennus- ja korjaustyö tai vastaavan varallisuuden sijoittaminen toisen omistamaan rakennukseen tai muuhun omaisuuteen tai pitkäaikainen hoivatyö kotona toisen avopuolison hyväksi. Tavanmukaista yhteisestä omaisuudesta huolehtimista ei ole tarkoitettu hyvitykseen oikeuttavaksi panokseksi, ellei se ole ollut merkittävän yksipuolista ja pitkäkestoista.

Hyvityksen määrä perustuu kokonaisvaltaiseen harkintaan puolisoitten panoksesta yhteistalouteen. Hyvityksen määrän ei tarvitse perustua esimerkiksi tarkkoihin

euromääriin tai olemassa oleviin tositteisiin, vaan hyvitystä määrättäessä otetaan huomioon omaisuuden omistussuhteet, avoliiton aikainen panos yhteistalouteen, panoksen vaikutus omaisuuden säilymiseen ja karttumiseen sekä muut puolisoitten talouteen vaikuttavat seikat.

Oikeus hyvitykseen ei ole henkilökohtainen, vaan se siirtyy kuoleman jälkeen avopuolison perillisille. Hyvitysvaatimuksen voi vastaavasti tehdä myös avopuolison perillisille.

18 §. Hyvityksen vaatiminen. Koska avopuolisoiden panososuudet voivat vaihdella avoliiton kestäessä elämäntilanteiden mukaan, ehdotetaan 1 momentissa, että hyvitysvaatimusta ei olisi mahdollista esittää ennen omaisuuden erottelua. Ehdotetun 1 momentin lähtökohtana on, että hyvitysvaatimus tehdään omaisuuden erottelun yhteydessä ja että siitä on mahdollista sopia samalla kun sovitaan omaisuuden erottelusta. Hyvitysvaatimus voidaan kuitenkin tehdä myös omaisuuden erottelun jälkeen.

Omaisuuden erottelun yhteydessä avopuolisot tai avopuoliso ja perilliset voivat sopia kohtuulliseksi katsomastaan hyvityksestä. Jos sopimukseen ei päästä, he voivat joko nostaa erilliskanteen hyvitysvaateen käsittelemiseksi tai tehdä hyvitystä koskevan vaatimuksen omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle.

Jos omaisuuden erottelusta on muutoin sovittu, avopuoliso ei voi hakea pesänjakajaa pelkästään hyvitysvaatimuksen ratkaisemista varten. Toisaalta, jos avopuolisot ovat jo hakenneet pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelua varten, ei ole tarkoituksenmukaista, että hyvitysvaatimus käsiteltäisiin tuomioistuimessa erikseen, vaan ehdotetun 2 momentin mukaan pesänjakaja voi ratkaista tällöin myös hyvitysvaatimusta koskevan asian. Pesänjakajalle tehty vaatimus estää vaatimuksen tekemisen tuomioistuimelle. Toisaalta jos vaatimus on jo tehty tuomioistuimelle, ei pesänjakajalla sen jälkeen ole toimivaltaa ottaa vaatimusta tutkittavakseen. Avopuoliso tai kuolleen avopuolison perilliset voivat moittia pesänjakajan suorittamaa erottelua ja sen yhteydessä ratkaistua hyvitysvaatimusta siten kuin perintökaaren 23 luvun 10 §:ssä säädetään eli kuuden kuukauden kuluessa omaisuuden erottelusta.

19 §. Hyvitysvaatimuksen raukeaminen. Koska yhteistalouden hyväksi annettu panos voi olla luonteeltaan sellainen, että se perustuu avopuolisoiden yksityiselämään liittyviin seikkoihin, voi panosten selvittely osoittautua ajan myötä vaikeaksi. Esimerkkeinä tällaisista panoksista ovat koti- tai korjaustyöt ja töiden jakautuminen. Toisaalta ei ole pidetty kohtuullisena, että hyvitysvaatimuksen esittämisajankohta on sidottu vain omaisuuden erotteluhetkeen. Tämän vuoksi 19 §:n 1 momentissa ehdotetaan hyvitysvaatimuksen raukeamisajaksi kuutta kuukautta omaisuuden erottelusta. Raukeamisaika on sama kuin omaisuuden erottelun moiteaika.

Koska omaisuuden erottelulle ei ole annettu määräaikaa, omaisuuden erotteluun sidottu hyvitysvaatimuksen raukeamisaika voi periaatteessa jatkua loputtomiin, jos avopuolisot eivät erottele omaisuuttaan avoliiton päätyttyä. Varallisuussuhteiden

den ennakoitavuussyistä ehdotetaan 2 momentissa tämän vuoksi, että vaikka omaisuuden erottelua ei ole toimitettu, oikeus hyvitykseen raukeaa kolmen vuoden kuluessa avopuolison kuolemasta tai siitä, kun avopuolisot muuttivat pysyvästi erilleen. Kolmen vuoden raukeamisaika vastaa velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003) 4 §:n mukaista yleistä vanhentumisaikaa. Samaa kolmen vuoden vanhentumisaikaa sovelletaan pääsääntöisesti lain 7 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan perusteettoman edun palautukseen.

5 luku. Erinäiset säännökset ja voimaantulo

20 §. Perheasioiden sovittelu. Pykälässä säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta antaa tieto perheasioiden sovittelumahdollisuudesta samassa yhteydessä, kun yhteisen kodin käyttöoikeutta, irtaimiston käyttöoikeutta tai pesänjakajan määräämistä koskeva hakemus tulee vireille tuomioistuimessa. Säännös asettaa tuomioistuimille velvollisuuden tiedottaa sovittelumahdollisuudesta, mutta ei velvoita avopuolisoita osallistumaan sovitteluun.

21 §. Takaisinsaanti. Pykälä vastaa pääosin avioliittolain 104 §:n sisältöä, jonka mukaan puolisoiden välillä suoritettu ositus voidaan peräyttää, jos aviopuoliso on luovuttanut osituksessa puolisolleen tai tämän perillisille omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin hän olisi ollut velvollinen luovuttamaan.

Kuten avioliittolaissa, ehdotuksessa on lähdetty siitä, että omaisuuden erottelu tai hyvitys voidaan peräyttää vain, mikäli velallispuoliso on luovuttanut enemmän omaisuutta kuin mihin hän olisi ollut velvollinen. Omaisuuden erottelu tai hyvitys ei siis peräytyisi, jos velallispuoliso olisi luopunut vaatimasta itselleen hyvitystä antamastaan panoksesta toisen avopuolison tai hänen perillistensä hyväksi tai omaisuuden erottelussa luopunut vaatimasta itselleen sellaista omaisuutta, jonka omistussuhteet ovat epäselvät ja joka 15 §:n yhteisomistusolettaman mukaan olisi avopuolisoiden yhteistä omaisuutta.

Lisäksi edellytetään, että velallinen on luovuttanut omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin mihin hän olisi ollut velvollinen. Omaisuuden erottelun tai hyvityksen luonteen vuoksi ei ole järkevää, että vähäiset poikkeamat laissa säädetyistä erotteluperiaatteista voisivat johtaa takaisinsaantiin.

Omaisuuden erottelun ja hyvityksen peräytymisestä olisi säännökset takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin ehdotetussa uudessa 9 a §:ssä. Ehdotetut säännökset vastaavat osituksen peräytymistä koskevaa 9 §:ää.

Ehdotetun pykälän 2 momentissa säädetään avopuolison tai avopuolison perillisten suojasta velkojen takaisinsaantivaatimuksilta konkurssissa ja ulosotossa. Tällöin omaisuuden erottelukirja taikka hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja on jätettävä maistraattiin rekisteröitäväksi siten kuin ehdotetaan maistraattien eräistä henkilörekistereistä annettuun lakiin (57/2005) tehtävässä muutoksessa.

22 §. Voimaantulo- ja siirtymäsäännös

Ehdotetun lain esitetään tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

Lakia ei sovellettaisi sellaisiin henkilöihin, jotka ovat asuneet avoliitossa, mutta joiden välinen suhde ei enää lain voimaan tullessa täytä 3 §:ssä säädettyä avoliiton määritelmää.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

1.2 Laki perintökaaren 8 luvun muuttamisesta

1 §. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että voimassaolevaan lakiin sisältyvästä 21 vuoden ikärajaista luovutaan ja säännös muutetaan vastaamaan paremmin lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) säännöksiä, joiden mukaan lapsella on oikeus saada elatusta vanhemmiltaan, kunnes hän täyttää kahdeksantoista vuotta. Oikeutta elatukseen ei kuitenkaan ehdotuksen mukaan ole, jos lapsen elatus on turvattavissa hänen perintöosuudellaan.

Lapsen elatus kattaa, kuten lapsen elatuksesta annetun lain 1 §:ssä todetaan, lapsen aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä tästä aiheutuvat kustannukset. Elatusavustuksen määrää harkittaessa on otettava huomioon lapsen elatuksen tarve ja muut olosuhteet. Lapsen elatuksen tarvetta tulee arvioida käyttäen samoja kriteereitä kuin lapsen elatuksesta annetussa laissa. Muita huomioon otettavia olosuhteita ovat esimerkiksi lapsen toisen vanhemman mahdollisuus vastata elatuksesta ja jäämistön suuruus. Jos perittävällä on useampia elatusavustukseen oikeutettuja lapsia, on avustuksen määrää sovitettava 7 §:n nojalla sen mukaan kuin heidän tarpeisiinsa ja muutoin olosuhteisiin nähden on kohtuullista.

Pykälän 2 momentissa säädetään 18 vuoden jälkeistä aikaa varten annettavasta koulutusavustuksesta. Edellytyksenä on 1 momentin tavoin se, että lapsen tarvitsee koulutustaan varten varoja hänelle perintönä tulevan omaisuuden lisäksi.

Vaikka 1 momentissa tarkoitetun elatusavustuksen ikärajaa on alennettu, ei 18 ikävuoden jälkeen maksettavalle koulutusavustukselle ole asetettu yläikärajaa. Sitä voidaan siis antaa arvioidun opiskeluajan loppuun saakka, jos avustuksen antamisen edellytykset täyttyvät. Tämä on perusteltua ottaen huomioon koulutustarpeen kasvanut yhteiskunnallinen merkitys ja koulutussuuntien eripituiset opiskeluaajat. Vaikka avustukselle ei ole asetettu yläikärajaa, säännöksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole tukea esimerkiksi jatko- ja uudelleen kouluttautumista aikuisiällä. Viitteellisenä ikärajana koulutusavustukselle voidaan pitää 25 vuotta.

Säännöksessä on lueteltu avustuksen arvioinnissa erityisesti huomioon otettavia seikkoja mukaillen lapsen elatuksesta annetun lain 3 §:n 2 momenttia. Mainitussa

lainkohdassa luetellaan erityisesti huomioon otettavina seikkoina lapsen taipumukset, koulutuksen kesto aika, siitä aiheutuvien kustannusten määrä sekä lapsen mahdollisuudet koulutuksen päätyttyä itse vastata koulutuksestaan aiheutuneista kustannuksista.

Ehdotetussa 2 momentissa on mainittu erityisesti huomioon otettavina seikkoina lapsen taipumukset, koulutuksen kesto aika sekä siitä aiheutuvien kustannusten määrä, mutta lapsen mahdollisuudet itse vastata koulutuksestaan aiheutuneista kustannuksista on jätetty pois. Tämä on perusteltua siksi, että maksajana ei ole elossa oleva elatusvelvollinen, vaan avustus annetaan jäämistövarallisuudesta.

Luettelo ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Yhtenä lueteltujen edellytysten lisäksi huomioon otettavana seikkana voi olla esimerkiksi rintaperillisten yhdenmukainen kohtelu tilanteessa, jossa aiemmin kouluttautuneet lapset ovat kantaneet vastuun koulutuksestaan aiheutuneista kustannuksista itse.

Voimassaolevan lain 1 §:n 1 ja 2 momentteihin sisältyvät maksutapaa ja avustuksen ensisijaisuutta koskevat säännökset on siirretty ehdotetun lain 6 ja 6 a §:ään.

2 §. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että avustukseen oikeutettujen henkilöiden henkilöpiiriin lisätään avopuoliso ja poistetaan kihlakumppani. Avopuolisot eivät nykyisen perintökaaren 2 luvun mukaan peri ilman testamenttia, eivätkä heihin ulotu perintökaaren 3 luvun eloonjääneelle puolisolle kuuluvat suojamuodot, kuten oikeus pitää jäämistö jakamattomana hallinnassaan tai oikeus pitää jakamattomana hallinnassaan puolisojen yhteinen koti ja siihen kuuluva tavanmukainen asuntoirto.

Avopuoliso voi olla samankaltaisen tuen tarpeessa kuin aviopuoliso perittävän kuoleman jälkeen. Pykälään ehdotettavalla muutoksella avopuoliso ei rinnastuisi eloonjääneeseen puolisoon siten kuin perintökaaren 3 luvun 1 a §:ssä tarkoitetaan, mutta hänet rinnastetaan sellaiseen aviopuolisoon, jolla on perintökaaren 7 §:ssä tarkoitettu kanne vireillä avioeron saamiseksi tai avioliiton purkamiseksi.

Kihlakumppanit ehdotetaan poistettavaksi avustukseen oikeutettujen piiristä sillä perusteella, että 2 §:n avustussäännöksen tarkoituksena on ollut suojata eloonjääneen asuinkumppanin toimeentuloa ja asumista eikä avioliittolupausta sinällään. Kihlauksen oikeusvaikutukset on poistettu avioliittolaista jo vuoden 1987 lakiuudistuksen myötä (411/1987).

Lisäksi 1 momentissa on selkeytetty perittävän kuoleman syy-yhteyttä avustuksen tarpeeseen. Muutoksen tarkoituksena on korostaa sitä seikkaa, että puoliso- tai avopuolisoavustuksen antamisen tavoitteena ei ole korvata esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmän tarjoamaa toimeentuloturva, vaan avustuksen antamisen tavoitteena on pehmentää perittävän kuoleman aiheuttamaa elämänmuutosta taloudellisesti.

Pykälän 1 ja 2 momenttiin sisältyvät viittaukset avustuksen maksutapaan ja etusijajärjestykseen on siirretty ehdotettuun 6 ja 6 a §:ään.

Pykälän 2 momentti vastaa voimassaolevaa lakia.

Pykälän 3 momenttiin on lisätty puolisoavustuksen harkintaperusteet. Ehdotetun säännöksen mukaan avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat.

Toimeentuloturvan kohtuullisuutta harkittaessa tulee ottaa huomioon kaikki eloonjääneen puolison varallisuuteen vaikuttavat seikat, kuten esimerkiksi eläkkeet, sosiaalietuudet, vuokratulot tai metsän myynnistä saatavat tulot ansiotulojen ja muun varallisuuden lisäksi. Puolison tai avopuolison ikä on myös varteenotettava tekijä, kun harkitaan puolison tai avopuolison mahdollisuutta turvata oma toimeentulonsa. Ikääntyneen eloonjääneen kumppanin mahdollisuus työllistyä, hankkia muita lisätuloja tai saada lainaa oman asunnon ostoon ovat usein rajalliset. Puolison tai avopuolison tuloihin voi vaikuttaa myös lähestyvä eläköityminen. Vaikka puoliso- ja avopuolisoavustuksen lähtökohtaisena tarkoituksena on pehmentää puolison kuoleman aiheuttamia välittömiä taloudellisia vaikutuksia esimerkiksi antamalla määräaikainen käyttöoikeus puolisojen yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon, vähävaraisen ikääntyneen puolison tai avopuolison avustus voidaan antaa myös eliniäksi.

Varsinkin avopuolisoiden avustusta arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös avioliiton kesto avustusta harkittaessa. Lyhyt avioliitto ennen avopuolison kuolemaa ei todennäköisesti ole luonut sellaista taloudellista yhteisyyttä kumppaneiden välillä, minkä purkautumisesta aiheutuvia vaikutuksia avustussäännöksellä tarkoitetaan lievittää. Tilanne voi kuitenkin olla toinen esimerkiksi silloin, jos pariskunnalla on yhteisiä tai yhteisesti hankittuja lapsia. Viime kädessä avustuksen kohtuullisuus tulee ratkaista kokonaisarvioinnin perusteella.

Pykälän 4 momentissa tarkennetaan, mitä tässä ja 8 §:ssä tarkoitetaan avopuolisoilla. Momentissa on viittaus yhteistalouden purkamisesta avioliiton päättyessä annettavaan lakiin (/20), jossa avopuolisot määritellään sellaisen parisuhteen osapuoliksi, jotka asuvat yhdessä ja jonka osapuolilla on osittain tai kokonaan yhteinen talous. Avopuolisoksi ei katsota sellaista henkilöä, joka on avioliitossa.

5 §. Pykälän 1 ja 2 momentit ehdotetaan säilytettäväksi ennallaan. Pykälän 3 momentin viimeinen lause on poistettu, koska hyvityksen saajan ja muiden perillisten etusijajärjestyksestä säädetään 6 a §:ssä.

6 §. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä säädetään vain avustusten ja työhyvityksen maksutavasta. Avustusten ja työhyvityksen suhdetta testamenttiin, lesken asumisoikeuteen ja täyttämättömiin lahjanlupauksiin koskevat säännökset ehdotetaan siirrettäväksi uuteen 6 a §:ään ja uuteen 6 b §:ään. Ehdotetussa uudessa 6 §:ssä yhdenmukaistetaan kaikkien 8 luvussa määriteltyjen avustusten ja työhyvitysten maksutapa siten, että ne voidaan antaa vain kertakaikkisena määränä. Esimerkiksi vaikka 1 §:ssä tarkoitettu lapsen elatus- ja koulutusavustus on

määritelty eri perustein ennen 18 ikävuotta ja sen jälkeen, annetaan avustus silti yhtenä suorituksena perinnönjaon yhteydessä.

Avustuksen tai hyvityksen suoritusmuotoluetteloon ehdotetaan lisättäväksi rahan tai muun omaisuuden lisäksi käyttöoikeus omaisuuteen. Vaikka tämä suoritusmuoto on jo nykyisinkin ollut käytettävissä, sen lisääminen luetteloon on katsottu tarpeelliseksi selkeyttämissyistä. Määräaikainen käyttöoikeus omaisuuteen voi olla käyttökelpoinen avustusmuoto esimerkiksi silloin, kun perittävän omaisuuteen sisältyy asunto lapsen koulutuspaikkakunnalla, mutta ei pidetä kohtuullisena antaa hänelle avustuksena täyttä omistusoikeutta asuntoon.

Toinen tilanne, jossa käyttöoikeus omaisuuteen voi olla hyvä ratkaisu, on avopuolisolle annettava avustus. Nuori avopuoliso, joka kykenee turvaamaan toimeentulonsa äkillisestä elämänmuutoksesta toivuttuaan, voi tarvita esimerkiksi vain määräaikaista käyttöoikeutta asuntoon järjestelläkseen elämänsä uudelleen. Esimerkiksi silloin, jos pitkäaikainen avopuoliso on hyvin iäkäs, käyttöoikeus asuntoon tai muuhun omaisuuteen voidaan antaa eliniäksi. Käyttöoikeuden pituus on harkittava tapauskohtaisesti. Aviopuolisoiden tilanteessa asunnon käyttöoikeuden antaminen perintökaaren 8 luvun mukaisena avustuksena tulee harvoin kyseeseen, sillä leskeä suojaavat perintökaaren 3 luvun säännökset ja erityisesti 1 a §:n 2 momentin lesken oikeus käyttää puolisojen yhteistä asuntoa ja asumisirtaimistoa.

6 a §. Ehdotettu 6 a § sisältää avustusten ja työhyvityksen etusijasäännökset. Pykälän 1 momentissa säädetään, että 1 ja 2 §:ssä tarkoitetut avustukset sekä 5 §:ssä tarkoitettu hyvitys on suoritettava jäämistön varoista velkojen jälkeen (jäämistön säästö) ennen perintöä ja testamenttia. Kohtuus- ja tarveharkintaiset avustukset vähentävät siis etenkin perillisten perintöosia, mutta myös testamentin saajien osuuksia, ellei pesässä ole riittävästi varoja turvaamaan sekä 8 luvun mukaiset avustukset että testamentin saajalle testamentissa osoitettu omaisuus.

Pykälän 2 momentti antaa lesken perintökaaren 3 luvun 1 a §:n 2 momentissa säädetylle oikeudelle pitää puolisojen yhteistä asuntoa ja siihen liittyvää asumisirtaimistoa jakamattomana hallussaan pääsääntöisen etusijan kaikkiin avustuksiin ja hyvitykseen nähden. Säännös on siirretty 6 §:n 2 momentista. Siirron lisäksi säännökseen ehdotetaan muutosta, jonka mukaan lesken asumisoikeus voi erityisen painavista syistä väistyä 1 §:n elatus- ja koulutusavustuksen tai 5 §:n työhyvityksen edessä.

Esimerkkinä väistymistilanteesta erityisen painavista syistä voi olla koulutusavustusta tarvitsevan opiskelevan nuoren ja perittävän aviopuolison tarpeiden yhteensovittaminen, jotka voitaisiin molemmat tyydyttää kaventamalla lesken asumisoikeutta ja myöntämällä lapselle rinnakkainen käyttöoikeus samaan asuntoon lapsen koulutuksen ajaksi.

Pykälän 3 momentti nostaa aiemmin 1 §:ssä säädetyn toimeentulokyvyttömän rintaperillisen etusijaoikeuden soveltuvaksi lähtökohtaisesti kaikkiin avustus- ja hyvitysmuotoihin. Avustus ja hyvitys saavat siis vain erityisen painavista syistä

vähentää sellaisen rintaperillisen perintöosaa, joka ei sairauden tai muun sellaisen syyn vuoksi kykene itse elättämään itseään ja joka tarvitsee perinnön kohtuullisen toimeentulonsa turvaamiseksi tai elatusvelvollisuutensa täyttämiseksi.

Pykälän 4 momentti säättää avustusten ja hyvityksen etusijasta lakiosiin. Rintaperillisellä on oikeus saada lakiosansa 2 §:ssa tarkoitetun puolisoavustuksen ja 5 §:ssa tarkoitetun työhyvityksen estämättä, jos siihen on painavia syitä. Luvun 1 §:n lapsen elatus- ja koulutusavustus voi nykyisinkin voimassa olevan lainsäädännön mukaan loukata rintaperillisen lakiosaa, mutta etusijan antaminen puolisoavustukselle ja työhyvitykselle lakiosien ohi, ellei painavia syitä lakiosan säilyttämiselle ole, on muutos vallitsevaan oikeustilaan.

Perusteena ehdotetulle säännökselle on, että tyyppillisesti lakiosaan oikeutettu rintaperillinen on nykyisin keski-ikässä ja hän on jo luonut oman elämänsä taloudelliset puitteet. Rintaperillisten lakiosasuojalle ei näin ollen ole samanlaista sosiaalista tarvetta kuin aiemmin. Koska perintökaaren 8 luvun lähtökohtana on ollut tarveperusteisuus eikä tasajaon periaate, eikä lakiosasuojalle nykyisissä tyyppitapauksissa ole sosiaalista perustetta, on säännösehdotus muotoiltu siten, että muun kuin toimeentulokyvyttömän rintaperillisen lakiosasuojaa väistyy myös puolison tai avopuolison avustuksen tai perillisen työhyvityksen edessä, ellei painavia syitä sen säilyttämiseksi ole.

Uusperheiden yleistymisen vuoksi avustuksen saajien elämäntilanne ja ikä voivat poiketa toisistaan merkittävästi. Perittävän kuollessa perheiden välille voi syntyä jännitteitä, jos esimerkiksi rintaperillisten kesken tasajaon periaatteesta poiketaan merkittävästi ja etenkin, jos uuden perheen elatus- ja koulutusavustukseen oikeutettujen lisäksi myös uuden perheen leski on vähentämässä aikaisemman perheen lasten lakiosasuojaa. Tätä taustaa vasten painavina syinä lakiosan säilyttämiselle voi pitää esimerkiksi rintaperillisten tasavertaisuutta tilanteessa, jossa rintaperillisten tarve- ja ikäero ei ole merkittävä, mutta jossa avustusten täysimääräinen myöntäminen tarkoittaisi rintaperillisten asettamista kohtuuttoman epätasa-arvoiseen asemaan.

6 b §. Ehdotettu uusi 6 b § sisältää testamenttia ja lahjanlupausta koskevat säännökset nykyisestä 6 §:stä. Testamentti on nykyisen 6 §:n 1 momentin mukaan tehoton siltä osin kuin se loukkaa oikeutta saada 1 ja 2 §:n mukaista avustusta tai hyvitystä. Uuden 6 b §:n 1 momentin sisältöä on selkeytetty siten, että myös hyvityksen yhteyteen on lisätty pykäläviittaus.

8 §. Pykälää on muutettu ottamaan huomioon 2 §:n puolisoavustukseen lisätty avopuoliso. Koska avopuolisoiden välillä ei suoriteta avoliiton päättyessä ositus vaan omaisuuden erottelu, on maininta tästä lisätty avustuksen vaatimisen ajankohtaa koskevaan säännökseen. Esimerkkinä tilanteesta, jossa perinnönjakoa ei ole toimitettava, on tilanne, jossa perillisiä on vain yksi.

Voimaantulosäännös. Laki perintökaaren muuttamisesta ehdotetaan tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä lukien, kun se on hyväksytty ja

vahvistettu. Jos perittävä on kuollut ennen lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

1.3 Laki perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta

11 §. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että nykyisen lain 1 momentissa mainitussa ensimmäisessä veroluokassa tehty viittaus kihlakumppaniin perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun avustuksen saajana muutetaan avopuolisoksi. Avopuolisolla tarkoitetaan tässä pykälässä henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut tämän kanssa yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/20) tarkoitetussa avoliitossa. Muutos liittyy välittömästi perintökaaren 8 luvun 2 §:ään ehdotettuun muutokseen, jossa poistetaan kihlakumppani ja lisätään avopuoliso mahdollisen avustuksen saajaksi.

Voimaantulosäännös. Ehdotetun voimaantulosäännöksen mukaan jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Lakiin ehdotettu voimaantulosäännös vastaa perintökaaren 8 luvun muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöstä. Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan samanaikaisesti.

1.4 Laki oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta

11 a §. Ehdotetussa pykälässä säädetään yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/) tarkoitettujen oikeussuojakeinojen oikeuspaikasta. Yhteiselämän lopettamista, hyvitystä tai omaisuuden erottelua koskeva asia tutkitaan siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla avopuolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. Säännös ilmentää samaa oikeuspaikan valintaa koskevaa periaatetta kuin avioliittolakiin (234/1929) perustuvien kanteiden oikeuspaikasta säädetty 11 §.

Jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen, on kyse jäämistöä tai kuolinpesää koskevasta asiasta, jonka oikeuspaikkasäännöistä säädetään 17 §:ssä. Pykälään on tehty tästä nimenomainen viittaus.

17 §. Pykälään ehdotetaan uutta 4 kohtaa, jossa säädetään oikeuspaikasta silloin, kun yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/) tarkoitettua yhteiselämän lopettamista, hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun moitetta koskeva kanne pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen. Nykyisen 17 §:n 4-6 kohdat siirtyvät vastaavasti kohdiksi 5-7.

Voimaantulosäännös. Ehdotetun voimaantulosäännöksen mukaan lakiin tehtäviä muutoksia ei sovelleta, jos yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa tarkoitettu avoliitto on päättynyt ennen ehdotettavan lainmuutoksen voimaantuloa. Lakiin ehdotettu voimaantulosäännös vastaa ehdotetun yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain voimaantulosäännöstä. Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan samanaikaisesti.

1.5 Laki asunto-osakeyhtiölain muuttamisesta

55 §. Isännöitsijäntodistus. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 13 kohta, jolla mahdollistetaan yhteisen kodin käyttöoikeutta koskevan hakemuksen vireilletulon merkitseminen asunto-osakeyhtiön isännöitsijäntodistukseen. Tällöin yhteistä kotia koskeva vallintarajoitus tulee julkiseksi myös sivullisille. Lisäyksen johdosta nykyinen 13 kohta siirtyisi kohdaksi 14.

Voimaantulosäännös. Ehdotetun voimaantulosäännöksen mukaan lakiin tehtäviä muutoksia ei sovelleta, jos yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annettussa laissa tarkoitettu avoliitto on päättynyt ennen ehdotettavan lainmuutoksen voimaantuloa. Lakiin ehdotettu voimaantulosäännös vastaa ehdotetun yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain voimaantulosäännöstä. Lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan samanaikaisesti.

1.6 Laki takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta

9 a §. Omaisuuden erottelun tai hyvityksen peräytyminen. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 9 a §, jossa säädetään omaisuuden erottelun tai hyvityksen peräytymisestä niissä tapauksissa, jossa velkoja katsoo etunsa kärsineen konkurssissa tai ulosotossa velallisen omaisuuden erottelun tai hyvityksen yhteydessä luovuttaman omaisuuden vuoksi. Muutos liittyy yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain 21 §:ään, jonka mukaan omaisuuden erottelu tai hyvitys voidaan peräyttää konkurssipesään siten kuin takaisinsaannista konkurssipesään annetussa laissa säädetään.

Saadakseen suojaa avopuolison velkojilta omaisuuden erottelussa tai hyvityksessä, omaisuuden saajan tulee antaa maistraatille omaisuuden erottelukirja tai hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja ehdotetun 9 a §:n mukaisten määräaikojen kuluessa. Pykälässä asetetut määräajat vastaavat lahjan ja lahjanluontoisen sopimuksen sekä avioliittolain (234/1929) mukaisen osituksen peräytymismääräaikoja, joita vastaavat säännökset ovat takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 6 ja 9 §:ssä.

Takaisinsaantiaika lasketaan siitä ajankohdasta, kun omaisuuden erottelukirja taikka hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja on annettu rekisteröitäväksi maistraatille. Tästä lähtökohdasta säädetään ehdotetun pykälän 1 kohdassa. Asiakirjan rekisteröitäväksi jättämisestä maistraatissa alkaa takaisinsaantia koskevien pykälän 2 ja 3 kohdissa määriteltyjen määräaikojen laskeminen.

Ehdotetun 2 kohdan mukaan omaisuuden erottelu tai hyvitys peräytyy, jos omaisuuden erottelukirjaa taikka hyvitystä koskevaa asiakirjaa tai muuta asiakirjaa ei ollut annettu maistraattiin myöhemmin kuin vuosi ennen takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 2 §:ssä määriteltyä määräpäivää. Lain 2 §:ssä määritellyllä määräpäivällä tarkoitetaan lähtökohtaisesti sitä päivää, jona konkurssihakemus tehtiin tuomioistuimelle.

Ehdotetun 3 kohdan mukaan omaisuuden erottelu tai hyvitys peräytyy lisäksi, jos omaisuuden erottelukirjaa taikka hyvitystä koskevaa asiakirjaa tai muuta asiakirjaa ei ollut annettu maistraattiin myöhemmin kuin kolme vuotta ennen määräpäivää, ellei näytetä, ettei velallinen omaisuuden erottelua toimitettaessa tai hyvitystä koskevaa oikeustointia tehtäessä ollut ylivelkainen eikä omaisuuden erottelun tai hyvitystä koskevan oikeustoimen vuoksi tullut ylivelkaiseksi.

Voimaantulosäännös. Ehdotetun voimaantulosäännöksen mukaan lakiin tehtäviä muutoksia ei sovelleta, jos yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annettussa laissa tarkoitettu avoliitto on päättynyt ennen ehdotettavan lainmuutoksen voimaantuloa. Lakiin ehdotettu voimaantulosäännös vastaa ehdotetun yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain voimaantulosäännöstä. Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan samanaikaisesti.

1.7 Laki maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 a luku, jossa säädetään avoliittoasiakirjojen rekisteristä. Lukuun sijoitettavat uudet säännökset noudattavat soveltuvin osin avioehtoasioiden rekisteriä koskevien säännöksiä periaatteita.

6 a §. *Avoliittoasiakirjojen rekisterin käyttötarkoitus.* Ehdotetussa uudessa 6 a §:ssä säädetään avoliittoasiakirjojen rekisterin käyttötarkoituksesta. Ehdotuksen mukaan avoliittoasiakirjojen rekisteriin talletetaan tietoja yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain 21 §:ssä tarkoitetuista asiakirjoista, joita ovat omaisuuden erottelukirja ja hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja. Rekisterin käyttötarkoituksena on kyseisten asiakirjojen rekisteröitäväksi jättämiseen liittyvien oikeusvaikutusten voimaan saattaminen sekä tietojen saattaminen julkisiksi.

6 b §. *Avoliittoasiakirjojen rekisteriin talletettavat tiedot.* Ehdotetussa uudessa 6 b §:ssä säädetään avoliittoasiakirjojen rekisteriin talletettavista tiedoista. Rekisteriin talletetaan säädöksen mukaan avopuolisoiden nimet ja henkilötunnukset tai henkilötunnuksen puuttuessa syntymäaika, avopuolisoiden kotikunnat tai asuinvaltiot, asiakirjan laji ja päiväys, ilmoituksen vastaanottamispäivä sekä maistraatin nimi, asiakirjan rekisteröintipäivä ja asian tunnistetiedot. Lisäksi rekisteriin talletetaan väestötietojärjestelmästä saatava tieto avopuolison mahdollisesta nimenmuutoksesta.

Koska avoliiton alkamiselta ei edellytetä rekisteröintiä, ei rekisteröitävien asioiden luetteloon ole lisätty avoliiton alkamis- tai päättymispäivää tai avoliiton päättymisen päättymisperustetta kuten avioehtoasioiden rekisterissä.

6 c §. *Avoliittoasiakirjan rekisteröinnin edellytykset.* Ehdotetussa uudessa 6 c §:ssä säädetään avoliittoasiakirjan rekisteröinnin edellytyksistä. Ilmoitus tulee tehdä maistraatille kirjallisesti ja ilmoitukseen tulee liittää ilmoituksessa tarkoitet-

tu asiakirja alkuperäisenä. Ilmoituksen voi tehdä joko avopuoliso tai kuolleen avopuolison perilliset.

Voimaantulosäännös. Ehdotetun voimaantulosäännöksen mukaan lakiin tehtäviä muutoksia ei sovelleta, jos yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annettussa laissa tarkoitettu avoliitto on päätynyt ennen ehdotettavan lainmuutoksen voimaantuloa. Lakiin ehdotettu voimaantulosäännös vastaa ehdotetun yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain voimaantulosäännöstä. Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan samanaikaisesti.

1.8 Laki holhoustoimesta annetun lain muuttamisesta

34 §. Pykälän 1 momentin 9 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi siten, että edunvalvojalla ei olisi ilman holhousviranomaisen lupaa oikeutta tehdä sopimusta omaisuuden erottelusta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa. Nykyinen säännös on samansisältöinen, mutta kattaa vain omaisuuden osituksen tai perinnönjaon. Muutettua säännöstä sovellettaisiin tilanteissa, joissa omaisuuden erottelussa avoliiton päättymisen jälkeen joko toinen avopuolisoista tai avopuolison perillinen tarvitsee edunvalvojaa alaikäisyytensä vuoksi tai muutoin. Edunvalvojan määräämisen edellytyksistä säädetään holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 7-13 §:ssä.

Omaisuuden erottelu voidaan toimittaa myös aviopuolisoiden välillä avioliittolain 85 §:n 2 momentin mukaan silloin, jos kummallakaan puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. Tältä osin lainmuutos selkeyttäisi vallitsevaa tulkintaa, jonka mukaan viittaus ositukseen kattaa myös aviopuolisoiden välisen omaisuuden erottelun.

Voimaantulosäännös. Ehdotetun voimaantulosäännöksen mukaan lakiin tehtävää muutosta ei sovelleta avopuolisoiden omaisuuden erotteluun, jos omaisuuden erottelu on toimitettu sellaisen yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 2 §:ssä tarkoitettua avoliiton jälkeen, joka on päätynyt ennen tämän lain voimaantuloa. Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan samanaikaisesti.

2 Voimaantulo

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu. Ehdotettu siirtymäaika on tarpeen, jotta lainsäädännön edellyttämät tekniset muutokset maistraattien henkilörekistereihin ehditään tehdä ennen lain voimaantuloa.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Ehdotetulla lailla yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä on merkitystä perustuslaissa turvatun omaisuuden suojan ja julkisen vallan asunnon turvaamis-

velvollisuuden kannalta. Ehdotetulla lainsäädännöllä rajoitetaan yhteisenä kotina käytetyn asunnon ja lain 5 §:ssä määritellyn irtaimiston omistajan vapautta käyttää ja luovuttaa omaisuuttaan tilanteessa, jossa toinen avopuoliso hakee yhteisen kodin tai irtaimiston käyttöoikeutta itselleen. Ehdotetuilla säännöksillä rajoitetaan myös avopuolisoiden sopimusvapautta siten, että edellä kuvatun omaisuuden käyttöoikeudesta tai yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvitysoikeudesta ei voida sitovasti sopia ennen omaisuuden erottelua. Säännösten ehdotetaan soveltuvan avoliittoihin, jotka eivät ole päättäneet ennen lain voimaantuloa. Ehdotuksella on siten taannehtiva vaikutus niihin avoliittoihin, jotka ovat alkaneet ennen lain voimaantuloa.

Perustuslain 15 §:n 1 momentin nojalla jokaisen omaisuus on turvattu. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan mukaan jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan paitsi julkisen edun nimissä ja laissa määrättyjen ehtojen sekä kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti.

Perustuslain 19 §:n 4 momentissa asetetaan julkiselle vallalle tehtäväksi edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Säännös ei siten turvaa tätä oikeutta yksilöllisenä oikeutena.

Perusoikeuksia koskevat säännökset uudistettiin vuonna 1995 ja siirrettiin asiallisia muutoksia tekemättä hallitusmuodosta perustuslakiin. Perusoikeusuudistuksen esitöiden (HE 309/1993 vp ja PeVM 25/1994 vp) mukaan perusoikeuksia voidaan rajoittaa lailla, jos rajoitus ilmaistaan tarkasti ja täsmällisesti laissa ja rajoituksen tavoitteet ovat hyväksyttäviä. Rajoituksen tulee myös olla suhteellisuusvaatimuksen mukainen ja oikeusturvajärjestelyistä tulee huolehtia.

Yhteiselämän lopettamishakemus ja sen perusteella tehty tuomioistuimen päätös rajoittaa yhteisenä kotina käytetyn asunnon tai asuntoirtaimiston, avopuolison työvälineen tai avopuolison tai lasten henkilökohtaista käyttöä varten tarkoitetun muun irtaimen omaisuuden omistajan käyttöä ja luovutusta. Rajoitukset astuvat voimaan omaisuuden vallintarajoituksina siitä hetkestä, kun henkilö saa tiedon yhteiselämän lopettamisesta koskevasta hakemuksesta, ja kestävät siihen saakka, kunnes avopuolisoiden omaisuus on eroteltu tai kun tuomioistuimen antama päätös raukeaa. Säännöksillä on tarkoitettu suojata asuntoa enemmän tarvitsevan avopuolison ja avopuolisoiden lasten väliaikaista asumista avoliiton päättyessä tai avopuolison kuoltua.

Yhteiselämän lopettamispäätöksen edellytykset on määritelty laissa erikseen sen mukaan, omistaako avopuoliso yhteisen kodin tai irtaimiston yksin vai yhdessä toisen avopuolison kanssa. Käyttöoikeuden määrittäminen yhteiseen kotiin tai irtaimistoon avopuolisolle, joka ei osaksikaan omista mainittua omaisuutta, on rajattu merkittävästi suppeammaksi kuin yhteisomistustilanteissa. Tuomioistuin voi tällöin vain erittäin painavista syistä rajoittaa omistajan käyttöoikeutta omaisuuteensa. Tällaisena syynä mainitaan laissa erityisesti tarve turvata avopuolisoiden yhteisten lasten asumisolot ja niiden pysyvyys. Avoliiton päättyessä eroon käyttö-

oikeus voidaan määrätä vain tarkoin määritellyksi määräajaksi. Omaisuuden omistaja voi lisäksi vaatia käyttöoikeudesta maksettavaksi kohtuullista korvausta koko käyttöoikeuden ajalta.

Ehdotetut yhteiselämän lopettamissäännökset ovat merkittävästi rajoitetummat kuin vastaavat avioliittolain säännökset. Tämä on katsottu tarkoituksenmukaiseksi, koska avoliitto ei perustu osapuolten nimenomaiseen tahdonilmaisuun vaan muodostuu tosiasiallisten olosuhteiden perusteella. Ehdotetuissa säännöksissä on suhteutettu perustuslaissa turvatut omaisuuden suoja ja oikeus asuntoon perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten vaatimalla tavalla. Erityistä huomiota on kiinnitetty osapuolten oikeusturvaa koskeviin säännöksiin. Yhteiselämän lopettamista koskeva asia käsitellään aina tuomioistuimessa, eikä edes väliaikaista määrystä voida antaa vastapuolta kuulematta.

Osapuolten sopimusvapauden rajoittamisen tavoitteena on ollut, että avopuoliso ei voisi etukäteen luovuttaa hänelle kuuluvia oikeuksia ennen kuin hän pystyy arvioimaan tilanteen kokonaisvaltaisesti eli omaisuuden erottelun yhteydessä. Tällä on merkittävä vaikutus erityisesti avopuolison asumisen kannalta, mutta myös silloin, kun yhteistalouteen annetut panokset ovat olleet merkittävän epäsuhtaiset. Koska ehdotetuilla säännöksillä avopuolisoiden sopimusvapauden rajoittamiseksi on pikemminkin viivästyttävä kuin asiallisesti kaventava vaikutus, ei rajoituksella puututa omaisuuden suojaan perusoikeusjärjestelmän kannalta ongelmallisella tavalla.

Yhteistalouden hyväksi annettuja panoksia koskevilla säännöksillä lähinnä kirjaataan lakiin nykyinen oikeuskäytäntö, joka koskee perusteettoman edun palautusta avopuolisoiden välillä. Ehdotus ei tästä syystä ole ongelmallinen omaisuuden suojan kannalta, vaikka ehdotetulla lainsäädännöllä onkin osittain taannehtiva vaikutus.

Mainituista syistä katsotaan, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan yhteistalouden purkamiseen avoliiton päättyessä.

2 §

Tahdonvaltaisuus

Avopuolisot voivat sopia varallisuussuhteistaan avoliiton päättymisen varalta. Avopuoliso ei kuitenkaan voi pätevästi luopua tässä laissa säädetyistä vähimmäisoikeuksistaan ennen 3 luvussa tarkoitettua omaisuuden erottelua.

3 §

Avoliiton määritelmä

Avoliitolla tarkoitetaan tässä laissa parisuhdetta, jonka osapuolet (avopuolisot) asuvat yhdessä ja jonka osapuolilla on osittain tai kokonaan yhteinen talous. Avoliitoksi ei kuitenkaan katsota parisuhdetta, jonka osapuoli on avioliitossa.

2 luku

Yhteiselämän lopettaminen

4 §

Yhteisen kodin käyttöoikeus

Tuomioistuin voi avopuolison hakemuksesta päättää, että toinen avopuolisoista saa jäädä asumaan yhteiseen kotiin ja velvoittaa toisen avopuolison muuttamaan yhteisestä kodista.

Jos avopuolisot omistavat yhteisen kodin yhdessä, tuomioistuimen on tehtävä 1 momentissa tarkoitettu päätös sen avopuolison hyväksi, joka tarvitsee asuntoa enemmän.

Jos toinen avopuolisoista omistaa yhteisen kodin yksin, tuomioistuin voi vain erittäin painavista syistä päättää, että se avopuoliso, joka ei omista yhteistä kotia, saa jäädä asumaan yhteiseen kotiin. Tällaisena syynä voidaan pitää erityisesti tarvetta turvata avopuolisoiden yhteisten lasten asumisolot ja niiden pysyvyys.

5 §

Irtaimiston käyttöoikeus

Tuomioistuin voi avopuolison hakemuksesta oikeuttaa avopuolison käyttämään sel-

laista avopuolisoiden yhteistä tai toiselle avopuolisolle kuuluvaa irtainta omaisuutta, joka kuuluu avopuolisoiden yhteisesti käytettäväksi tarkoitettuun asuntoirtaimistoon taikka on avopuolison työväline tai tarkoitettu avopuolison tai lasten henkilökohtaista käyttöä varten.

Jos avopuolisot omistavat irtaimen omaisuuden yhdessä, tuomioistuimen on tehtävä 1 momentissa tarkoitettu päätös sen avopuolison hyväksi, joka tarvitsee kyseistä omaisuutta enemmän.

Jos toinen avopuolisista omistaa irtaimen omaisuuden yksin, tuomioistuin voi vain erittäin painavista syistä päättää, että se avopuoliso, joka ei omista kyseistä omaisuutta, saa käyttää sitä. Asuntoirtaimiston ja lasten henkilökohtaista käyttöä varten tarkoitettua omaisuuden osalta tällaisena syynä voidaan pitää erityisesti omaisuuden säilymistä yhteisessä kodissa, jos toiselle avopuolisolle annetaan käyttöoikeus yhteiseen kotiin avopuolisoiden yhteisten lasten asumisolojen turvaamiseksi.

6 §

Sivullisen kanssa tehty sopimus

Kun avopuoliso on saanut tiedon yhteiselämän lopettamista koskevasta hakemuksesta, sovelletaan hakemuksessa tarkoitettuun avopuolison omaisuuteen avioliittolain (234/1929) 38 ja 39 §:ssä tarkoitettuja vallintarajoituksia, kunnes tuomioistuin on antanut asiassa päätöksen.

Sopimus, jonka omistaja tekee toisen avopuolison käytettäväksi 4 tai 5 §:n nojalla annetusta omaisuudesta, ei rajoita avopuolison käyttöoikeutta.

7 §

Väliaikainen määräys

Tuomioistuin voi antaa 4 ja 5 §:ssä tarkoitettussa asiassa väliaikaisen määräyksen. Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiasta päätöksen, jollei määräystä tätä ennen peruuteta tai muuteta.

8 §

Päätöksen täytäntöönpano

Yhteiselämän lopettamista koskeva päätös voidaan panna heti täytäntöön, vaikka se ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty.

9 §

Päätöksen voimassaolo

Yhteiselämän lopettamista koskeva päätös on voimassa tuomioistuimen määräämän määräajan, joka voi olla enintään kuusi kuukautta. Erityisistä syistä määräaika voidaan kerran jatkaa avopuolison hakemuksesta enintään kuudella kuukaudella.

Avopuolison vaatimuksesta päätöstä voidaan muuttaa tai se voidaan peruuttaa tuomioistuimen uudella päätöksellä, jos olosuhteet ovat päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet.

Päätös ja velvoitus, jota 4 ja 5 §:ssä tarkoitetaan, raukeavat kuitenkin viimeistään, kun avopuolisoiden välillä on toimitettu omaisuuden erottelu ja se on saanut lainvoiman.

10 §

Korvauksen suorittaminen

Avopuolisolla, jonka kokonaan tai osittain omistamaa omaisuutta toinen avopuoliso on oikeutettu käyttämään, on oikeus saada kohtuullinen korvaus omaisuutensa käyttämisestä. Erityisestä syystä voidaan kuitenkin määrätä, ettei korvausta ole suoritettava.

Tuomioistuimen on yhteiselämän lopettamispäätöstä tehdessään vaadittaessa ratkaistava kysymys oikeudesta 1 momentissa tarkoitettuun korvaukseen. Korvaus suoritetaan kuukausittain etukäteen käyttöoikeuden määräaika vastavalta ajalta, jollei toisin ole sovitettu tai määrätty.

Jos korvauskysymystä ei ole ratkaistu yhteiselämän lopettamista koskevan hakemuksen käsittelyn yhteydessä, voi korvausvaatimuksen esittää omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle tai korvausta voi vaatia erikseen kanteella.

11 §

Oikeudenkäynti

Yhteiselämän lopettamista koskevan asian käsittelystä ja sen yhteydessä esitettävistä vaatimuksista on soveltuvin osin voimassa, mitä avioliittolain 28, 31 ja 32 §:ssä säädetään.

12 §

Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeus avopuolison kuoltua

Avopuoliso voi hakea 4 ja 5 §:ssä tarkoitettua käyttöoikeutta yhteiseen kotiin ja irtaimistoon myös toisen avopuolison kuoltua. Käyttöoikeuden myöntämistä harkittaessa on tällöin 4 §:n 2 ja 3 momentissa ja 5 §:n 2 ja 3 momentissa mainittujen perusteiden sijasta otettava huomioon perintökaaren (40/1965) 8 luvun 2 §:n 3 momentissa mainitut seikat.

Edellä 1 momentin nojalla tehty päätös on voimassa toistaiseksi. Avopuolison tai kuolleen avopuolison perillisten vaatimuksesta päätöstä voidaan muuttaa tai se voidaan peruuttaa tuomioistuimen uudella päätöksellä, jos olosuhteet ovat päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet.

Edellä 1 momentin perusteella tehty päätös raukeaa, kun avopuolison ja kuolleen avopuolison perillisten välillä on toimitettu omaisuuden erottelu ja se on saanut lainvoiman, kuitenkin viimeistään vuoden kuluttua perunkirjoituksen toimittamisesta kuolleen avopuolison jälkeen.

Lisäksi sovelletaan, mitä 6—8 ja 10 §:ssä säädetään.

3 luku

Omaisuuden erottelu

13 §

Omaisuuden erottelu

Jos avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen sitä vaatii, suoritetaan avopuolisoiden omaisuuden erottelu.

14 §

Avopuolisoiden omaisuus

Omaisuuden erottelussa kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa. Jos avopuolisilla on yhteistä omaisuutta, yhteisomistussuhde on vaadittaessa purettava.

15 §

Yhteisomistusolettama

Jos omaisuutta eroteltaessa avopuolisoiden välisestä sopimuksesta tai olosuhteista muutoin ei käy selville eikä voida näyttää, kumman avopuolison omaisuuteen jokin irtain esine kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta, avopuolisoiden katsotaan saaneen sen yhteisesti yhtäläisin oikeuksin.

16 §

Omaisuuden erottelun toimittaminen

Omaisuuden erottelusta voidaan sopia. Avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen voi myös hakea pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelua varten. Pesänjakajan määrääminen ja pesänjakajan toimittama omaisuuden erottelu tehdään siinä järjestyksessä kuin perinnönjaosta on säädetty.

Avopuoliso tai kuolleen avopuolison perilliset voivat moittia pesänjakajan toimittamaa omaisuuden erottelua siten kuin perintökaaren 23 luvun 10 §:ssä säädetään.

4 luku

Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta

17 §

Hyvityksen edellytykset

Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan

panoksella auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään omaisuuttaan siten, että yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella.

Yhteistalouden hyväksi annetuksi panokseksi katsotaan:

- 1) työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi;
- 2) varojen käyttö yhteiseen talouteen;
- 3) varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen; tai
- 4) muu näihin verrattava toiminta.

18 §

Hyvityksen vaatiminen

Hyvitysvaatus voidaan tehdä omaisuuden erottelun yhteydessä tai sen jälkeen.

Hyvityksestä voidaan sopia tai sitä voidaan vaatia kanteella. Hyvitysvaatus voidaan tehdä myös omaisuuden erottelua varten määrätyle pesänjakajalle, ellei asiaa ole saatettu tuomioistuimen ratkaistavaksi.

19 §

Hyvitysvaatimuksen raukeaminen

Oikeus hyvitykseen raukeaa, jos hyvitystä ei ole vaadittu omaisuuden erottelussa eikä sitä koskevaa kannetta ole nostettu kuuden kuukauden kuluessa omaisuuden erottelusta.

Jos omaisuuden erottelua ei ole toimitettu, oikeus hyvitykseen raukeaa kuitenkin, jollei sitä koskevaa kannetta ole nostettu tai pesänjakajan määräämistä ole haettu kolmen vuoden kuluessa avopuolison kuolemasta tai siitä, kun avopuolisot muuttivat pysyvästi erilleen.

5 luku

Erinäiset säännökset ja voimaantulo

20 §

Perheasioiden sovittelu

Edellä 4, 5 tai 16 §:ssä tarkoitetun hake muksen tultua vireille tuomioistuimen on annettava avopuolisoille tieto mahdollisuudesta hakeutua avioliittolain 5 luvussa tarkoitettuun perheasioiden sovitteluun.

21 §

Takaisinsaanti

Jos avopuoliso on omaisuuden erottelussa tai suorittamalla 17 §:ssä tarkoitettua hyvitystä luovuttanut avopuolisolleen tai tämän perillisille omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin hän olisi ollut velvollinen luovuttamaan, omaisuuden erottelu tai hyvitys voidaan peräyttää konkurssipesään siten kuin takaisinsaannista konkurssipesään annetussa laissa (758/1991) säädetään.

Jotta 1 momentissa tarkoitettulla tavalla omaisuutta saanut avopuoliso tai tämän perilliset voisivat saada suojaa toisen avopuolison velkojen takaisinsaantivaatimuksilta konkurssissa ja ulosotossa, omaisuuden erottelukirja taikka hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja on jätettävä maistraattiin rekisteröitäväksi siten kuin maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetussa laissa (57/2005) säädetään.

22 §

Voimaantulo- ja siirtymäsäännös

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos avoliitto on päätynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

2.

Laki**perintökaaren 8 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/1965) 8 luvun 1 ja 2 §, 5 §:n 3 momentti, 6 § sekä 8 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 209/1983, sekä *lisätään* 2 §:ään uusi 4 momentti, sekä uusi 6 a ja 6 b § seuraavasti:

8 luku

Avustuksesta ja hyvityksestä

1 §

Jos perittävän lapsi tarvitsee elatustaan var-
 ten varoja hänelle perintönä tulevan omai-
 suuden lisäksi, hänellä on oikeus saada kah-
 deksaantoista ikävuoteen saakka avustusta
 jäämistöstä. Avustuksen määrää harkittaessa
 on otettava huomioon lapsen elatuksen tarve
 ja muut olosuhteet.

Lapsen koulutuksesta aiheutuviin kustan-
 nuksiin voidaan antaa avustusta myös kah-
 deksaantoista ikävuoden jälkeistä aikaa var-
 ten, jos se harkitaan kohtuulliseksi. Tällöin
 otetaan erityisesti huomioon lapsen taipu-
 mukset, koulutuksen kesto aika sekä siitä ai-
 heutuvien kustannusten määrä.

2 §

Eloojääneelle puolisol-
 le 3 luvun 7 §:ssä
 tarkoitetuissa tapauksissa tai perittävän avo-
 puolisol-
 le voidaan antaa jäämistöstä avustus-
 ta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi,
 jos hänen toimeentulonsa perittävän kuole-
 man vuoksi heikkeni ja avustus on tarpeen
 hänen toimeentulonsa turvaamiseksi.

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle
 puolisol-
 le myös siinä tapauksessa, että hänel-
 le ei 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittä-
 vää toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta.

Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa
 on otettava huomioon eloonjääneen puolison
 tai avopuolison mahdollisuudet turvata toi-
 meentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja

muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä
 muut näihin verrattavat seikat.

Avopuolisolla tarkoitetaan tässä luvussa
 henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut
 tämän kanssa yhteistalouden purkamisesta
 avoliiton päättyessä annetussa laissa (/20)
 tarkoitetussa avoliitossa.

5 §

Hyvityksen määrää harkittaessa on otettava
 huomioon jäämistön varat, tehdyn työn laatu
 ja määrä, työn suorittajan ammattitaito, hän-
 nen perittävältä luontoissuorituksena tai
 muutoin saamansa vastike sekä muut erityi-
 set asianhaarat.

6 §

Tässä luvussa tarkoitettu avustus ja hyvitys
 annetaan kertakaikkisena määränä. Avustus
 ja hyvitys voidaan antaa rahana, muuna
 omaisuutena tai käyttöoikeutena omaisuus-
 teen.

6 a §

Edellä 1 ja 2 §:ssä tarkoitettu avustus sekä
 5 §:ssä tarkoitettu hyvitys on suoritettava
 jäämistön varoista velkojen jälkeen ennen
 perintöä ja testamenttia.

Avustus ja hyvitys ei saa loukata eloonjää-
 neen puolison oikeutta 3 luvun 1 a §:n
 2 momentissa tarkoitettuun etuuteen, ellei sii-
 hen ole erityisen painavia syitä.

Avustus ja hyvitys saa vain erityisen pai-
 navista syistä vähentää sellaisen rintaperilli-
 sen perintöosaa, joka ei sairauden tai muun

sellaisen syyn vuoksi kykene elättämään itseään ja joka tarvitsee perinnön kohtuullisen toimeentulonsa turvaamiseksi tai elatusvelvollisuutensa täyttämiseksi.

Jos siihen muissa kuin 3 momentissa mainituissa tapauksissa on erityisen painavia syitä, muullakin rintaperillisellä on oikeus saada lakiosansa 2 §:n mukaisen avustusvaatimuksen ja 5 §:n mukaisen hyvitysvaatimuksen estämättä.

6 b §

Testamentti on tehoton siltä osin kuin se loukkaa oikeutta saada 1 ja 2 §:n mukaista avustusta tai 5 §:n mukaista hyvitystä.

Jollei lahjanlupauksena annettua sitoumusta ollut täytetty perittävän kuollessa, sitä ei voida saattaa voimaan siltä osin kuin se estää

saamasta avustusta tai hyvitystä täysimääräisenä.

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä 5 §:n mukaista hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaossa. Jos perinnönjakoa ei ole toimitettava, on avustusta 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoiden omaisuuden osituksessa tai avopuolisoiden omaisuuden erottelussa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

3.

Laki

perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 12 päivänä heinäkuuta 1940 annetun perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 11 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/2007, seuraavasti:

11 §

Kuolinpesästä tulevien osuuksien saajat luetaan kahteen veroluokkaan:

I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen sekä perinnönjättäjän avopuoliso, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus; sekä

II. muut sukulaiset ja vieraat.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

4.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, sellaisena kuin se on laissa (/), uusi 11 a § ja 17 §:n 2 momenttiin uusi 4 kohta, jolloin nykyinen 4—6 kohta siirtyvät 5—7 kohdaksi, seuraavasti:

11 a §

Yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/) tarkoitettua yhteiselämän lopettamista, hyvitystä tai omaisuuden erottelua koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla avopuolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. Jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen, sovelletaan kuitenkin tämän luvun 17 §:ää.

17 §

Jäämistöä koskevalla asialla tarkoitetaan

asiaa, joka koskee:

4) yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/) tarkoitettua yhteiselämän lopettamista, hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun moitetta, jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos avoliitto on päätynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

5.

Laki

asunto-osakeyhtiölain 55 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 17 päivänä toukokuuta 1991 annetun asunto-osakeyhtiölain (809/1991) 55 §:n 2 momenttiin, sellaisena kuin se on laissa (/), uusi 13 kohta, jolloin nykyinen 13 kohta siirtyy 14 kohdaksi seuraavasti:

55 §

Isännöitsijäntodistus

ja hän tai hänen avopuolisonsa sitä pyytää, maininta siitä, että tuomioistuimessa on viireillä huoneistoon liittyvä yhteisen kodin käyttöoikeutta koskeva hakemus; sekä

 Todistuksesta tulee käydä ilmi:

 13) jos osakkeenomistaja on yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 3 §:ssä tarkoitetussa avoliitossa

 Tämä laki tulee voimaan päivänä
 kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos avoliitto on päätynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

6.

Laki**takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään takaisinsaannista konkurssipesään 26 päivänä huhtikuuta 1991 annettuun lakiin (758/1991) uusi 9 a §, seuraavasti:

9 a §

*Omaisuu den erottelun tai hyvityksen peräy-
tyminen*

Jos velallinen on luovuttanut omaisuuttaan yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 21 §:ssä tarkoitetulla tavalla, omaisuuden erottelu tai hyvitys peräytyy:

1) jos omaisuuden erottelukirjaa taikka hyvitystä koskevaa sopimusta tai muuta asiakirjaa ei ollut annettu maistraattiin ennen määräpäivää;

2) jos 1 kohdassa tarkoitettu asiakirja on annettu maistraattiin myöhemmin kuin vuosi ennen määräpäivää; tai

3) jos 1 kohdassa tarkoitettu asiakirja on annettu maistraattiin tätä aikaisemmin mutta

myöhemmin kuin kolme vuotta ennen määräpäivää eikä näytetä, ettei velallinen omaisuuden erottelua toimitettaessa tai hyvitystä koskevaa oikeustointa tehtäessä ollut ylivelkainen eikä omaisuuden erottelun tai hyvitystä koskevan oikeustoimen vuoksi tullut ylivelkaiseksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu tai hyvitys liittyy avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

7.

Laki**maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään maistraattien eräistä henkilörekistereistä 4 päivänä helmikuuta 2005 annettuun lakiin (57/2005) uusi 2 a luku seuraavasti:

2 a luku

Avoliittoasiakirjojen rekisteri

6 a §

Avoliittoasiakirjojen rekisterin käyttötarkoitus

Avoliittoasiakirjojen rekisteriin talletetaan tietoja seuraavista yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 21 §:ssä tarkoitetuista asiakirjoista:

- 1) omaisuuden erottelukirja;
- 2) hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja.

Rekisteriä pidetään 1 momentissa tarkoitettujen asiakirjojen rekisteröitäväksi jättämiseen liittyvien oikeusvaikutusten voimaan saattamiseksi sekä tietojen saattamiseksi julkisiksi.

6 b §

Avoliittoasiakirjojen rekisteriin talletettavat tiedot

Rekisteriin talletetaan:

- 1) avopuolisoiden nimet ja henkilötunnukset tai henkilötunnuksen puuttuessa syntymäaika;

2) avopuolisoiden kotikunnat tai asuinvaltiot;

3) asiakirjan laji ja päiväys;

4) ilmoituksen vastaanottamispäivä; sekä

5) maistraatin nimi, asiakirjan rekisteröintipäivä ja asian tunnistetiedot.

Lisäksi rekisteriin talletetaan väestötietojärjestelmästä saatavat tiedot avopuolison nimen muutoksesta.

6 c §

Avoliittoasiakirjan rekisteröinnin edellytykset

Ilmoitus asiakirjan rekisteröimiseksi on tehtävä maistraatille kirjallisesti. Ilmoituksen voi tehdä avopuoliso tai avopuolison perilliset. Ilmoituksen liitteenä on oltava ilmoituksessa tarkoitettu asiakirja alkuperäisenä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu tai hyvitys liittyy avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

8.

Laki

holhoustoimesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan holhoustoimesta 1 päivänä huhtikuuta 1999 annetun lain (442/1999) 34 §:n 1 momentin, sellaisena kuin se on osaksi laissa 649/2007, 9 kohta seuraavasti:

34 §

Jollei laissa toisin säädetä, edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta:

9) tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai erottelusta taikka perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu on toimitettu sellaisen yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 3 §:ssä tarkoitetun avoliiton jälkeen, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Helsingissä _____ päivänä

kuuta 20

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Tuija Brax*

2.

Laki**perintökaaren 8 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/1965) 8 luvun 1 ja 2 §, 5 §:n 3 momentti, 6 § sekä 8 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 209/1983, sekä *lisätään* 2 §:ään uusi 4 momentti, sekä uusi 6 a ja 6 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

8 luku

8 luku

Avustuksesta ja hyvityksestä**Avustuksesta ja hyvityksestä**

1 §

1 §

Jos perittävän lapsi tarvitsee kasvatukseen-
 sa tai koulutukseensa varoja hänelle perintönä
 tulevan omaisuuden lisäksi, annettakoon, sen
 mukaan kuin olosuhteisiin katsoen harkitaan
 kohtuulliseksi, hänelle päältä päin pesän sääs-
 töstä kertakaikkisena määränä avustusta enin-
 tään siksi kun hän on tullut kahdenkym-
 menenyhden vuoden ikään.

Jos perittävän lapsi tarvitsee *elatusaan*
varten varoja hänelle perintönä tulevan omai-
 suuden lisäksi, *hänellä on oikeus saada kah-*
deksantoista ikävuoteen saakka avustusta
jäämistöstä. Avustuksen määrää harkittaessa
on otettava huomioon lapsen elatuksen tarve
ja muut olosuhteet.

Avustus, josta 1 momentissa puhutaan, on
 suoritettava jäämistöstä ennen perintöä ja tes-
 tamenttia. Tällaisen avustuksen antamisella
 älköön kuitenkaan vähennettävä muun peril-
 lisen perintöosaa, jos tämä sairauden tai muun
 sellaisen syyn vuoksi on kykenemätön itseään
 elättämään ja perintö on tarpeen hänen koh-
 tuullista toimeentuloaan tai hänelle kuuluvan
 elatusvelvollisuuden täyttämistä varten.

Lapsen koulutuksesta aiheutuviin kustan-
nuksiin voidaan antaa avustusta myös kah-
deksantoista ikävuoden jälkeistä aikaa var-
ten, jos se harkitaan kohtuulliseksi. Tällöin
otetaan erityisesti huomioon lapsen taipu-
mukset, koulutuksen kesto aika sekä siitä ai-
heutuvien kustannusten määrä.

2 §

2 §

Perittävän kihlakumppanille ja eloonjää-
neelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa
 tapauksissa voidaan antaa jäämistön säästöstä
 kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta
 omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan koh-
 tuulliseksi, jos se on hänen toimeentulonsa

Eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä
 tarkoitetuissa tapauksissa *tai perittävän avo-*
puolisolle voidaan antaa *jäämistöstä avustus-*
ta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi,
 jos *hänen toimeentulonsa perittävän kuole-*
man vuoksi heikkeni ja avustus on tarpeen

Voimassa oleva laki

kannalta tarpeen.

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle myös siinä tapauksessa, että hänelle ei 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävään toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta.

Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.

5 §

Hyvityksen määrää harkittaessa on otettava huomioon jäämistön varat, tehdyn työn laatu ja määrä, työn suorittajan ammattitaito, hänen perittävältä luontoissuorituksena tai muutoin saamansa vastike sekä muut erityiset asianhaarat. *Hyvityksen antamisella ei kuitenkaan saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.*

6 §

Avustus, josta säädetään 3 ja 4 §:ssä, sekä 5 §:ssä tarkoitettu hyvitys annetaan kertakaikkisena määränä. *Testamentti on tehoton siltä osin kuin se loukkaa oikeutta saada 1 ja 2 §:n mukaista avustusta tai hyvitystä.*

Avustus ja hyvitys ei saa loukata eloonjääneen puolison oikeutta 3 luvun 1 a §:n 2 momentissa tarkoitettuun etuuteen.

Jollei lahjanlupauksena annettua sitoumusta ollut täytetty perittävän kuollessa, sitä ei voida saattaa voimaan siltä osin kuin se estää saamasta avustusta tai hyvitystä täysimääräisenä.

Ehdotus

hänen toimeentulonsa turvaamiseksi.

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle myös siinä tapauksessa, että hänelle ei 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävään toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta.

Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat.

Avopuolisolla tarkoitetaan tässä luvussa henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut tämän kanssa yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/20) tarkoitettussa avoliitossa.

5 §

Hyvityksen määrää harkittaessa on otettava huomioon jäämistön varat, tehdyn työn laatu ja määrä, työn suorittajan ammattitaito, hänen perittävältä luontoissuorituksena tai muutoin saamansa vastike sekä muut erityiset asianhaarat.

6 §

Tässä luvussa tarkoitettu avustus ja hyvitys annetaan kertakaikkisena määränä. Avustus ja hyvitys voidaan antaa rahana, muuna omaisuutena tai käyttöoikeutena omaisuuteen.

6 a §

Edellä 1 ja 2 §:ssä tarkoitettu avustus sekä 5 §:ssä tarkoitettu hyvitys on suoritettava jäämistön varoista velkojen jälkeen ennen perintöä ja testamenttia.

Avustus ja hyvitys ei saa loukata eloonjääneen puolison oikeutta 3 luvun 1 a §:n

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 momentissa tarkoitettuun etuuteen, ellei siihen ole erityisen painavia syitä.

Avustus ja hyvitys saa vain erityisen painavista syistä vähentää sellaisen rintaperillisen perintöosaa, joka ei sairauden tai muun sellaisen syyn vuoksi kykene elättämään itseään ja joka tarvitsee perinnön kohtuullisen toimeentulonsa turvaamiseksi tai elatusvelvollisuutensa täyttämiseksi.

Jos siihen muissa kuin 3 momentissa mainituissa tapauksissa on erityisen painavia syitä, muullakin rintaperillisellä on oikeus saada lakiosansa 2 §:n mukaisen avustusvaatimuksen ja 5 §:n mukaisen hyvitysvaatimuksen estämättä.

6 b §

Testamentti on tehoton siltä osin kuin se loukkaa oikeutta saada 1 ja 2 §:n mukaista avustusta tai 5 §:n mukaista hyvitystä.

Jollei lahjanlupauksena annettua sitoumusta ollut täytetty perittävän kuollessa, sitä ei voida saattaa voimaan siltä osin kuin se estää saamasta avustusta tai hyvitystä täysimääräisenä.

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaossa. Mikäli perinnönjakoa ei ole toimitettava, on avustusta 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoiden omaisuuden osituksessa.

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä 5 §:n mukaista hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaossa. Jos perinnönjakoa ei ole toimitettava, on avustusta 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoiden omaisuuden osituksessa tai avopuolisoiden omaisuuden erottelussa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

3.

Laki**perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 12 päivänä heinäkuuta 1940 annetun perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 11 §:n
 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/2007, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

11 §

Kuolinpesästä tulevien osuuksien saajat
 luetaan kahteen veroluokkaan:

I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen sekä *perinnönjättäjän kihlakumppani*, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus; sekä

II. muut sukulaiset ja vieraat.

11 §

Kuolinpesästä tulevien osuuksien saajat
 luetaan kahteen veroluokkaan:

I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen sekä perinnönjättäjän *avopuoliso*, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus; sekä

II. muut sukulaiset ja vieraat.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain
 voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaantullessa voimassa olleita säännöksiä.

4.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, sellaisena kuin se on laissa (/), uusi 11 a §
ja 17 §:n 2 momenttiin uusi 4 kohta, jolloin nykyinen 4—6 kohta siirtyvät 5—7 kohdaksi, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

11 a §

Yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/) tarkoitettua yhteiselämän lopettamista, hyvitystä tai omaisuuden erottelua koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jomallakummalla avopuolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. Jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen, sovelletaan kuitenkin tämän luvun 17 §:ää.

17 §

Jäämistöä koskevalla asialla tarkoitetaan asiaa, joka koskee:

4) yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetussa laissa (/) tarkoitettua yhteiselämän lopettamista, hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun moitetta, jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos avoliitto on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

5.

Laki

asunto-osakeyhtiölain 55 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 17 päivänä toukokuuta 1991 annetun asunto-osakeyhtiölain (809/1991) 55 §:n 2 momenttiin, sellaisena kuin se on laissa (/), uusi 13 kohta, jolloin nykyinen 13 kohta siirtyy 14 kohdaksi seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

55 §

Isännöitsijäntodistus

 Todistuksesta tulee käydä ilmi:

13) jos osakkeenomistaja on yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 3 §:ssä tarkoitetussa avoliitossa ja hän tai hänen avopuolisonsa sitä pyytää, maininta siitä, että tuomioistuimessa on viireillä huoneistoon liittyvä yhteisen kodin käyttöoikeutta koskeva hakemus; sekä

 Tämä laki tulee voimaan päivänä
 kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos avoliitto on
 päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

6.

Laki**takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään takaisinsaannista konkurssipesään 26 päivänä huhtikuuta 1991 annettuun lakiin (758/1991) uusi 9 a §, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

9 a §

*Omaisuu den erottelun tai hyvityksen peräy-
tyminen*

Jos velallinen on luovuttanut omaisuuttaan yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 21 §:ssä tarkoitetulla tavalla, omaisuuden erottelu tai hyvitys peräytyy:

1) jos omaisuuden erottelukirjaa taikka hyvitystä koskevaa sopimusta tai muuta asiakirjaa ei ollut annettu maistraattiin ennen määräpäivää;

2) jos 1 kohdassa tarkoitettu asiakirja on annettu maistraattiin myöhemmin kuin vuosi ennen määräpäivää; tai

3) jos 1 kohdassa tarkoitettu asiakirja on annettu maistraattiin tätä aikaisemmin mutta myöhemmin kuin kolme vuotta ennen määräpäivää eikä näytetä, ettei velallinen omaisuuden erottelua toimitettaessa tai hyvitystä koskevaa oikeustointa tehtäessä ollut ylivelkainen eikä omaisuuden erottelun tai hyvitystä koskevan oikeustoimen vuoksi tullut ylivelkaiseksi.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 20 .*

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu tai hyvitys liittyy avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

7.

Laki

maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään maistraattien eräistä henkilörekistereistä 4 päivänä helmikuuta 2005 annettuun lakiin (57/2005) uusi 2 a luku seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 a luku

Avoliittoasiakirjojen rekisteri

6 a §

Avoliittoasiakirjojen rekisterin käyttötarkoitus

Avoliittoasiakirjojen rekisteriin talletetaan tietoja seuraavista yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 21 §:ssä tarkoitetuista asiakirjoista:

- 1) omaisuuden erottelukirja;*
- 2) hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja.*

Rekisteriä pidetään 1 momentissa tarkoitettujen asiakirjojen rekisteröitäväksi jättämiseen liittyvien oikeusvaikutusten voimaan saattamiseksi sekä tietojen saattamiseksi julkisiksi.

6 b §

Avoliittoasiakirjojen rekisteriin talletettavat tiedot

Rekisteriin talletetaan:

- 1) avopuolisoiden nimet ja henkilötunnukset tai henkilötunnuksen puuttuessa syntymäaika;*
- 2) avopuolisoiden kotikunnat tai asuinvaltiot;*
- 3) asiakirjan laji ja päiväys;*
- 4) ilmoituksen vastaanottamispäivä; sekä*

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5) maistraatin nimi, asiakirjan rekisteröintipäivä ja asian tunnistetiedot.

Lisäksi rekisteriin talletetaan väestötietojärjestelmästä saatavat tiedot avopuolison nimen muutoksesta.

6 c §

Avoliittoasiakirjan rekisteröinnin edellytykset

Ilmoitus asiakirjan rekisteröimiseksi on tehtävä maistraatille kirjallisesti. Ilmoituksen voi tehdä avopuoliso tai avopuolison perilliset. Ilmoituksen liitteenä on oltava ilmoituksessa tarkoitettu asiakirja alkuperäisenä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu tai hyvitys liittyy avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

8.

Laki**holhoustoimesta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan holhoustoimesta 1 päivänä huhtikuuta 1999 annetun lain (442/1999) 34 §:n
 1 momentin, sellaisena kuin se on osaksi laissa 649/2007, 9 kohta seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

34 §

Jollei laissa toisin säädetä, edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta:

9) tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa;

34 §

Jollei laissa toisin säädetä, edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta:

9) tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai *erottelusta taikka* perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu on toimitettu sellaisen yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä annetun lain (/) 3 §:ssä tarkoitetun avoliiton jälkeen, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

1.

Lag**om upplösning av gemensamt hushåll när ett samboförhållande upphör**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas på upplösning av gemensamt hushåll när ett samboförhållande upphör.

2 §

Bestämmelsernas dispositiva karaktär

Sambor får avtala om sina förmögenhetsförhållanden för den händelse att samboförhållandet upphör. En sambo kan dock inte på giltigt sätt avstå från sina minimirättigheter enligt denna lag före avskiljande av egendom enligt 3 kap.

3 §

Definition av samboförhållande

Med ett samboförhållande avses i denna lag ett parförhållande där parterna (samborna) bor tillsammans och där parterna helt eller delvis har ett gemensamt hushåll. Ett parförhållande där endera parten är gift är inte ett samboförhållande.

2 kap.

Samlevnadens upphörande

4 §

Nyttjanderätt till det gemensamma hemmet

På ansökan av en sambo får domstolen besluta att en av samborna får bo kvar i det gemensamma hemmet och ålägga den andra sambon att flytta bort från det.

Om samborna äger det gemensamma hemmet tillsammans, ska domstolen fatta sitt beslut enligt 1 mom. till fördel för den sambo som har större behov av bostaden.

Om den ena av samborna är ensam ägare till det gemensamma hemmet, får domstolen endast av synnerligen vägande skäl besluta att den sambo som inte äger hemmet ska få bo kvar där. Behovet att trygga boendeförhållandena och boendets varaktighet för sambornas gemensamma barn kan särskilt anses som ett sådant skäl.

5 §

Nyttjanderätt till lösöre

På ansökan av en sambo får domstolen ge sambon rätt att använda sådan lös egendom som är sambornas gemensamma egendom eller den andra sambons enskilda egendom och som utgör en del av det bohus som är avsett

att användas gemensamt i hemmet eller är sambons arbetsredskap eller avsett för sambons eller barnens personliga bruk.

Om samborna äger lös egendom tillsammans ska domstolen fatta sitt beslut enligt 1 mom. till fördel för den sambo som har ett större behov av egendomen.

Om lös egendom är den ena sambons enskilda egendom får domstolen endast av synnerligen vägande skäl besluta att den sambo som inte äger egendomen får använda den. I fråga om bohag och egendom som är avsedda för barnens personliga bruk kan som ett sådant särskilt skäl betraktas att egendomen bör stanna kvar i det gemensamma hemmet, om den ena sambon får nyttjanderätten till hemmet för att trygga boendeförhållandena för sambornas gemensamma barn.

6 §

Avtal med tredje man

När en sambo fått vetskap om en ansökan om samlevnadens upphörande tillämpas bestämmelserna om begränsad förfoganderätt i 38 och 39 § i äktenskapslagen (234/1929) på den egendom som avses i ansökan, till dess att domstolen har meddelat beslut i ärendet.

Avtal som ägaren till egendom ingår om egendom som hans eller hennes sambo med stöd av 4 eller 5 § fått rätt att använda begränsar inte sambons nyttjanderätt.

7 §

Interimistiskt förordnande

Domstolen får meddela ett interimistiskt förordnande i ärenden som avses i 4 och 5 §. Ändring får inte sökas i interimistiska förordnanden. Ett interimistiskt förordnande är i kraft till dess att domstolen meddelar ett beslut i ärendet, om inte förordnandet dessförinnan återkallas eller ändras.

8 §

Verkställighet av beslut

Ett beslut om samlevnadens upphörande får verkställas omedelbart även om det inte

har vunnit laga kraft, om inte något annat bestäms i beslutet.

9 §

Beslutets giltighet

Ett beslut om samlevnadens upphörande är i kraft under den tid som domstolen fastställer, högst sex månader. Av särskilda skäl och på ansökan av en sambo får den fastställda tiden förlängas en gång med högst sex månader.

På begäran av en sambo får beslutet ändras eller återkallas genom ett nytt beslut av domstolen, om förhållandena har förändrats efter det att beslutet meddelades.

Beslut och ålägganden enligt 4 och 5 § förfaller dock senast när avskiljandet av egendom har verkställts och vunnit laga kraft.

10 §

Betalande av ersättning

Om en sambo har rätt att använda egendom som den andra sambon helt eller delvis äger, har ägaren till egendomen rätt till skälig ersättning för användningen. Av särskilda skäl får det dock förordnas att någon ersättning inte ska betalas.

När en domstol fattar beslut om samlevnadens upphörande ska den på begäran avgöra frågan om rätten till ersättning enligt 1 mom. Ersättning ska betalas månatligen på förhand och för den tid som nyttjanderätten gäller, om inte något annat har överenskommits eller bestäms.

Om ersättningsfrågan inte har lösts i samband med att frågan om samlevnadens upphörande behandlades, får ersättningsyrkandet framställas antingen hos den skiftesman som förordnats för avskiljandet av egendomen eller genom talan.

11 §

Rättegång

Bestämmelserna i 28, 31 och 32 § i äktenskapslagen gäller i tillämpliga delar också i fråga om handläggningen av ärenden om

samlevnadens upphörande och yrkanden som framställs i detta sammanhang.

12 §

Nyttjanderätt till gemensamt hem och lösöre efter sambos död

En sambo kan ansöka om nyttjanderätt enligt 4 och 5 § till det gemensamma hemmet och lösöret även efter den andra sambons död. Vid prövning av om tillstånd ska ges ska härvid hänsyn tas till 8 kap. 2 § 3 mom. i ärvdabalken (40/1965) i stället för till de grunder som anges i 4 § 2 och 3 mom. och 5 § 2 och 3 mom.

Ett beslut enligt 1 mom. gäller tills vidare. På begäran av sambon eller den avlidna sambons arvingar får ett beslut ändras eller återkallas genom ett nytt beslut av domstol, om förhållandena har förändrats efter det att beslutet meddelades.

Ett beslut enligt 1 mom. förfaller när avskiljande av egendom verkställts mellan sambon och den avlidna sambons arvingar och åtgärden vunnit laga kraft, dock senast ett år efter bouppteckningen efter den avlidna sambon.

Dessutom tillämpas bestämmelserna i 6—8 och 10 §.

3 kap.

Avskiljande av egendom

13 §

Avskiljande av egendom

Om en sambo eller en avliden sambos arvinge kräver avskiljande av sambornas egendom ska sådan verkställas.

14 §

Sambors egendom

Vid avskiljande av egendom behåller vardera sambon sin egendom. Om samborna har gemensam egendom ska samäganderätten upphöra på begäran.

15 §

Presumtion för samäganderätt

Sambor ska anses ha förvärvat egendom med lika rätt om varken ägaren till en lös sak eller att saken är gemensam egendom framgår av ett avtal mellan samborna eller på annat sätt och det inte heller kan bevisas vem som är ägaren till egendomen.

16 §

Verkställande av avskiljande av egendom

Överenskommelse får träffas om avskiljande av egendom. En sambo eller en avliden sambos arvinge får också ansöka om förordnande av skiftesman för avskiljandet. En skiftesman förordnas och avskiljandet av egendomen verkställs i den ordning som föreskrivs för arvsskifte.

En sambo eller en avliden sambos arvingar får i den ordning som föreskrivs i 23 kap. 10 § i ärvdabalken klandra avskiljande som förrättats av skiftesman.

4 kap.

Gottgörelse för insatser för det gemensamma hushållet

17 §

Förutsättningar för gottgörelse

En sambo har rätt till gottgörelse om han eller hon genom sin insats har hjälpt den andra sambon att öka eller bevara den sambons egendom på ett sätt som skulle leda till obehörig vinst på bekostnad av den andra parten om det gemensamma hushållet upplöstes uteslutande med utgångspunkt i ägarförhållandena.

Som en insats för det gemensamma hushållet betraktas

1) arbete för det gemensamma hushållet eller för egendom som ägs av den andra sambon,

2) användningen av medel för det gemensamma hushållet,

- 3) placering av medel i egendom som ägs av den andra sambon, eller
4) annan jämförbar verksamhet.

18 §

Framställande av gottgörelseyrkande

Ett gottgörelseyrkande får framställas i samband med avskiljande av egendom eller därefter.

Gottgörelse kan bestämmas genom överenskommelse eller yrkas genom talan. Ett gottgörelseyrkande får också göras hos en skiftesman som förordnats för avskiljande av egendom, om inte ärendet förts till domstol för avgörande.

19 §

När gottgörelseyrkande förfaller

Rätten till gottgörelse förfaller om gottgörelse inte krävts vid avskiljande av egendom och ingen talan om gottgörelse väckts inom sex månader från avskiljandet.

Om avskiljande av egendom inte förrättats, förfaller dock rätten till gottgörelse om inte talan väckts eller förordnande av skiftesman ansökts inom tre år från en sambos död eller från det att samborna varaktigt flyttade isär.

5 kap.

Särskilda bestämmelser och ikraftträdande

20 §

Medling i familjefrågor

Sedan ansökan enligt 4, 5 eller 16 § har inlämnats till domstol ska samborna underrät-

tas om möjligheten att söka sådan medling som avses i 5 kap. i äktenskapslagen.

21 §

Återvinning

Om en sambo vid avskiljande av egendom eller genom att lämna gottgörelse enligt 17 § har överlåtit avsevärt mera egendom till sin sambo eller dennes arvingar än vad han eller hon skulle ha varit skyldig att överlåta, får avskiljandet av egendomen eller gottgörelsen gå åter enligt lagen om återvinning till konkursbo (758/1991).

För att en sambo eller dennes arvingar som fått egendom på det sätt som anges i 1 mom. ska kunna få skydd mot återvinningsanspråk vid den andra sambons konkurs eller utsökning, ska avskiljandehandlingen eller avtalet eller någon annan handling om gottgörelse inges för registrering till magistraten på det sätt som föreskrivs i lagen om vissa personregister vid magistraterna (57/2005).

22 §

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelse

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas inte om samboförhållandet har upphört innan denna lag träder i kraft.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

2.

Lag**om ändring av 8 kap. i ärvdabalken**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i ärvdabalken av den 5 februari 1965 (40/1965) 8 kap. 1 och 2 §, 5 § 3 mom., 6 § och
8 § 1 mom., sådana de lyder i lag 209/1983, samt
fogas till 2 § ett nytt 4 mom. och nya 6 a och 6 b § som följer:

8 kap.

Om bidrag och gottgörelse

1 §

Om ett barn till arvlåtaren för sitt underhåll behöver medel utöver vad som tillfaller det genom arv, har barnet rätt att få bidrag ur kvarlåtenskapen till dess att det fyller 18 år. Vid bedömningen av bidragets storlek ska hänsyn tas till barnets behov av underhåll och andra omständigheter.

Bidrag till utbildningskostnaderna får ges också efter det att barnet fyllt 18 år, om det bedöms skäligt. I dessa fall ska särskild hänsyn tas till barnets anlag, utbildningstiden och kostnaderna för utbildningen.

2 §

Efterlevande make eller maka i de fall som avses i 3 kap. 7 § eller arvlåtarens sambo kan ur kvarlåtenskapen få bidrag efter vad som bedöms skäligt, om hans eller hennes försörjning försämrades till följd av arvlåtarens död och bidraget behövs för att trygga försörjningen.

Bidrag kan ges efterlevande make eller maka även i det fall att han eller hon med stöd av 3 eller 25 kap. inte kan få egendom som behövs för en tillräcklig försörjning.

När bidragsbehovet och bidragsbeloppet provas ska hänsyn tas till den efterlevande makens, makans eller sambons möjligheter att trygga sin försörjning genom sin egen förmögenhet och sina egna förvärvsinkomster eller andra inkomster och till hans eller

hennes ålder, parförhållandets varaktighet och andra jämförbara omständigheter.

Med sambo avses i detta kapitel en person som sammanbott med arvlåtaren vid dennes död på det sätt som avses i lagen om upplösning av gemensamt hushåll när samboförhållande upphör (/20).

5 §

När gottgörelsens belopp provas ska kvarlåtenskapens storlek, det utförda arbetets art och mängd, yrkesskickligheten hos den som utfört arbetet, vederlag som denne erhållit av arvlåtaren i form av naturaförmån eller på annat sätt samt andra särskilda omständigheter beaktas.

6 §

Bidrag och gottgörelse som avses i detta kapitel utges ur kvarlåtenskapen som en engångsersättning. Bidraget och gottgörelsen får ges i form av pengar, annan egendom eller som nyttjanderätt till egendom.

6 a §

Bidrag som avses i 1 och 2 § och gottgörelse som avses i 5 § ska betalas ur kvarlåtenskapen sedan skulderna betalats och före arv och testamente.

Bidrag och gottgörelse får inte kränka den efterlevande makens eller makans rätt till sådan förmån som avses i 3 kap. 1 a § 2 mom., om det inte finns särskilt vägande skäl för det.

Bidrag och gottgörelse får endast av särskilt vägande skäl minska en sådan bröstarvinges laglott som till följd av sjukdom eller annat sådant skäl inte kan försörja sig själv och som behöver arvet för att trygga en skälig försörjning för sig eller för att uppfylla sin underhållsskyldighet.

Om det finns särskilt vägande skäl i andra fall än de som anges i 3 mom. har en bröstarvinge rätt att få ut sin laglott trots anspråk på bidrag enligt 2 § eller på gottgörelse enligt 5 §.

6 b §

Ett testamente är utan verkan till den del det gör intrång i rätten till bidrag enligt 1 och 2 § eller gottgörelse enligt 5 §.

Om en utfästelse om gåva inte var infriad vid arvlåtarens död, kan den inte göras gäl-

lande till den del den hindrar att bidrag eller gottgörelse erhålls till fullt belopp.

8 §

Anspråk på bidrag enligt 1 och 2 § och på gottgörelse enligt 5 § ska framställas senast vid arvskiftet. Om arvskifte inte ska förrättas, ska bidrag enligt 2 § yrkas senast vid avvittningen av makarnas egendom eller vid avskiljandet av sambornas egendom.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Om arvlåtaren har avlidit innan lagen träder i kraft, tillämpas de bestämmelser som gäller vid ikraftträdandet.

3.

Lag

om ändring av 11 § i lagen om skatt på arv och gåva

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 12 juli 1940 om skatt på arv och gåva (378/1940) 11 § 1 mom., sådant det lyder i lag 1063/2007, som följer:

11 §

De som får en andel i ett dödsbo hänförs till två skatteklasser, som följer:

I. arvlåtarens make eller maka, arvinge i rakt uppstigande eller nedstigande led, makes eller makas arvinge i rakt nedstigande led samt arvlåtarens sambo i det fall denne får bidrag som avses i 8 kap. 2 § i ärvdabalken, samt

II. annan släkting eller utomstående.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Om arvlåtaren har avlidit innan lagen träder i kraft, tillämpas de bestämmelser som gäller vid ikraftträdandet.

4.

Lag**om ändring av 10 kap. i rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till 10 kap. i rättegångsbalken, sådan den lyder i lag (/) en ny 11 a § och till 17 §
 2 mom. ett nytt 4 mom., varvid de nuvarande 4—6 mom. blir 5—7 mom., som följer:

11 §

Ett ärende som gäller samlevnadens upphörande, gottgörelse eller avskiljande av egendom och som avses i lagen om upplösning av gemensamt hushåll när samboförhållande upphör (/) ska prövas av den tingsrätt inom vars domkrets någondera av de sammanboende har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort. Om ärendet inleds efter den ena sambons död tillämpas dock 17 § i detta kapitel.

17 §

Med ett ärende som gäller kvarlåtenskap

avses ett ärende som gäller

4) samlevnadens upphörande, gottgörelse, avskiljande av egendom eller klander av avskiljandet och som avses i lagen om upplösning av gemensamt hushåll när samboförhållande upphör (/), om ärendet inleds efter den ena sambons död,

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas inte om samboförhållandet har upphört innan lagen träder i kraft.

5.

Lag

om ändring av 55 § i lagen om bostadsaktiebolag

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till 55 § 2 mom. i lagen av den 17 maj 1991 om bostadsaktiebolag (809/1991), sådant
 det lyder i lag (/), en ny 13 punkt, varvid den nuvarande 13 punkten blir punkt 14 som
 följer:

55 §

Disponentintyg

och om aktieägaren eller dennes sambo begär
 det, uppgift om att det till domstols inlämnats
 en ansökan gällande lägenheten om rätten att
 använda det gemensamma hemmet, samt

Av intyget skall framgå

13) om aktieägaren är sammanboende en-
 ligt 3 § i lagen om upplösning av gemensamt
 hushåll när samboförhållande upphör (/)

Denna lag träder i kraft den
 20 .

Denna lag tillämpas inte om samboförhål-
 landet har upphört innan lagen träder i kraft.

6.

Lag**om ändring av lagen om återvinning till konkursbo**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till lagen av den 26 april 1991 om återvinning till konkursbo (758/1991) en ny 9 a §
 som följer:

9 a §

*Återvinning av avskiljande eller gottgörelse
 av egendom*

Om gäldenären har lämnat ifrån sig egendom på det sätt som avses i 21 § i lagen om upplösning av gemensamt hushåll när samboförhållande upphör (/), ska avskiljandet eller gottgörelsen gå åter,

1) om avskiljandehandlingen eller avtalet eller någon annan handling om gottgörelse inte har getts in till magistraten före fristdagen,

2) om en handling som avses i 1 punkten har getts in till magistraten senare än ett år före fristdagen,

3) om en handling som avses i 1 mom. har getts in till magistraten dessförinnan, men senare än tre år före fristdagen, och det inte visas att gäldenären vare sig när egendomen avskiljdes eller rättshandlingen som gäller gottgörelse företogs var eller till följd av åtgärden blev överskuldsatt.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas inte om avskiljandet eller gottgörelsen av egendom avser ett samboförhållande som har upphört innan denna lag träder i kraft.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

7.

Lag

om ändring av lagen om vissa personregister vid magistraterna

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till lagen av den 4 februari 2005 om vissa personregister vid magistraterna (57/2005)
ett nytt 2 a kap. som följer:

2 a kap.

Register för handlingar som gäller samboförhållanden

6 a §

Registret för handlingar som gäller samboförhållanden

I registret för samboförhållanden införs uppgifter ur följande handlingar enligt 21 § i lagen om upplösning av gemensamt hushåll när samboförhållande upphör (/):

- 1) handlingar om avskiljande av egendom,
- 2) avtal eller andra handlingar om gottgörelse.

Registret förs för sättande i kraft av rättsverkningarna i anslutning till inlämnande för registrering av de handlingar som avses 1 mom. samt för offentliggörande av uppgifterna.

6 b §

Uppgifter som införs i registret för handlingar som gäller samboförhållanden

I registret införs

- 1) de sammanboendes namn och personbeteckningar eller, om personbeteckning saknas, födelsetid,

2) de sammanboendes hemkommuner eller de stater där de är bosatta,

3) handlingens art och datum för upprättande av handlingen,

4) dag för mottagande av anmälan, samt

5) magistratens namn, dagen för registrering av handlingen och identifieringsuppgifter för ärendet.

I registret införs dessutom de uppgifter som ur befolkningsdatasystemet framgår om ändring av en sambos namn.

6 c §

Förutsättningar för registrering av handlingar som gäller samboförhållanden

Anmälan om registrering av handlingar ska göras skriftligen hos magistraten. Anmälan kan göras av en sambo eller av en sambos arvingar. Till anmälan ska fogas den handling som avses i anmälan i original.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas inte om avskiljandet eller gottgörelsen av egendom avser ett samboförhållande som har upphört innan denna lag träder i kraft.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

8.

Lag

om ändring av lagen om förmyndarverksamhet

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 1 april 1999 om förmyndarverksamhet (442/1999) 34 § 1 mom., sådant det lyder delvis ändrat i lag 649/2007, 9 punkten som följer:

34 §

Om inte något annat bestäms i lag, har intressebevakaren inte rätt att på huvudmannens vägnar utan förmyndarmyndighetens tillstånd

9) ingå avtal om avvittring eller avskiljande av egendom eller arvskifte som förrättas utan sådan skiftesman som avses i 23 kap. i ärvdabalken,

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas inte på avskiljande av sambors egendom om avskiljandet har verkställts efter ett samboförhållande som avses i 2 § i lagen om upplösning av gemensamt hushåll när samboförhållande upphör, och förhållandet har upphört innan denna lag träder i kraft.

Helsingfors den

20

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister Tuija Brax

ERI MIELTÄ OLEVAN JÄSENEEN LAUSUNTO

Tapani Koskimäki: Yhdyn valmisteltuun lakiehdotukseen yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä sekä perintökaaren 8 lukuun ja muihin lakeihin tehtäväksi ehdotettuihin muutoksiin muutoin paitsi jäljempää ilmenevien kohtien osalta.

Yhteiselämän lopettaminen

Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeus (4 ja 5 §)

Avoliiton päättyessä ennen omaisuuden erottelua joudutaan sopimaan yhteisen kodin ja irtaimiston käytöstä. Jos avopuolisot eivät kykene siitä sopimaan, erimielisyydet tulee voida saattaa tuomioistuimen ratkaistaviksi yhteiselämän lopettamista koskevalla hakemuksella, kuten on ehdotettu. Kun avopuolisolla on yhteisiä lapsia, myös heidän asumiseensa, huoltoonsa, tapaamisoikeuteensa ja elatukseen liittyvät kysymykset joudutaan ratkaisemaan viime kädessä tuomioistuimessa, jos avopuolisot eivät kykene niistä sopimaan.

Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeus voidaan ehdotuksen mukaan määrätä enintään kuudeksi kuukaudeksi. Kun käyttöoikeus jää lyhytaikaiseksi, käyttöoikeutta ja sen kestoja harkittaessa joudutaan jo ennakoivasti ottamaan huomioon, miten avopuolisoiden on tarkoitus ratkaista asumiseen ja omaisuuden jakoon sekä yhteisten lasten huoltoon ja asumiseen, tapaamisoikeuteen ja elatukseen liittyvät asiat käyttöoikeuden päätyttyä. Päätettävät asiat liittyvät kiinteästi toisiinsa, minkä vuoksi kaikki riittaiset kysymykset tulee ratkaista samassa oikeudenkäynnissä.

Se, että yhteiselämän lopettamista koskevassa oikeudenkäynnissä voidaan ratkaista myös yhteisten lasten huoltoon, asumiseen, tapaamisoikeuteen ja elatukseen liittyvät asiat, tulisi ilmetä lakiin otettavasta säännöksestä eikä vain viittaus-säännöksenä avioliittolakiin, kuten on ehdotettu.

Yhteiselämän lopettamiseen liittyvien erimielisyyksien ratkaiseminen edellyttää kokonaisvaltaista harkintaa, minkä vuoksi asunnon ja irtaimen esineen käyttöoikeutta ei tule sitoa omistukseen. Käyttöoikeutta koskeva ratkaisu pitäisi voida tehdä sillä perusteella, kumpi avopuolisosta sen hetkessä tilanteessa sekä tuleva omaisuuden erottelu ja lasten oikeudet huomioon ottaen käyttöoikeutta enemmän tarvitsee.

Käyttöoikeus voidaan määrätä enintään kuudeksi kuukaudeksi, joten käyttöoikeuden aiheuttama omistusoikeuteen kohdistuva käyttörajoitus tulee jäämään lyhytaikaiseksi. Kun otetaan huomioon, että käyttöoikeudesta luopumaan joutuvalla avopuolisolle voidaan määrätä suoritettavaksi kohtuullinen korvaus käyttöoikeuden menetyksestä, käyttörajoituksen aiheuttama haitta jää joka tapauksessa vähäiseksi.

Jos käyttöoikeutta määrättäessä ensisijaisena harkintaperusteena olisi omistusoikeus, oikeudenkäynti tulisi pitkittymään niissä tapauksissa, joissa omistusoikeus on riitainen. Samaa omaisuutta koskeva omistusoikeusriita saatettaisiin myös joutua käsittelemään kahteen otteeseen. Ensimmäisen kerran, kun käsitellään yh-

teiselämän lopettamista ja toisen kerran, kun avopuolisoiden omaisuutta erotellaan.

Sivullisen kanssa tehty sopimus (6 §)

Avopuoliso voisi luovuttamalla sivulliselle omistamansa yhteisen kodin tai yhteisessä käytössä olleen esineen estää toista avopuolisoa saamasta niihin käyttöoikeuden, jos luovutuksen saaja on ollut vilpittömässä mielessä ja on saanut omaisuuden haltuunsa. Ehdotettu säännös ei murtane sivullisen saantosuoja.

Avopuolison toteuttama edellä kerrottu käyttöoikeuden estäminen tulisi käytännössä koskemaan vain irtainta omaisuutta. Kun sivulliselle tapahtunut luovutus koskee perheen yhteisenä kotina käyttämää asuntoa, kodin hallintaoikeus ei yleensä ehdi siirtyä sivulliselle ennen oikeuden päätöstä eikä sivullisella ole mahdollisuutta saada kotia haltuunsa ennen käyttöoikeuden päättymistä.

Mielestäni ehdotettua sivullisen kanssa tehtyä sopimusta koskevan säännöksen ottamista lakiin on pidettävä tarpeettomana.

Väliaikainen määräys (7 §)

Kun avoliiton purkautumiseen liittyy väkivaltaa tai sillä uhkaamista, toinen avopuolisista voi hakea perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Poliisi voi antaa väliaikaisen lähestymiskiellon, jolla väkivaltainen avopuoliso määrätään välittömästi poistumaan yhteisestä kodista. Tuomioistuimen tulee viikon kuluessa ottaa väliaikainen lähestymiskielto ratkaistavakseen.

Jos käyttöoikeutta harkittaessa omistusoikeus olisi määräävä seikka, omistusoikeudesta esitettävä näyttö voisi pitkittää oikeudenkäyntiä, mistä syystä oikeutta väliaikaisen määräyksen antamiseen voitaisiin pitää perusteltuna. Ottaen huomioon, että väkivaltaiseen käyttäytymiseen voidaan puuttua määräämällä lähestymiskielto, väliaikaista määräystä ei muun kuin omistusoikeuden selvittämisen vuoksi olisi pidettävä tarpeellisena.

Omistusoikeus ei saisi olla määräävä tekijä käyttöoikeutta harkittaessa, minkä vuoksi pidän säännöstä väliaikaisesta määräyksestä tarpeettomana.

Päätöksen voimassaolo (9 §)

Jos käyttöoikeuteen liittyvät olosuhteet tuomioistuimen antaman päätöksen jälkeen muuttuvat, avopuolisoiden tulee sopia muutoksen vaikutuksesta käyttöoikeuteen tai jos päätöksestä on valitettu, muuttuneisiin olosuhteisiin tulee vedota hovioikeudessa. Mielestäni asiaa ei tulisi voida saattaa uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi olosuhteiden muuttuessa. Jos avopuolisot eivät kykene muuttuneiden olosuhteiden jälkeen käyttöoikeudesta sopimaan, sitä todennäköisesti ei ehdittäisi uudelleen tuomioistuimessa ratkaista aikaisemmin määrätyn käyttöoikeuden voimassaoloaikana. Säännös olisi omiaan aikaansaamaan turhia oikeudenkäyntejä.

Mielestäni pykälän toinen momentti on tarpeeton.

Korvauksen suorittaminen (10 §)

Käyttöoikeudesta korvausta vaativan avopuolison tulee esittää korvausvaatimuksensa siinä oikeudenkäynnissä, jossa päätetään käyttöoikeuden myöntämisestä uhalla, ettei sitä myöhemmin voi vaatia. Yhteiselämän lopettamiseen liittyvien riitaisten kysymysten ratkaiseminen pitää voida perustua kokonaisvaltaiseen harkintaan, mihin liittyy myös käyttöoikeudesta suoritettava korvaus. Käyttöoikeutta vaativan avopuolison intressissä on saada ratkaisu myös käyttöoikeudesta suoritettavasta korvauksesta. Ratkaisun saaminen ei saisi jäädä sen varaan ymmärtääkö hakija sitä käyttöoikeusvaatimusta esittäessään pyytää.

Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta

Hyvitysvaatimuksen raukeaminen (19 §)

Hyvitysvaatimuksen raukeaminen kolmen vuoden kuluessa avopuolison kuolemasta tai siitä, kun avopuolisot muuttivat pysyvästi erilleen, olisi omiaan aiheuttamaan oikeudenmenetyksiä ja vaikeuttamaan omaisuuden erottelua. Se olisi myös omiaan lisäämään edunvalvojen työtä. Mielestäni oikeus hyvitykseen tulisi säätää raukeamaan vain jos hyvitystä ei ole vaadittu omaisuuden erottelussa eikä sitä koskevaa kannetta ole nostettu kuuden kuukauden kuluessa omaisuuden erottelusta. Hyvityksen raukeaminen tulisi jättää ehdotetun pykälän 1 momentin varaan.

Avopuolisoiden muutettua erilleen on oletettavaa, että omaisuuden erottelu tehdään kolmen vuoden kuluessa erilleen muuttamisesta. Jos sen tekeminen on siirtynyt myöhäisempään ajankohtaan, siihen lienee perusteltu syy. Kun omaisuuden erottelu voidaan suorittaa ja pesänjakaja määrätä erottelu suorittamaan kolmen vuoden jälkeenkin, hyvityksen vaatimisoikeutta ei tulisi rajoittaa.

Pesänjakajan niin kuin tuomioistuimenkin tehtävänä on pyrkiä edistämään sovinnollisen ratkaisun aikaansaamista avopuolisoiden välillä toimitettavassa erottelussa. Hyvityksen maksaminen voi olla yksi keino sopimuksen aikaansaamisessa. Hyvitysvaatimuksen esittämismahdollisuutta ei tästäkään syystä tulisi rajoittaa.

Kun hyvityksen vaatimiselle ei aseteta takarajaa, kuolleen avopuolison alaikäisillä lapsilla on oikeus tehdä hyvitystä koskeva vaatimus tultuaan täysi-ikäisiksi. Jos takaraja asetetaan, edunvalvojan tehtäväksi jää huolehtia siitä, ettei mahdollisuus hyvitysoikeuden vaatimiseen vanhene. Edunvalvojan on selvitettävä paitsi hyvitysoikeus myös vaadittavan hyvityksen määrä. Käytännössä tämä merkitsisi erottelun toimittamista ja muun hyvityksen vaatimisessa tarvittavan selvityksen hankkimista. Siinäkin tilanteessa, jossa leski pitää kodin jakamattomana ja kuolleen avopuolison lapsen huolto jää hänelle, tulisi tehdä selvitys ja hyvitysvaatimus tulisi esittää.

Määräajan asettaminen saattaisi aiheuttaa hyvitysoikeuden menetyksiä esimerkiksi silloin, kun avopuolisoilla on omia lapsia sekä yhteisiä lapsia, eikä omaisuuden erottelua toimitettaisi hyvitykseen oikeutetun avopuolison vaan vasta jälkeen eläneen kuoltua. Raukeamisuhka saattaisi pakottaa erottelun toimittamiseen ja hyvityksen vaatimiseen myös tilanteessa, jossa leski ja lapset haluaisivat pitää kodin ja kuolinpesän jakamattomana.

SARJAN AIEMMAT JULKAISUT VUONNA 2008

1. Kidutuksen kriminalisointi
2. Lait eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä ja eurooppalaisesta maksamismääräysmenettelystä
3. Yhdistyslain tarkistaminen
4. Kuntien osallistuminen automaattiseen liikennevalvontaan
5. Käsittelyn joutuisuus hallinnossa ja oikeussuojakeinot käsittelyn viivästyessä
6. Julkisten hankintojen oikeussuojajärjestelmän uudistaminen. Työryhmän periaatemietintö
7. Pikaluottoihin liittyvän lainsäädännön uudistaminen
8. Perustuslaki 2008 -työryhmän muistio
9. Landskapets Ålands ställning vid fördragsbrott och i EG-domstolen
Ahvenanmaan asema sopimusrikkomusasioissa ja EY-tuomioistuimessa

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
puh. (09) 160 03
www.om.fi

PB 25
00023 STATSRÅDET
tfn (09) 160 03
www.jm.fi